

**SEANCE DU MARDI 9 JANVIER 1990
VERGADERING VAN DINSDAG 9 JANUARI 1990**

**ASSEMBLEE
PLENAIRE VERGADERING**

SOMMAIRE:

CONGES:

Page 1283.

MESSAGES:

Page 1283.

Chambre des représentants.

COMMUNICATIONS:

Page 1284.

1. Cour d'arbitrage.
2. Cour des comptes.
3. Dépenses en marge du budget.
4. Fonds belgo-congolais d'amortissement et de gestion.

PETITIONS:

Page 1284.

DECES D'ANCIENS SENATEURS:

Page 1285.

SUPPLEANCE D'UN SENATEUR:

Page 1285.

POURSUITES A CHARGE D'UN MEMBRE DU SENAT:

Page 1285.

Ann. parl. Sénat de Belgique — Session ordinaire 1989-1990
Parlem. Hand. Belgische Senaat — Gewone zitting 1989-1990

INHOUDSOPGAVE:

VERLOF:

Bladzijde 1283.

BOODSCHAPPEN:

Bladzijde 1283.

Kamer van volksvertegenwoordigers.

MEDEDELINGEN:

Bladzijde 1284.

1. Arbitragehof.
2. Rekenhof.
3. Uitgaven buiten de begroting.
4. Belgisch-Kongolees Fonds voor delging en beheer.

VERZOEKSCRIFTEN:

Bladzijde 1284.

OVERLIJDEN VAN GEWEZEN SENATOREN:

Bladzijde 1285.

OPVOLGING VAN EEN SENATOR:

Bladzijde 1285.

**VERVOLGING TEN LASTE VAN EEN LID VAN DE
SENAAT:**

Bladzijde 1285.

5 feuilles/vellen

176

PROJETS ET PROPOSITIONS DE LOI (Discussion):

Projet de loi abaissant à 18 ans l'âge de la majorité civile.

Discussion générale. — *Orateurs*: M. Pataer, rapporteur, Mme Delruelle-Ghobert, MM. Lallemand, Cooreman, Seeuws, de Seny, Baert, Mme Aelvoet, M. Boël, Mme Herman-Michielsens, M. Barzin, M. Wathelet, Vice-Premier ministre et ministre de la Justice et des Classes moyennes, p. 1285.

Discussion et vote des articles, p. 1304.

Proposition de loi complétant l'article 507, deuxième alinéa, du Code pénal (*Docs. nos 60-1 et 2*).

Proposition de loi complétant l'article 507, deuxième alinéa, du Code pénal (*Docs. nos 387-1 et 2*).

Discussion et vote de l'article unique, p. 1310.

Projet de loi ajustant le budget des Pensions de l'année budgétaire 1989.

Discussion et vote des articles, p. 1311.

Projet de loi complétant la loi du 3 juin 1964 modifiant l'arrêté royal n° 42 du 31 août 1939 réorganisant l'Office national du Dueroire et autorisant le ministre des Finances et le ministre qui a les relations commerciales extérieures dans ses attributions, à consentir des prêts à des Etats ou à des organismes étrangers.

Discussion générale. — *Orateur*: Mme Aelvoet, M. Maystadt, ministre des Finances, p. 1311.

Discussion et vote de l'article unique, p. 1314.

Projet de loi modifiant l'article 137, § 2, du Code des impôts sur les revenus.

Discussion et vote des articles, p. 1314.

Projet de loi modifiant le Code des taxes assimilées au timbre.

Discussion et vote des articles, p. 1315.

PROJETS DE LOI (Dépôt):

Page 1316.

Projet de loi ajustant le budget de la Dette publique de l'année budgétaire 1989.

Projet de loi ajustant le budget du ministère de la Justice de l'année budgétaire 1989.

PROPOSITION DE LOI (Dépôt):

Page 1316.

M. Suykerbuyk. — Proposition de loi modifiant l'article 162 du Code des droits d'enregistrement, d'hypothèque et de greffe.

INTERPELLATIONS (Demande):

Page 1316.

M. Bock au secrétaire d'Etat aux Affaires européennes et à l'Agriculture sur « les relations entre le secrétaire d'Etat et son collègue de l'Exécutif régional wallon, en ce qui concerne la redistribution des quotas laitiers ».

M. de Clippele au Vice-Premier ministre de la Justice et des Classes moyennes sur « l'enquête judiciaire concernant les mutuelles ».

ONTWERPEN EN VOORSTELLEN VAN WET (Beraadslaging):

Ontwerp van wet tot verlaging van de leeftijd van burgerlijke meerderjarigheid tot achttien jaar.

Algemene beraadslaging. — *Sprekers*: de heer Pataer, rapporteur, mevrouw Delruelle-Ghobert, de heren Lallemand, Cooreman, Seeuws, de Seny, Baert, mevrouw Aelvoet, de heer Boël, mevrouw Herman-Michielsens, de heer Barzin, de heer Wathelet, Vice-Eerste minister en minister van Justitie en Middenstand, blz. 1285.

Beraadslaging en stemming over de artikelen, blz. 1304.

Voorstel van wet tot aanvulling van artikel 507, tweede lid, van het Strafwetboek (*Gedr. St. nrs. 60-1 et 2*).

Voorstel van wet tot aanvulling van artikel 507, tweede lid, van het Strafwetboek (*Gedr. St. nrs. 387-1 et 2*).

Beraadslaging en stemming over het enig artikel, blz. 1310.

Ontwerp van wet houdende aanpassing van de begroting van Pensioenen van het begrotingsjaar 1989.

Beraadslaging en stemming over de artikelen, blz. 1311.

Ontwerp van wet tot aanvulling van de wet van 3 juni 1964 tot wijziging van het koninklijk besluit nr. 42 van 31 augustus 1939 houdende reorganisatie van de Nationale Delcredetiedienst en tot machtiging van de minister van Financiën en de minister die de buitenlandse handelsbetrekkingen in zijn bevoegdheid heeft, leningen aan Staten of buitenlandse organismen toe te staan.

Algemene beraadslaging. — *Spreker*: mevrouw Aelvoet, de heer Maystadt, minister van Financiën, blz. 1311.

Beraadslaging en stemming over het enig artikel, blz. 1314.

Ontwerp van wet tot wijziging van artikel 137, § 2, van het Wetboek van de inkomstenbelastingen.

Beraadslaging en stemming over de artikelen, blz. 1314.

Ontwerp van wet tot wijziging van het Wetboek der met het zegel gelijkgestelde taksen.

Beraadslaging en stemming over de artikelen, blz. 1315.

ONTWERPEN VAN WET (Indiening):

Bladzijde 1316.

Ontwerp van wet houdende aanpassing van de Rijksschuld-begroting van het begrotingsjaar 1989.

Ontwerp van wet houdende aanpassing van de begroting van het ministerie van Justitie van het begrotingsjaar 1989.

VOORSTEL VAN WET (Indiening):

Bladzijde 1316.

De heer Suykerbuyk. — Voorstel van wet tot wijziging van artikel 162 van het Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten.

INTERPELLATIES (Verzoek):

Bladzijde 1316.

De heer Bock tot de staatssecretaris voor Europese Zaken en Landbouw over « de betrekkingen tussen de staatssecretaris en zijn collega van de Waalse Gewestexecutieve in verband met de herverdeling van de melkquota's ».

De heer de Clippele tot de Vice-Eerste minister en minister van Justitie en Middenstand over « het gerechtelijk onderzoek betreffende de ziekenfondsen ».

PRESIDENCE DE M. SWAELEN, PRESIDENT
VOORZITTERSCHAP VAN DE HEER SWAELEN, VOORZITTER

Mme Panneels-Van Baelen et M. Mouton, secrétaires, prennent place au bureau.
Mevrouw Panneels-Van Baelen en de heer Mouton, secretarissen, nemen plaats aan het bureau.

Le procès-verbal de la dernière séance est déposé sur le bureau.
De notulen van de jongste vergadering worden ter tafel gelegd.

La séance est ouverte à 14 h 10 m.
De vergadering wordt geopend te 14 h 10 m.

CONGES — VERLOF

MM. Hatry, Erdman, Valkeniers, Mme Hanquet, en mission à l'étranger; MM. Cerexhe, pour d'autres devoirs, et Laverge, à l'étranger, demandent un congé.

Verlof vragen: de heren Hatry, Erdman, Valkeniers, mevrouw Hanquet, met opdracht in het buitenland; de heren Cerexhe, wegens andere plichten, en Laverge, in het buitenland.

— Ces congés sont accordés.

Dit verlof wordt toegestaan.

MM. Borremans, pour deuil familial, et Vandekerckhove, pour devoirs administratifs, demandent d'excuser leur absence à la réunion de ce jour.

Afwezig met bericht van verhindering: de heren Borremans, wegens familierouw, en Vandekerckhove, wegens ambtsplichten.

— Pris pour information.

Voor kennisgeving aangenomen.

MESSAGES — BOODSCHAPPEN

M. le Président. — Par message du 21 décembre 1989 la Chambre des représentants transmet au Sénat, tel qu'il a été adopté en sa séance de ce jour, le projet d'acte de naturalisations.

Bij boodschap van 21 december 1989 zendt de Kamer van volksvertegenwoordigers aan de Senaat, zoals het ter vergadering van die dag werd aangenomen, het ontwerp van akte van naturalisaties.

— Renvoyé à la commission des Naturalisations.

Verwezen naar de commissie voor de Naturalisaties.

Par messages du même jour, la Chambre des représentants fait connaître qu'elle a adopté, tels qu'ils lui ont été transmis par le Sénat, les projets de loi:

1° Ajustant le budget du ministère de l'Agriculture de l'année budgétaire 1989;

Bij boodschappen van dezelfde dag deelt de Kamer van volksvertegenwoordigers mede dat zij heeft aangenomen, zoals zij haar door de Senaat werden overgezonden, de ontwerpen van wet:

1° Houdende aanpassing van de begroting van het ministerie van Landbouw van het begrotingsjaar 1989;

2° Ajustant le budget du ministère des Travaux publics de l'année budgétaire 1989;

2° Houdende aanpassing van de begroting van het ministerie van Openbare Werken van het begrotingsjaar 1989;

3° Ajustant le budget du ministère de la Justice de l'année budgétaire 1988;

3° Houdende aanpassing van de begroting van het ministerie van Justitie van het begrotingsjaar 1988;

4° Ajustant le budget du ministère de la Prévoyance sociale de l'année budgétaire 1988;

4° Houdende aanpassing van de begroting van het ministerie van Sociale Voorzorg van het begrotingsjaar 1988;

5° Ajustant le budget du ministère des Affaires économiques de l'année budgétaire 1989;

5° Houdende aanpassing van de begroting van het ministerie van Economische Zaken van het begrotingsjaar 1989;

6° Concernant la protection juridique des topographies de produits semi-conducteurs;

6° Betreffende de rechtsbescherming van topografieën van halfgeleiderprodukten;

7° Relatif au statut des miliciens;

7° Betreffende het statuut van de dienstplichtigen;

8° Portant des dispositions fiscales.

8° Houdende fiscale bepalingen.

— Pris pour notification.

Voor kennisgeving aangenomen.

Par message du 22 décembre 1989, la Chambre des représentants transmet au Sénat, tel qu'il a été adopté en sa séance de ce jour, le projet de loi portant modification de la loi du 30 juillet 1979 relative à la prévention des incendies et des explosions ainsi qu'à l'assurance obligatoire de la responsabilité civile dans ces mêmes circonstances.

Bij boodschap van 22 december 1989, zendt de Kamer van volksvertegenwoordigers aan de Senaat, zoals het ter vergadering van die dag werd aangenomen, het ontwerp van wet tot wijziging van de wet van 30 juli 1979 betreffende de preventie van brand en ontploffing en betreffende de verplichte verzeke-

ring van de burgerrechtelijke aansprakelijkheid in dergelijke gevallen.

— Renvoyé à la commission de la Justice.

Verwezen naar de commissie voor de Justitie.

Par messages du même jour, la Chambre des représentants fait également connaître qu'elle a adopté, tels qu'ils lui ont été transmis par le Sénat, les projets de loi :

1° Modifiant l'article 19 de la nouvelle loi communale;

Bij boodschappen van dezelfde dag deelt de Kamer van volksvertegenwoordigers tevens mede dat zij heeft aangenomen, zoals zij haar door de Senaat werden overgezonden, de ontwerpen van wet :

1° Tot wijziging van artikel 19 van de nieuwe gemeentewet;

2° Modifiant l'article 24 de la loi du 20 juillet 1971 sur les funérailles et sépultures;

2° Tot wijziging van artikel 24 van de wet van 20 juli 1971 op de begraafplaatsen en de lijkbezorging;

3° Complétant la loi du 20 juillet 1971 sur les funérailles et sépultures;

3° Tot aanvulling van de wet van 20 juli 1971 op de begraafplaatsen en de lijkbezorging;

4° Relatif à la protection du logement familial.

4° Op de bescherming van de gezinswoning.

— Pris pour notification.

Voor kennisgeving aangenomen.

COMMUNICATIONS — MEDEDELINGEN

Cour d'arbitrage — Arbitragehof

M. le Président. — Par dépêche du 29 décembre 1989, la Cour d'arbitrage notifie au Président du Sénat, en application de l'article 77 de la loi spéciale du 6 janvier 1989 sur la Cour d'arbitrage, la question préjudicielle posée par le juge de paix du canton d'Asse par jugement du 23 novembre 1989 en cause de la commune d'Asse contre Gautot Marie et consorts (numéro du rôle 163).

Overeenkomstig artikel 77 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof, heeft het Arbitragehof, bij dienstbrief van 29 december 1989 aan de Voorzitter van de Senaat kennis gegeven van de prejudiciële vraag gesteld door de vrederechter van het kanton Asse bij vonnis van 23 november 1989 inzake de gemeente Asse tegen Gautot Marie en consoorten (rolnummer 163).

— Pris pour notification.

Voor kennisgeving aangenomen.

Cour des comptes — Rekenhof

M. le Président. — Par dépêche du 4 janvier 1990, la Cour des comptes fait connaître au Sénat ses observations au sujet de la délibération n° 3082, prise par le Conseil des ministres le 22 décembre 1989, et relative à des dépenses faites en marge du budget.

Bij dienstbrief van 4 januari 1990, deelt het Rekenhof aan de Senaat zijn opmerkingen mede over de beraadslaging nr. 3082, aangenomen in de Ministerraad van 22 december 1989, betreffende uitgaven buiten de begroting.

— Renvoi à la commission des Finances.

Verwezen naar de commissie voor de Financiën.

M. le Président. — Il est donné acte de cette communication au premier président de la Cour des comptes.

Van deze mededeling wordt aan de eerste voorzitter van het Rekenhof akte gegeven.

Dépenses en marge du budget — Uitgaven buiten de begroting

M. le Président. — En application de l'article 24, alinéa 2, de la loi du 28 juin 1963 modifiant et complétant les lois sur la comptabilité de l'Etat, le Premier ministre a donné connaissance au Sénat, par dépêche du 22 décembre 1989, des délibérations (n°s 3080 à 3082), prises par le Conseil des ministres et relatives à des dépenses faites en marge du budget.

Overeenkomstig artikel 24, tweede lid, van de wet van 28 juni 1963 tot wijziging en aanvulling van de wetten op de rijkscomptabiliteit, heeft de Eerste minister, bij dienstbrief van 22 december 1989 aan de Senaat kennis gegeven van de beraadslagingen (nrs. 3080 tot 3082), door de Ministerraad getroffen betreffende uitgaven gedaan buiten de begroting.

— Renvoi à la commission des Finances.

Verwezen naar de commissie voor de Financiën.

M. le Président. — Il est donné acte de cette communication au Premier ministre.

Van deze mededeling wordt aan de Eerste minister akte gegeven.

Fonds belgo-congolais d'amortissement et de gestion

Belgisch-Kongolees Fonds voor delging en beheer

M. le Président. — Par lettre du 4 janvier 1990, le président du Fonds belgo-congolais d'amortissement et de gestion a transmis au Sénat le rapport annuel 1988-1989 de ce fonds.

Bij brief van 4 januari 1990 heeft de voorzitter van het Belgisch-Kongolees Fonds voor delging en beheer aan de Senaat overgezonden, het jaarverslag 1988-1989 van dit fonds.

— Dépôt au greffe.

Neergelegd ter griffie.

PETITIONS — VERZOEKSCRIFTEN

M. le Président. — Mesdames, messieurs, par pétition datée de Bruxelles, le Comité de protection de la jeunesse de Bruxelles émet un avis globalement favorable sur le projet de loi abaissant à 18 ans l'âge de la majorité civile en exprimant néanmoins quelques réserves et indications quant aux mesures et modalités qui doivent accompagner les effets de la loi à voter.

Bij verzoekschrift uit Brussel brengt het Jeugdbeschermingscomité van Brussel globaal genomen een gunstig advies uit over het ontwerp van wet tot verlaging van de leeftijd van burgerlijke meerderjarigheid tot 18 jaar, maar maakt toch enig voorbehoud en geeft enkele aanwijzingen in verband met de maatregelen die genomen moeten worden om aan de aangenomen wet uitwerking te geven.

— Dépôt sur le bureau.

Ter inzage op het bureau.

Par pétition datée de Saint-Nicolas, un certain nombre de conseillers communaux de cette ville demandent de faire le nécessaire pour que la Belgique ratifie le plus rapidement possible la Convention sur les droits de l'enfant, adoptée par l'assemblée générale des Nations Unies en sa séance du 20 novembre 1989.

Bij verzoekschrift uit Sint-Niklaas verzoeken een aantal raadsleden van deze stad de nodige stappen te doen opdat België zo snel mogelijk de Conventie over de rechten van het kind zou ratificeren, goedgekeurd door de algemene vergadering van de Verenigde Naties in zitting van 20 november 1989.

— Dépôt sur le bureau.

Ter inzage op het bureau.

OVERLIJDEN VAN GEWEZEN SENATOREN

DECES D'ANCIENS SENATEURS

De Voorzitter. — De Senaat heeft met groot leedwezen kennis gekregen van het overlijden van de heer Armand De Baer, gewezen provinciaal senator voor Oost-Vlaanderen.

Le Sénat a appris avec un vif regret la mort de M. Armand De Baer, ancien sénateur provincial de la Flandre orientale.

De Senaat heeft tevens het overlijden vernomen van de heer Robert Ancot, gewezen senator voor het arrondissement Brugge.

Le Sénat a également appris la mort de M. Robert Ancot, ancien sénateur de l'arrondissement de Bruges.

Uw Voorzitter heeft het rouwbeklag van de vergadering aan de families van onze betreunde gewezen medeleden betuigd.

Votre Président a adressé les condoléances de l'assemblée aux familles de nos regrettés anciens collègues.

OPVOLGING VAN EEN SENATOR

SUPPLEANCE D'UN SENATEUR

De Voorzitter. — Bij brief van 22 december 1989 heeft de heer Egelmeers, senator gekozen door de provincieraad van Antwerpen, mij laten weten dat hij in zijn hoedanigheid van eerste opvolger op lijst nr. 7 van het arrondissement Antwerpen opteert voor het mandaat van senator dat per 1 januari 1990 opengevallen is ingevolge het ontslag van de heer Wyninckx.

Par lettre du 22 décembre 1989, M. Egelmeers, sénateur élu par le conseil provincial d'Anvers m'a fait savoir qu'en sa qualité de premier suppléant de la liste n° 7 de l'arrondissement d'Anvers, il opte pour le mandat de sénateur devenu vacant le 1er janvier 1990 par suite de la démission de M. Wyninckx.

In deze omstandigheden zal de Senaat een aanvullend onderzoek van de geloofsbrieven van de heer Egelmeers zeker overbodig achten.

Dans ces conditions le Sénat estimera certainement qu'il n'y a pas lieu de procéder à une vérification complémentaire des pouvoirs de M. Egelmeers.

— Geen bezwaar?

Pas d'opposition?

Derhalve verklaar ik hiermede de heer Egelmeers geïnstalleerd in zijn hoedanigheid van rechtstreeks gekozen senator. *(Applaus.)*

VERVOLGING TEN LASTE VAN EEN LID VAN DE SENAAT

Verwijzing naar de commissie voor de Justitie

POURSUITES A CHARGE D'UN MEMBRE DU SENAT

Renvoi en commission de la Justice

De Voorzitter. — Ik ontving van de procureur-generaal bij het Hof van beroep te Antwerpen een dossier betreffende de vervolging ten laste van een lid van de Senaat.

J'ai reçu du procureur général près la Cour d'appel d'Anvers un dossier relatif à des poursuites à charge d'un membre du Sénat.

Ik stel voor, dames en heren, dat dossier voor onderzoek naar de commissie voor de Justitie te verwijzen.

Je vous propose, mesdames, messieurs, de renvoyer ce dossier à l'examen de la commission de la Justice.

Is hiertegen geen bezwaar?

Pas d'opposition?

Dan is aldus besloten.

Il en est ainsi décidé.

ONTWERP VAN WET TOT VERLAGING VAN DE LEEFTIJD VAN BURGERLIJKE MEERDERJARIGHEID TOT ACHTTIEN JAAR

Algemene beraadslaging en stemming over de artikelen

PROJET DE LOI ABAISSANT A 18 ANS L'AGE DE LA MAJORITE CIVILE

Discussion générale et vote des articles

De Voorzitter. — Wij vatten de bespreking aan van het ontwerp van wet tot verlaging van de leeftijd van burgerlijke meerderjarigheid tot achttien jaar.

Nous abordons l'examen du projet de loi abaissant à 18 ans l'âge de la majorité civile.

De algemene beraadslaging is geopend.

La discussion générale est ouverte.

Het woord is aan de rapporteur.

De heer Pataer, rapporteur. — Mijnheer de Voorzitter, ik wil de toelichting bij het verslag van onze commissiewerkzaamheden aanvangen met een bekentenis van relatieve onmacht.

Op 4 augustus 1989 heb ik een brief geschreven naar een redacteur van een Vlaamse kwaliteitskrant die de voorafgaande dagen een interessante artikelenreeks had gepleegd over « de wet op de verlaging van de meerderjarigheid », met de aankondiging dat de Senaat vermoedelijk vóór het einde van het jaar 1989 de tekst die aanvaard werd in de Kamer, eveneens zou goedkeuren.

Ik heb gemeend als rapporteur van onze bespreking in mijn brief te moeten protesteren tegen de verkeerde indruk die door bedoelde redacteur werd gewekt, namelijk dat de bespreking in de Senaat nog slechts een pure formaliteit zou zijn. Ik heb hem eraan herinnerd dat de senaatscommissie voor de Justitie meer dan eens correcties heeft aangebracht aan teksten die vanuit de Kamer werden overgezonden.

Dit protest werd met des te meer overtuiging op papier gezet, omdat ik intussen had kennis genomen van het verslag van de Kamer, waaruit mijns inziens tussen de lijnen kon worden gelezen dat de geïnteresseerde kamerleden een wijziging van het ontwerp door de Senaat, meer bepaald met betrekking tot de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, niet onmogelijk en zelfs voorspelbaar achten, al dan niet geïnspireerd door de eerste reacties vanuit de rechtsdoctrine.

Als ik het heb over een bekentenis van onmacht, dan bedoel ik dat onze commissie voor de Justitie die verwachting niet heeft ingelost. Wij hebben, zij het heel bewust, de tekst van de Kamer integraal gehandhaafd, wel wetend dat een mogelijke verlenging van de jeugdbeschermingsmaatregelen tot 20 jaar — want daarover gaat het — zowel principieel als technisch voor juridische kritiek vatbaar is.

Wij hebben van de mogelijkheid de tekst van het ontwerp bij te schaven geen gebruik gemaakt en dit hoofdzakelijk om twee redenen.

Ten eerste, de ambitie om perfecte wetteksten te produceren moet worden ingetoomd, wanneer blijkt dat er een groot onbegrip bij de publieke opinie zal ontstaan wanneer de verlaging van de meerderjarigheid opnieuw met enkele maanden wordt uitgesteld.

Ten tweede, de wetenschap dat artikel 45 van het ontwerp, volgens de uitdrukking van de minister, in feite als een voorlopige maatregel moet worden beschouwd, in afwachting van een grondige herziening van de wet van 8 april 1965 door de Gemeenschapsraden, waarvan de voorbereiding noodzakelijkerwijze zal moeten gebeuren door de bevoegde gemeenschaps-

ministers in overleg met de nationale minister van Justitie bij toepassing overigens van artikel 6, § 3bis, 4°, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, ingevoegd bij artikel 4, § 15, 4°, van de wet van 8 augustus 1988.

Mag ik hier terloops even citeren uit de *Parlementaire Handelingen* van de Kamer van 28 juli 1988. Daarin lezen we dat dit overleg — onder meer over de maatregelen ten aanzien van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, waarover artikel 45 van het ontwerp precies handelt — geen afbreuk doet aan de autonomie van de Gemeenschappen en dat bij een eventueel falen van dit overleg zelfs de bepaling van de gerechtelijke maatregelen ten aanzien van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, volledig toekomt aan de Gemeenschappen, aangezien het per essentie hulpverlenende, zij het dwangmatige, maatregelen zijn die buiten het nationale strafrecht staan.

Zodra de Gemeenschappen via decreten de jeugdbescherming naar eigen goeddunken zullen hebben geregeld — men is daarmee bezig — zal de nationale overheid, in overleg met de Gemeenschappen en in overeenstemming met de decreten, sommige bepalingen van de wet van 8 april 1965 waaronder artikel 37bis — artikel 45 van ons ontwerp — zeker moeten aanpassen.

Deze inleidende, enigszins waarschuwend, beschouwing mag mij uiteraard niet beletten — dat zou ik zelf betreuren — de historische betekenis van de verlaging van de meerderjarigheid tot achttien jaar in het licht te stellen. Het heeft wat lang geduurd — het eerste ontwerp ter zake werd 15 jaar geleden in de Senaat ingediend door de toenmalige minister van Justitie, Herman Vanderpoorten —, maar wij zijn nu toch zo ver dat we normaliter morgen met de eindstemming in de Senaat onze definitieve parlementaire zegen kunnen geven aan een ontwerp dat nu blijkbaar kan rekenen op een algemene consensus. Het moet wel zijn dat die consensus over een burgerlijke meerderjarigheid op 18 jaar in de jaren zeventig en het begin van de jaren tachtig toch niet zo algemeen was als velen nu denken.

Evidenties vragen soms toch nog een tamelijk lange parlementaire broedtijd, omdat bepaalde verstrekkende consequenties, aarzelingen en reserves blijken op te roepen.

Onze commissie voor de Justitie heeft geoordeeld dat zo wat alles wat over deze materie kon worden gezegd, reeds in voorgaande fasen — en laatst nog in de Kamer — werd aangesneden en zij heeft haar bespreking bijna uitsluitend toegepast op de bepalingen inzake «voortgezette» jeugdbescherming, waarvan ik reeds in mijn inleiding gewag heb gemaakt en die ik straks nog iets meer in detail zal toelichten. Wellicht waren de inleidende uiteenzettingen van uw rapporteur en van de vertegenwoordiger van de minister, zodanig synthetisch dat de commissieleden het niet hebben gewaagd de materie opnieuw open te trekken om ze grondig te analyseren.

Ik zou aan mijn plicht als rapporteur te kort schieten indien ik uw aandacht niet vestig op de belangrijkste elementen van het ontwerp. Ik onderscheid hier drie elementen.

Een eerste element: de burgerlijke meerderjarigheid op 18 jaar is de juridische bekroning van een reeks maatschappelijke werkelijkheden en evoluties, die aan jongeren rond de leeftijd van 18 jaar een grotere onafhankelijkheid en een reële ontvoogding hebben bezorgd. Men spreekt niet ten onrechte van een «scharnierleeftijd»: het einde van het secundair onderwijs, de aanvang van een beroepsloopbaan of van hogere studies, het politiek stemrecht, de strafrechtelijke meerderjarigheid enzovoort.

Niet ten onrechte merkt men tegelijk op dat de jongste jaren de economische onafhankelijkheid van de 18-plussers nogal wat beperkingen ondergaat zodat men ook kan spreken van een feitelijk «jeugdmoratorium», ingevolge de verlengde leerplicht en de moeilijke toegang tot de arbeidsmarkt. Meerderjarigheid op 18 jaar kan hoe dan ook vergaande gevolgen krijgen in het sociaal recht. Zo zouden de zogenoemde «jeugdlonen», die nu degressief in de weddeschalen voorkomen voor de leeftijdscategorieën van 18 tot 21 jaar, redelijkerwijze moeten worden herzien. Een niet-geringe opgave voor de sociale gesprekspartners.

De aandacht zij er ook op gevestigd dat iedere meerderjarigheidsgrens voor de handelingsbekwaamheid iets kunstmatigs inhoudt. Het is een alles-of-niets-systeem. Men zou zich theoretisch kunnen indenken dat het toekennen van handelingsbekwaamheid stapsgewijze gebeurt volgens een groeiproces en gespreid over verscheidene jaren. Het ware wellicht levensnatuurlijker en pedagogisch meer verantwoord, maar het zou natuurlijk het grote voordeel missen van de eenvoud, waar de burgers en de rechtspractici niet noodzakelijk afkerig van zijn.

Deze bedenking brengt er mij toe er toch even op te wijzen dat de verlaging van de leeftijdsgrens van de meerderjarigheid een belangrijke stap is, maar ook niet meer dan een stap, in de richting van een grotere handelingsbekwaamheid van jongeren in het algemeen. Men zou ook moeten sleutelen aan de rechtspositie van de minderjarige door hem of haar bepaalde grondrechten te verlenen, zoals het recht op vrije meningsuiting, het recht op hulpverlening, het recht zijn of haar persoonlijk leven naar eigen keuze in te richten, het recht zijn of haar belangen te verdedigen. Rechten die gradueel zouden kunnen worden toegekend op 12, 14 of 16 jaar. Het zo pas gesloten UNO-verdrag over de rechten van het kind kan ons daarbij wellicht als *toile de fond* inspireren.

Dat verlaging van de meerderjarigheidsgrens budgettaire gevolgen zal of kan hebben, zal wellicht niemand zijn ontgaan. Dit geldt meer bepaald voor de toekenning van het recht op het bestaansminimum en de bijkomende opdrachten van sociale hulpverlening die de Gemeenschappen op zich zullen moeten nemen. Het is overigens helemaal niet zeker dat een verlaging van de meerderjarigheid een vermindering van de post jeugdbescherming op de begroting van de Gemeenschappen zal teweegbrengen. Maar vermits, gelet op de ontwikkelingen in Oost-Europa ons budget voor Landsverdediging onweerstaanbaar zal worden ingekrompen, moeten we bij dit aspect niet al te lang blijven stilstaan.

Nu ik toch even de internationale context in mijn uiteenzetting aanraak, lijkt het me gepast eraan te herinneren dat we met dit ontwerp gevolg geven aan een resolutie van de Ministerraad van de Raad van Europa van 19 september 1970, dat niet minder dan tien Europese naties bedoelde resolutie reeds in wetteksten hebben omgezet en dat heel wat jonge migranten van vreemde nationaliteit al geruime tijd «genieten» van de meerderjarigheid op 18 jaar. Men zou dus kunnen beweren dat, inzake meerderjarigheid, de alloctonen beter geïntegreerd zijn dan de autoctonen van dezelfde leeftijdsklasse. *Une fois n'est pas coutume...*

Een tweede element. We hebben er in onze commissie nauwelijks over gepraat, maar het lijkt me toch de moeite waard erop te wijzen dat dit ontwerp belangrijke wijzigingen invoert met betrekking tot de voor het huwelijk vereiste leeftijd en de eventuele uitzonderingen erop inzake de al dan niet noodzakelijke toestemming van de ouders, uitgewerkt in de artikelen 7, 8 en 9 van het ontwerp. De leeftijdsgrens om te huwen wordt veralgemeend op 18 jaar — hier is dus geen sprake van «verlaging», maar van «verhoging» voor de jongedames — maar vanaf die leeftijd is er dan ook geen enkele ouderlijke toestemming meer vereist.

Min-18 jarigen kunnen in de toekomst alleen nog huwen als de «gewichtige redenen» worden erkend door de jeugdrechtsbank, en dus niet door de Koning zoals dit nu nog het geval is.

Bovendien moeten de ouders — beide ouders en alleen zij — hun toestemming blijven verlenen voor een huwelijk van hun minderjarige kinderen. Als beide ouders weigeren, kan de minderjarige zich tot de jeugdrechtsbank wenden die toestemming verleent indien de weigering «een misbruik» betekent. Als de ouders het oneens zijn, dan dient de ouder die wel akkoord gaat zich tot de jeugdrechtsbank te wenden die dan de toestemming zal verlenen indien de weigering «niet gegrond» wordt geacht. Let op de nogal grote variatie in het gehanteerde begrippenarsenaal, «gewichtige redenen», «misbruik»...

Voorts bepaalt het ontwerp dat het verzet tegen het huwelijk door ouders en grootouders voortaan moet worden gemotiveerd. De verzetplegers zullen nu ook tot schadevergoeding kunnen worden veroordeeld indien hun verzet als een misbruik wordt beschouwd. We vermelden ook nog dat de verzetsmogelijkheden

van de bloedverwanten in de zijlijn worden uitgebreid, door de toestand van «geestelijke achterlijkheid», die leidt tot een verklaring van verlengde minderjarigheid, als grond van verzet te aanvaarden. Tot nu toe kan dat alleen wanneer men te maken heeft met een toestand van «krankzinnigheid».

Dit ontwerp biedt verder jongeren vanaf 15 jaar in plaats van vanaf 18 jaar, de mogelijkheid op eigen initiatief om hun ontvoogding te verzoeken, terwijl de minimumleeftijd om uit de echt te scheiden door onderlinge toestemming, wordt teruggebracht van 23 jaar op 20 jaar.

Tenslotte wordt de bijstandsregeling in het kader van artikel 1095 van het Burgerlijk Wetboek inzake de schenkingen bij huwelijkscontract door minderjarigen, aangepast aan de nieuwe toestemmingsregeling. Terwijl de bedingen van het huwelijkscontract in geval van machtiging tot het huwelijk voor de rechter, voorheen vrij en zonder bijstand konden worden ingevuld door de minderjarige, wordt thans bepaald in artikel 37 van het ontwerp, dat de machtiging van de jeugdrechtsbank vereist is, bij ontstentenis van bijstand van de ouders.

Dit alles om maar te zeggen dat het onderhavig ontwerp heel wat meer bevat dan de simpele verlaging van de burgerlijke meerderjarigheidsgrens tot 18 jaar.

Een derde element. We moeten zeker in een laatste deel van onze toelichting nog iets zeggen over het moeilijke punt van de jeugdbescherming in correlatie tot de nieuwe meerderjarigheidsgrens. In het regeerakkoord stond dat «de regering erover zal waken dat de doorvoering van de verlaging van de meerderjarigheid de mogelijkheid tot opvang en ondersteuning van maatschappelijk kwetsbare jongeren ook na de leeftijd van 18 jaar niet in het gedrang zal brengen». Onze commissie heeft, naar het voorbeeld van de Kamer, met bedoelde bekommerning rekening gehouden, zij het niet zonder vooraf een vinnige discussie te hebben gevoerd over de juiste interpretatie van de voorgestelde artikelen 45 en 53.

Ik denk dat niemand in de commissie er niet principieel mee akkoord kon gaan dat het bereiken van de meerderjarigheid ook het einde zou moeten betekenen van de zorg in de bijzondere jeugdbijstand. Aan de noden en behoeften van jong-volwassenen moet worden tegemoetgekomen in de gewone hulpverlening.

Wel kunnen er uitzonderingen worden aanvaard die een verlenging van de hulpverlening in het kader van de bijzondere jeugdbijstand rechtvaardigen, om bij voorbeeld een jongere de kans te geven zijn secundaire studies in het vertrouwde opvoedingsmilieu tot een goed einde te brengen. Onder het mom van «het verzekeren van de continuïteit» zouden wij als wetgever — en nog meer als decreetgever — echter geen maatregelen moeten creëren of in stand houden die uiteindelijk meer het «welzijn» van bepaalde instellingen dienen dan het welzijn van de betrokken jongeren.

En als het waar is dat moet worden vermeden dat jongeren vanaf de leeftijd van 18 jaar plotseling en onvoorbereid uit de instellingen waar ze verblijven worden gezet en geen verdere bescherming meer genieten, dan moeten wij zeker ook vragen stellen over de verantwoordelijkheid van degenen die bedoelde jongeren te weinig hebben voorbereid op de jong-volwassenheid en over de verantwoordelijkheid van een maatschappij die te kort schiet in de hulpverlening van jong-volwassenen.

Ik heb in mijn inleiding reeds gesproken over de evidente noodzaak van overleg ter zake tussen de Gemeenschappen en de nationale overheid. Bestaande teksten dreigen immers tot flagrante contradicties te leiden. Zo wordt in het ontwerp van decreet dat de Vlaamse gemeenschapsminister Lenssens op 28 juli 1989 heeft ingediend in de Vlaamse Raad, de mogelijkheid ingeschreven om maatregelen voor jongeren te laten doorlopen tot de leeftijd van 21 jaar, op verzoek van de jongere zelf, terwijl in het zogenoemde «overgangsartikel» 45 van ons ontwerp een mogelijke verlenging van jeugdbeschermingsmaatregelen tot de leeftijd van 20 jaar wordt vooropgesteld.

De commissie was het in elk geval ermee eens dat een beperkte verlenging van de maatregelen over de grens van de meerderjarigheid heen, aanvaardbaar is om te vermijden dat de leeftijd voor de strafrechtelijke meerderjarigheid effectief zou worden

verlaagd. Om bepaalde «sanctioneerbare» jongeren van 16 of 17 jaar niet vrijuit te laten gaan, zouden de jeugdrechters immers geneigd kunnen zijn de betrokken jongeren «uit handen te geven» om ze aldus naar de gewone strafrechter te verwijzen.

*De heer Toussaint, eerste ondervoorzitter,
treedt als voorzitter op*

Antwoordend op vragen naar verduidelijking over de juiste interpretatie van de nogal betwiste artikelen 45 en 53, heeft de minister van Justitie volgende klemtonen gelegd:

1) Het nieuwe artikel 37bis in de wet op de jeugdbescherming, dat overeenstemt met artikel 45 van het ontwerp, beoogt een pragmatische oplossing, in afwachting van een grondige hervorming van de wet van 1965;

2) Alleen de belangen van de betrokken jongeren vormen de *ratio legis* van bedoelde artikelen;

3) De jeugdrechter kan, hetzij ambtshalve, hetzij op het verzoek van het openbaar ministerie, hetzij op verzoek van de betrokkene, altijd de verlengde beschermingsmaatregelen intrekken;

4) De verwijzing naar de leeftijd van 17 jaar heeft geen betekenis op de leeftijd waarop de minderjarige een als misdrijf omschreven feit heeft gepleegd, maar op de leeftijd waarop hij voor dit feit moet terechtstaan;

5) De gestelde termijn van drie maanden vóór de meerderjarigheid waarbinnen de jeugdrechter kan beslissen dat een zaak van een zeventienjarige hem opnieuw moet worden voorgelegd, heeft vanzelfsprekend geen zin als de rechter voor de eerste keer een uitspraak doet in de loop van die laatste drie maanden. In het laatste geval kan de jeugdrechter maatregelen nemen die meteen worden gehandhaafd tot na de meerderjarigheid, *in casu* tot maximum de leeftijd van 20 jaar;

6) De verlengde maatregelen kunnen nadien door de jeugdrechter nog wel worden ingetrokken, maar niet meer worden gewijzigd, precies om te voorkomen dat de maatregelen nog zouden worden verzaamd;

7) De overgangsbepaling van artikel 53, die toestaat dat de reeds vroeger genomen maatregelen ten opzichte van minderjarigen worden gehandhaafd tot de jeugdrechter binnen de zes maanden na de inwerkingtreding van de wet een uitspraak heeft gedaan, is een compromis dat impliceert dat de jeugdrechter binnen die termijn van zes maanden de eerder genomen maatregelen zowel mag handhaven, wijzigen als intrekken.

Dat de tekst van dit ontwerp niet altijd uitblinkt door glashelderheid, werd bevestigd door het zeer zeldzame feit dat zelfs de minister van Justitie heel even in verwarring verkeerde met betrekking tot de juiste interpretatie van deze overgangsbepaling.

Na wat voorafgaat, zult u zeker begrijpen dat een commissielid de vraag heeft opgeworpen waarom onze collega's van de Kamer niet het advies van de Raad van State hebben ingewonnen, ten einde te vernemen of de nationale wetgever niet in enige mate buiten zijn boekje is gegaan door nog te willen legifereren inzake een materie die de jeugdbescherming en dus de Gemeenschappen aanbelangt. De minister heeft er discreet en fijntjes op geantwoord dat «in de goede stemming die in de kamercommissie — te velde — heerste nadat op het laatste ogenblik een compromis was bereikt, het niet noodzakelijk werd geacht nog een advies aan te vragen.»

Tenslotte verdient het te worden aangestipt dat de slotbepaling van artikel 54 nog enige discussie heeft uitgelokt omdat sommige commissarissen vragen hadden over de bevoegdheid van de uitvoerende macht met betrekking tot het in overeenstemming brengen van bestaande wetsbepalingen met de op 18 jaar vastgestelde burgerlijke meerderjarigheid.

Op verzoek van de commissie heeft de minister een document ter beschikking gesteld — dat trouwens als bijlage bij het verslag werd gevoegd — met een gedeeltelijke inventaris van de wetsbepalingen die zullen moeten worden aangepast. De opsomming

is wel beperkt tot de materies waarvoor de minister van Justitie rechtstreeks bevoegd is.

De minister heeft, dunkt me, de meeste commissieleden kunnen geruststellen met de toezegging dat hij vooraf het advies van de commissie zal inwinnen over de te wijzigen bepalingen en dat hij de Raad van State, jawel, zal raadplegen over het uitvoeringsbesluit dat genomen moet worden overeenkomstig de slotbepaling.

Voorzitter, collega's, naar verluidt kijken vele jongeren reikhalzend uit naar de goedkeuring van dit ontwerp. Ze zullen toch nog even geduld moeten oefenen, want de wet zal maar in werking treden de eerste dag van de vierde maand volgend op de maand waarin de wet in het *Belgisch Staatsblad* zal worden bekendgemaakt. Deze marge bleek nodig om te verhinderen dat vóór de inwerkingtreding van de wet gerechtelijke procedures zouden worden ingesteld die achteraf overbodig zouden blijken.

Misschien mag ik eindigen met een persoonlijke noot door te verklappen dat mijn negentienjarige dochter erg opgezet is met dit nieuwjaarscadeau en dat haar respect voor onze instellingen en haar vaders bezigheden daardoor, zij het ietwat onverwacht, toch flink is toegenomen. (*Applaus.*)

M. le Président. — La parole est à Mme Delruelle.

Mme Delruelle-Ghobert. — Monsieur le Président, l'idée de l'abaissement de l'âge de la majorité civile à dix-huit ans est une idée avancée depuis longtemps sur le plan parlementaire. Dès 1970, le Conseil des ministres de l'Europe invitait ses Etats membres à abaisser de préférence à dix-huit ans l'âge de la majorité civile. Un grand nombre de pays voisins ont déjà souscrit à cette recommandation en ramenant l'âge de la majorité à dix-huit ans. Pour n'en citer que quelques-uns : l'Angleterre en 1969, la France en 1974, la RFA, le Luxembourg et l'Italie en 1985. Les Pays-Bas, en 1987, ont été le dernier pays à l'avoir fait.

En Belgique, c'est en 1975 que le premier projet en ce sens fut déposé au Sénat par le ministre de la Justice de l'époque, M. Herman Vanderpoorten.

Avant le vote du présent projet par la Chambre, la commission de la Justice du Sénat avait discuté ce sujet en mai 1982 sur base d'un rapport de notre estimé collègue, M. Pedé. A cette époque déjà, nos discussions révélaient que si l'abaissement de la majorité civile vise à responsabiliser une majorité de jeunes, d'autres plus défavorisés, plus vulnérables sur le plan matériel, intellectuel et affectif faisaient l'objet de nos préoccupations, de sorte que les amendements proposés par le gouvernement — M. Gol était à l'époque ministre de la Justice — se sont avérés ne pas répondre à nos inquiétudes. Nous avons, dès lors, renvoyé la balle dans le camp du gouvernement de l'époque.

Le projet voté à la Chambre le 21 mars dernier fait aujourd'hui l'objet de nos discussions en séance publique. Je félicite le rapporteur, notre collègue M. Pataer, ainsi que les services du Sénat, pour la rédaction du rapport, qui reflète parfaitement nos échanges de vue.

S'il est vrai que l'abaissement de l'âge de la majorité civile à dix-huit ans correspond à l'évolution sociale et à la volonté d'émancipation des jeunes de cet âge et qu'il est indispensable d'adapter nos normes juridiques à la nouvelle réalité sociale, ce changement entraîne néanmoins des situations lourdes de conséquence, notamment pour les jeunes qui doivent bénéficier d'une protection sociale.

L'âge de dix-huit ans choisi rencontre notre agrément; il s'agit d'un âge clé, d'un âge pivot. Il coïncide approximativement avec la fin des études secondaires, le début des études supérieures ou de la vie professionnelle et l'entrée au service militaire. De plus, à dix-huit ans, le jeune peut déjà exercer une série de droits: il a le droit de vote, il est pénalement responsable, il peut librement conclure un contrat de travail et ouvrir un compte en banque.

Cependant, selon le Code civil, il est en principe incapable d'accomplir seul des actes juridiques et se trouve sous l'autorité de ses parents ou de son tuteur. Je crois, dès lors, qu'il était

nécessaire que l'indépendance de fait des jeunes soit confirmée par le droit.

Ce projet sur la majorité civile comporte un certain nombre de mesures positives que nous approuvons.

L'âge de la nubilité est fixé à dix-huit ans pour l'homme comme pour la femme. Il a, comme corollaire, la suppression de toute forme de consentement parental pour les plus de dix-huit ans qui souhaitent se marier. Cette nouvelle réglementation a été inspirée par un souci d'égalité. Je pense qu'il est bon que l'on n'ait pas exigé le consentement des parents jusqu'à l'âge de vingt ans. En effet, il n'était guère concevable de décréter la majorité à dix-huit ans sans reconnaître au jeune la maturité de pouvoir décider seul de son mariage.

En matière de dispense d'âge pour motifs graves, le projet donne compétence au tribunal de la jeunesse, qui aura certainement fort à faire. La question s'est posée de savoir, si la procédure de dispense royale n'était pas préférable, vu la lenteur et le coût d'une procédure judiciaire. Cependant, la procédure de dispense royale apparaît comme discriminatoire étant donné l'absence de recours, mais aussi vu le rôle prépondérant du ministère public. L'expérience a montré que la procédure de dispense royale se limitait à accorder les dispenses d'âge quand la femme était enceinte. On ne s'interrogeait pas sur la question de savoir si le mariage se justifiait, cette question étant laissée à l'appréciation des parents. Le tribunal de la jeunesse examinera, pour sa part, l'ensemble des problèmes soulevés par le mariage de jeunes non encore nubiles et se prononcera en prenant en cause essentiellement l'intérêt du mineur, de sorte que, même en cas de refus de consentement parental, il pourra autoriser le mariage à la demande du mineur.

En ce qui concerne l'opposition au mariage, le projet, qui maintient pour les ascendants la possibilité de faire opposition pour tout motif quelconque, dispose néanmoins que ces ascendants doivent motiver leur opposition. Cela me paraît être une mesure utile qui permettra sans doute d'éviter des refus arbitraires. Dans la même direction, j'approuve la disposition visant à sanctionner par des dommages et intérêts les ascendants qui se seraient abusivement opposés à un mariage. Il est préférable d'avoir prévu explicitement la disposition plutôt que de se référer à la notion d'abus de droit puisque la Cour de cassation a considéré que cette dernière notion, à elle seule, était insuffisante comme telle pour servir de base à l'octroi de dommages et intérêts.

Les modifications apportées à propos du divorce par consentement mutuel, des donations par contrat de mariage, et d'autres modifications d'ordre technique, me paraissent dans la ligne du principe général à la base du projet de loi.

Je serais cependant plus dubitative à propos de l'âge à partir duquel le mineur pourra introduire une demande d'émancipation. Je m'interroge sur le point de savoir si tout mineur de quinze ans est réellement capable de prendre une décision en connaissance de cause. Je pense qu'il est bon de donner plus de responsabilités aux jeunes, mais je me demande s'il est bon de descendre la limite d'âge à un tel point. A quinze ans, le jeune est encore malgré tout peu mature. Les conséquences de l'émancipation se situent au niveau de la possibilité d'accomplir des actes d'administration, mais la distinction entre acte d'administration et acte de disposition n'est pas toujours très claire et cela risque de créer des difficultés susceptibles de se retourner contre le mineur.

Je souhaiterais à présent souligner quelques points vis-à-vis desquels j'émet des réserves plus marquées.

Une des conséquences principales de l'abaissement de l'âge de la majorité civile sera de permettre l'application de la loi de 1974 sur le minimex aux jeunes à partir de dix-huit ans. Ce droit au minimex ouvre quant à lui des droits dérivés importants: affiliation gratuite à une mutuelle, mise au travail par le CPAS, accès aux programmes de promotion de l'emploi.

Ceci est à première vue favorable au jeune, mais je me pose la question de savoir si cela ne risque pas d'avoir des effets pervers: la disposition du minimex, qui constitue un montant plus élevé que l'allocation d'attente octroyée par le Forem,

pourrait démotiver certains étudiants dans la poursuite de leurs études; pour certains jeunes plus fragiles, plus défavorisés, l'obtention de cette assistance financière ne les amènera-t-elle pas à entrer de plain-pied dans le processus qui aboutit à faire d'eux des assistés sociaux et des dépendants chroniques?

Par ailleurs, cette décision aura inéluctablement des conséquences budgétaires pour l'Etat — secrétariat d'Etat à l'Emancipation sociale — et pour les CPAS. Ces derniers seront-ils outillés pour répondre à ces nouvelles tâches? Le gouvernement se veut rassurant et nous affirme que des crédits sont prévus à cet effet, mais je demeure sceptique car les suites de cette décision seront multiples et sont aujourd'hui incalculables.

Les conséquences de l'abaissement de l'âge de la majorité qui me préoccupent le plus sont, vous vous en doutez, celles qui découlent de l'incidence de la matière relative à la protection de la jeunesse sur le présent projet de loi.

Les articles 45 à 53 sont les dispositions autour desquelles les discussions ont été les plus ardues. Le rapport en fait foi. Le ministre a d'ailleurs reconnu en commission que certaines dispositions proposées constituent des solutions pragmatiques, voire des compromis, en attendant une réforme plus générale de la loi de 1965.

Des conflits de compétence ne sont pas à exclure. En effet, la compétence en matière de protection de la jeunesse, protection sociale et judiciaire, est transférée aux Communautés par la loi du 8 août 1988. L'autorité nationale conserve cependant le pouvoir de fixer les mesures pouvant être prises à l'égard des mineurs qui ont commis un fait qualifié d'infraction.

Je m'interroge sur la question de savoir si la répartition des compétences Communautés-nationales se fera sans distorsions. Celles-ci peuvent être de deux ordres: on peut concevoir que chaque Communauté réserve à ses mineurs d'âge des traitements différents, mais on peut également imaginer, en raison de l'autonomie de chaque pouvoir de décision, qu'on aboutisse à des solutions incohérentes ou difficilement compatibles dans l'élaboration des mesures qu'il convient d'appliquer aux mineurs délinquants d'une part — pouvoir national — et aux mineurs en danger mais non délinquants d'autre part — Communautés.

En effet, dans chaque Communauté, des décrets relatifs à l'aide à la jeunesse sont en élaboration. Des procédures de concertation sont prévues. Le ministre a déclaré en commission qu'elles sont en cours entre les différents niveaux de pouvoirs Communautés-pouvoir national. Quand déboucheront-elles sur un accord? Nul n'en sait rien, mais ce que nous savons, c'est qu'il s'agit d'une mauvaise manière de légiférer car nous manquons d'une vue globale et cohérente.

En outre, par suite de l'abaissement de l'âge de la majorité, l'aide et l'assistance aux personnes de dix-huit à vingt et un ans posent de nouveaux problèmes et comportent de nouvelles missions pour les Communautés, par exemple en matière de logements, d'intégration sociale et professionnelle et d'accueil dans les situations de crise.

L'article 45 du projet qui instaure une possibilité de prorogation des mesures prises à l'égard des jeunes délinquants rencontre le problème relatif aux jeunes qui ont près de dix-huit ans. En effet, l'abaissement de l'âge de la majorité à dix-huit ans risque d'annihiler prématurément les effets des mesures prises par le tribunal de la jeunesse sur base de l'article 37, alinéa 2, de la loi du 8 mai 1965. En vertu de cet article, le tribunal peut ordonner à l'égard des mineurs qui lui sont déférés des mesures de garde, de prévention et d'éducation. Ces mineurs pourraient donc se voir priver de l'assistance dont ils bénéficient en matière d'éducation, d'études, de formation professionnelle.

Il faut donc privilégier l'action continue du tribunal de la jeunesse; sinon on risque d'aboutir à un renvoi systématique des jeunes de seize à dix-sept ans devant le tribunal correctionnel et donc, en fait, à instaurer une majorité pénale à seize ans, ce que nous ne pouvons évidemment admettre.

Ann. parl. Sénat de Belgique — Session ordinaire 1989-1990
Parlem. Hand. Belgische Senaat — Gewone zitting 1989-1990

La prolongation de ces mesures peut être inspirée par diverses raisons dans l'intérêt propre du jeune, par exemple pour lui permettre de terminer ses études ou de résoudre un problème familial.

Il importe de veiller à ce que des mineurs poursuivis pour un fait qualifié d'infraction juste avant leur majorité ne puissent pas bénéficier d'une quasi-impunité ou ne soient pas systématiquement déferés aux juridictions pénales ordinaires. Le tribunal doit pouvoir leur imposer des mesures qui produiront leurs effets après leur majorité. L'autorité exercée par le tribunal de la jeunesse serait, en effet, ébranlée si le mineur était sûr d'être libéré de toute contrainte à dix-huit ans.

Mais le système imaginé laisse cependant subsister ce qui peut apparaître comme une grave différenciation dans le traitement des jeunes selon qu'ils ont plus ou moins de dix-sept ans.

En effet, le tribunal de la jeunesse ne peut, en vertu du paragraphe 2 du nouvel article 37bis, décider lui-même de la prorogation des mesures prises que si le jeune est âgé d'au moins dix-sept ans.

Cette possibilité d'intervention du tribunal n'existe pas en deçà de l'âge de dix-sept ans et, par exemple, pour un jeune de seize ans, la prorogation ne pourrait être prononcée qu'avec l'accord même du jeune; à défaut, les mesures prises cesseront leurs effets à l'âge de la majorité, c'est-à-dire dix-huit ans.

Pourquoi avoir fixé arbitrairement semblable limite au pouvoir d'initiative propre du tribunal de la jeunesse?

Le projet suscite encore des problèmes dans d'autres domaines du droit. Ainsi, les dispositions de droit pénal répriment plus sévèrement certaines infractions en fonction de l'âge de la victime. Elles sont à revoir en fonction de l'interprétation que l'on donne à la notion de vingt et un ans, âge de la majorité ou pas.

Comme le signale le rapport, des difficultés peuvent également apparaître dans le droit des obligations. Un projet complémentaire devra régler ces questions de manière à éviter toute insécurité juridique dans les procédures en cours.

La législation relative au crédit à la consommation doit également retenir notre attention. Jusqu'à présent, les jeunes de dix-huit à vingt et un ans ne pouvaient conclure de contrat de crédit. Après l'entrée en vigueur de la loi en projet, ils auront pleine capacité juridique et pourront dès lors le faire. Il faudra peut-être légiférer ultérieurement à ce propos.

Pour conclure, je vous dirai que le groupe PRL votera en faveur de ce projet dont les dispositions visent à responsabiliser plus tôt les jeunes. Il s'agit d'un vote final important qui répond incontestablement à une évolution sociologique et qui permettra à nos jeunes de dix-huit ans d'avoir un statut équivalent à celui de la plupart de leurs voisins européens.

En abaissant l'âge de la majorité civile à dix-huit ans, nous ne faisons que compléter la mise en œuvre des mesures destinées à permettre aux jeunes de mieux accomplir leur rôle au sein de la société, mais nos craintes demeurent vives à l'égard des effets du présent projet sur la condition des jeunes qui doivent bénéficier d'une protection sociale.

Nous partageons à ce propos l'inquiétude compréhensible des milieux éducatifs concernés. Une réforme fondamentale et globale de la loi du 8 avril 1965 s'impose d'urgence en concertation avec les Communautés et à la lumière des décrets qu'elles élaborent. Tant que cette réforme ne sera pas intervenue, l'application des présentes dispositions relatives aux jeunes en difficultés et aux jeunes délinquants sera sujette à contestation et alimentera l'insécurité juridique. Nous ne pouvons que le déplorer. (Applaudissements.)

M. le Président. — La parole est à M. Lallemand.

M. Lallemand. — Monsieur le Président, le débat que nous entamons aujourd'hui mérite, me semble-t-il, quelques réflexions d'ordre général. En effet, on peut s'interroger sur une

loi qui va vraisemblablement être votée à l'unanimité — avec conviction sans doute, mais sans grand enthousiasme — et qui est entourée de multiples commentaires restrictifs, souvent justifiés d'ailleurs. On a parfois le sentiment que, par ce projet, le législateur vise moins à instaurer un ordre nouveau qu'à ajuster, tant bien que mal, une loi à la réalité, comme s'il s'agissait d'adapter un costume à une taille qui se serait modifiée.

En tout cas, le vote d'un tel projet est révélateur d'une évolution des mœurs et des esprits: en effet, nous nous trouvons devant le produit d'un mouvement qui veut accentuer la responsabilité personnelle et abaisser l'âge où commence la véritable citoyenneté.

Cette évolution me paraît paradoxale à deux points de vue: l'abaissement de la majorité suit de peu — fait significatif — l'augmentation du seuil de l'obligation scolaire. Celui qui accédera demain à la majorité était encore la veille soumis à l'obligation scolaire. L'abaissement de l'âge de la majorité se conjugue donc avec une obligation de scolarité de plus en plus étendue, et ce lien n'est pas arbitraire.

Il est au contraire marqué par une profonde nécessité. L'exercice des prérogatives complètes de la citoyenneté et de l'autonomie individuelle est conditionné, dans une démocratie moderne, par un minimum d'instruction, par un accès à une large culture et, surtout, par l'apprentissage de l'autodiscipline. A cet égard, l'école joue le rôle irremplaçable de l'initiation que l'on connaît dans les sociétés primitives, à la différence que l'épreuve de l'initiation à l'école dure plus de dix ans.

Cette remarque est intéressante. En effet, si nous constatons une évolution importante dans les pratiques de la liberté d'expression dans nos pays, par exemple en matière sexuelle, c'est précisément parce que l'assimilation d'un savoir, par une très large partie de la population, permet de maîtriser l'image et la parole et de les tenir à distance.

Une société démocratique peut ouvrir l'accès à la parole et à l'image et se passer de censeur très exactement parce que l'école apprend aux citoyens à intérioriser le censeur. C'est là incontestablement l'une des tâches de l'éducation, l'apprentissage de la maîtrise intellectuelle et affective des images et des mots.

La citoyenneté, il faut le rappeler, est aussi liée au fait qu'un homme et une femme sont aptes à porter un jugement autonome; elle postule le droit de définir par soi-même, sans recours à un magistère extérieur, sans soumission à une autorité quelconque, qu'elle soit parentale, sociale, religieuse ou politique, non seulement les fins, les buts de sa vie propre, mais aussi ceux de la société où l'on vit. Telle est la portée du droit de vote dont l'octroi coïncidera désormais avec celui de la pleine capacité civile. C'est la généralisation de l'instruction qui permet cet abaissement du moment de la majorité.

La loi de l'abaissement de la majorité consacre, en effet, la promotion de l'instruction dans notre société et la promotion d'une culture commune à de très larges couches de la population.

Par ailleurs, on peut établir une autre corrélation significative: au moment où nous abaissons l'âge de la majorité, nous élevons celui de la nubilité, du moins pour ce qui concerne la femme.

Le projet supprime, en effet, les différences sexuelles quant à l'âge minimum requis pour le mariage. Il porte uniformément l'âge de la nubilité, le minimum requis pour que le mariage soit autorisé, à 18 ans comme c'est déjà le cas en Allemagne et en Italie. Là encore, le projet consacre une évolution significative, en parfaite concordance — même si elle s'effectue en sens inverse — avec le mouvement qui abaisse l'âge de la majorité.

L'égalisation de l'âge de la nubilité marque l'égalisation des sexes devant le mariage. Sans qu'on l'ait jamais clairement proclamé, la différence de l'âge de la nubilité se fondait autrefois, en tout cas pour une part significative, sur l'inégalité des droits et de statut du mari et de la femme. Le législateur d'hier accordait ainsi au mari la direction du ménage, la puissance paternelle, la maîtrise de la communauté conjugale, la femme demeurant, en fait comme en droit, mineur dans le mariage.

Ce sont des conceptions de cet ordre, bien plus que de prétendues différences dans la maturation sexuelle, qui ont fondé les distinctions faites dans la loi. C'est pourquoi l'égalité de l'âge

de la nubilité peut se comprendre aujourd'hui comme une exigence de notre ordre démocratique moderne. Cette fois, l'augmentation de l'âge de la nubilité n'est donc nullement en contradiction avec l'abaissement de l'âge de la majorité, mais elle est plutôt en concordance idéologique avec ce dernier.

Ainsi, à raison de cette réforme importante que nous allons consacrer, les jeunes gens disposeront plus vite, à la fin de leur obligation scolaire, de la responsabilité de leurs orientations et de leurs choix de vie. Ils auront la pleine propriété, comme on le dit de manière courante, de leur personne. Ils seront placés de plain-pied dans un champ de responsabilité.

Le projet — on en trouve bien des traces — est donc orienté par ces valeurs démocratiques essentielles. Par exemple, certaines dispositions soumettent les dérogations à la règle fixant à 18 ans l'âge minimum du mariage à l'appréciation du pouvoir judiciaire et non plus du pouvoir exécutif. Ce n'est pas sans raison qu'une telle modification a été opérée.

En effet, le pouvoir judiciaire, à la différence du pouvoir exécutif, se prononce au cœur d'un débat contradictoire par un jugement qui se fonde sur des motifs et des justifications et, en tout cas, qui délimite très strictement les prérogatives laissées aux parents en la matière.

Le projet est dominé par cette exigence de supprimer au plus loin qu'il soit possible les tutelles, les contrôles, les subordinations qui réduisent et délimitent chez chacun l'affirmation de citoyenneté, l'apprentissage de la responsabilité individuelle et la prise en main de sa propre vie.

Le projet harmonise toute une série de mesures, de dispositions devenues disparates dans notre droit: l'âge du vote, l'âge auquel on peut conclure un contrat de travail, l'âge du service militaire, l'âge du mariage, l'âge de la majorité pénale, tous seuils qui sont désormais mis en concordance avec la majorité civile. Dix-huit ans devient ainsi un âge-pivot, un âge-clef.

Enfin, autre signe des temps — je viens encore d'en entendre la confirmation — la volonté d'harmoniser notre législation avec celle d'autres Etats européens a été exprimée à de nombreuses reprises. Elle se situe aussi au cœur de la réforme que nous examinons aujourd'hui.

Le projet marque donc le souci de reconnaître et de donner un statut à des réalités transnationales. C'est là un aspect très moderne, très contemporain des soucis du législateur.

Pour toutes ces raisons, nous nous réjouissons de l'unanimité du vote intervenu en commission de la Justice. Sans doute, cette unanimité peut paraître suspecte. Il est des votes unanimes qui sont des votes légers. Parfois l'unanimité n'est que le masque de l'indifférence ou de l'impuissance à traiter véritablement les prérogatives qui nous sont accordées. Dans le cas qui nous occupe, l'unanimité du Parlement exprime au contraire une réalité profonde. Elle indique que notre société s'est unifiée sur une vision commune de sa jeunesse. C'est un point extrêmement important.

Il ne faut pas se méprendre sur la portée de la loi. En adoptant ce projet, il s'agit d'accélérer un processus de responsabilisation, de le conforter contre les habitudes mentales, contre l'esprit de dépendance que connaissent tant de jeunes à l'égard de leurs aînés. En d'autres termes, le législateur parlementaire veut ainsi non pas reconnaître une réalité mais la forcer. Il veut créer une nouvelle réalité comme autrefois l'ont fait tant de constituants en affirmant, en des siècles profondément inégalitaires, l'égalité des citoyens.

La démarche, dans une certaine mesure, est la même. Un débat vient d'ailleurs d'avoir lieu en commission de la Justice à propos d'un projet intéressant de M. Henrion et de Mme Delruelle relatif à la protection des dévies mentaux légers. Nous avons constaté la difficulté d'harmoniser le souci de sécurité, le besoin de protéger ceux qui ne sont pas tout à fait à même d'exercer fondamentalement leurs droits et la nécessité d'une différence radicale dans l'ordre des droits par l'affirmation d'une majorité civile accordant sans nuance toute une série de droits, de prérogatives qui ne peuvent pas être liés à l'importance d'un quotient intellectuel, à l'existence ou non de certaines qualités.

L'exigence d'une démocratie passe par cette radicalité qui pousse les jeunes, à partir d'un certain âge, vers des champs de responsabilité radicaux et, d'une certaine manière, absolus.

En votant cette loi, mes chers collègues, nous abaissons incontestablement le seuil de protection que la loi sur la protection de la jeunesse accordait aux jeunes. Il s'agit là d'une des conséquences inévitables du choix que nous faisons, choix qui tend à privilégier l'apprentissage de la responsabilité, au détriment d'une protection plus étendue et plus complète des jeunes. Telles sont la philosophie et la portée d'un projet dont on ne perçoit peut-être pas toujours toutes les implications.

Ne nous faisons pas d'illusions: malgré toutes les précautions prises, malgré l'article 37bis dont il fut longuement question, les juges recourront probablement davantage aux possibilités que leur donne l'article 37 de la loi de 1965 en se dessaisissant des affaires au profit des tribunaux ordinaires, ce qui réduira sans doute cet espace de protection qui s'étendait autrefois jusqu'à 21 ans. Nous devons être pleinement conscients de cette conséquence importante de notre choix, sous peine de nous méprendre sur la portée exacte de ce texte.

J'en viens à une dernière considération. Le vote unanime de ce projet est l'œuvre d'un législateur parlementaire; il est le fait d'une assemblée qui délibère publiquement sur les valeurs d'une société. Il est à peu près certain que ne se retrouverait pas dans un référendum populaire l'unanimité ou la quasi-unanimité dégagée par ce texte au Sénat. Dans le secret des isolements, bien des électeurs se prononceraient contre des propositions de cet ordre, en fonction notamment de la conception qu'ils se font de l'immaturité de leurs proches, de la dépendance de fait qui est celle de nombreux jeunes, notamment des étudiants de plus en plus soumis à la tutelle de leurs parents, en raison de la longueur de leurs études.

Cette radicalité du vote qui fut également constatée en ce qui concerne la loi sur le racisme est un produit spécifique de la délibération d'une assemblée parlementaire. Il est important de le souligner.

Toutes ces raisons justifient l'appui déterminé que le groupe socialiste a apporté et apportera à un projet qu'il considère comme fondamentalement progressiste.

Nous aurions aimé que ce vote intervienne plus rapidement, dans la foulée du travail de la Chambre. Je suis d'ailleurs intervenu à plusieurs reprises pour souhaiter une accélération de la procédure d'examen. Il n'est pas bon, en effet, de laisser trop longtemps en chantier une loi qui met en cause le statut fondamental de tant de personnes. Une fois qu'ont été éveillés l'espoir et la perspective d'une réforme aussi essentielle, il est urgent de la traiter. Malheureusement, le Parlement est souvent dans l'incapacité de faire face à de telles urgences. C'est la raison pour laquelle nous avons quelque peu contraint le Sénat à entamer ce débat.

Si je puis voter avec enthousiasme les principes qui sont consacrés par la nouvelle législation, je me dois en ma qualité de président de la commission de la Justice, d'assortir mon vote de quelques réserves.

On l'a souligné, le débat en commission a mis en évidence quelques faiblesses dans la formulation du texte, quelques lacunes, particulièrement à l'article 37bis du projet.

Il convient de souligner l'effort de clarté et de qualité réalisé par le rapporteur, M. Pataer, pour résumer de façon tout à fait exacte les propos tenus en commission. Ce rapport met en évidence les interventions de quelques membres éminents de la commission, interventions critiques parfois difficilement contournables.

A cet égard, le ministre de la Justice a déployé beaucoup de savoir-faire et d'intelligence afin de réduire les interprétations négatives que le laxisme de la formulation permettrait. Comme vous le savez, le paragraphe 2 de l'article 37bis dispose que, si le mineur a commis un fait qualifié de crime ou délit et qu'il est âgé de 17 ans, le tribunal de la jeunesse peut décider que la mesure lui sera de nouveau soumise dans les trois mois qui précèdent la majorité. Une chose importante est à remarquer: le ministre a précisé que la référence à l'âge de 17 ans n'indique

pas l'âge auquel le fait punissable a été commis. En effet, le texte signifie simplement que l'intéressé doit être âgé de 17 ans au moment de l'intervention du juge.

Le ministre a apporté une deuxième clarification en répondant à certaines objections tirées de l'analyse formelle du paragraphe 2 de l'article 37bis. Dans ce domaine, il a fourni des précisions utiles. En effet, selon les termes de ce paragraphe 2, le juge peut décider que la cause lui sera à nouveau soumise dans les trois mois précédant la majorité du prévenu. Dans ce cas, on présuppose l'hypothèse d'un juge qui, ayant antérieurement pris des mesures à l'égard d'un jeune, déciderait et pourrait décider, dans les trois mois précédant le dix-huitième anniversaire de ce jeune, de faire suivre lesdites mesures après l'âge de 18 ans.

L'interprétation formelle pourrait laisser croire que le juge qui intervient *in extremis* dans les derniers mois précédant la majorité, ne pourrait pas, par hypothèse, décider de la prorogation des mesures. En effet, selon le texte, cette prorogation ne pourrait intervenir que dans le cas d'un réexamen et par conséquent, de mesures préexistantes.

Le ministre a précisé que, si le juge statue pour la première fois dans les trois derniers mois de la minorité, le texte n'implique pas qu'une deuxième décision doive intervenir au cours de ce même délai. Le juge pourra, en effet, décider de prendre des mesures qui vaudront après la majorité du jeune en question sans qu'un réexamen formel soit indispensable. Je considère donc que l'interprétation du ministre exprime véritablement la *ratio legis* de cette disposition et est tout à fait correcte. La commission s'est d'ailleurs pleinement accordée sur cette interprétation, de même que sur d'autres ayant trait à l'article 53 qui définit les mesures transitoires.

Cependant, beaucoup de membres de la commission n'ont pas eu tous leurs apaisements quant à certaines critiques qui n'ont pas été rencontrées. Certaines de ces critiques avaient d'ailleurs déjà été formulées, dans un article du *Panopticon*-1988, notamment. Le texte du rapport reflète bien la subsistance de certaines incertitudes lorsqu'il relate les propos du ministre selon lesquels le texte de l'article 37bis nouveau pourrait être modifié lors de la révision globale de la loi du 8 avril 1965. Partant, le texte actuellement proposé pourrait être considéré comme une mesure provisoire. Bien qu'étant intelligente, cette réponse n'est pas entièrement satisfaisante.

Nous voterons donc le texte dans le cadre d'une telle insatisfaction. Nous le voterons car il faut mettre fin à cette longue période d'errance du projet. Il convient de couper court aux atermoiements qui, à la longue, discréditent le Parlement, celui-ci ne parvenant pas à mener à bien une réforme fondamentale.

L'expérience nous dictera si l'imperfection du texte de l'article 37bis exige et requiert impérativement une modification rapide. Pour le crédit de ce même Parlement, il sera alors nécessaire de se pencher très rapidement sur une proposition ou un projet modificatif.

Dans cet esprit, l'ensemble de la commission s'est accordé sur les termes du projet de loi qui nous a été transmis par la Chambre et c'est sous ces conditions que nombre d'entre nous voteront ce texte fondamental. Nous le voterons avec détermination et conviction, car il contribue et contribuera, pour les raisons que j'ai développées, à l'émancipation de la jeunesse.

Le législateur fait, en l'occurrence, un pari difficile et essentiel. Il pense, comme tous les législateurs des pays de démocratie occidentale, que le monde appartiendra davantage aux jeunes s'ils sont mis très tôt en état de l'affronter, si une éducation et une législation appropriées — les deux vont de pair — les mettent en condition d'exercer rapidement leurs responsabilités d'homme.

Nous pensons, en tout cas, que l'enjeu de l'intégration plus précoce des jeunes dans la vie politique et sociale est aussi celui de l'avenir de la démocratie. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Cooreman.

De heer Cooreman. — Mijnheer de Voorzitter, wij zullen pas over enkele jaren kunnen vaststellen of het ontwerp betreffende

de meerderjarigheid goed is voor de jonge mensen tussen 18 en 21 jaar.

Het ontwerp zal allicht bij eenparigheid worden goedgekeurd. Het is een sociologisch feit dat het Parlement dat zal doen, hoewel velen ten aanzien van dit ontwerp vragen en reticenties hebben, zoals de heer Lallemand heeft gezegd.

Ik zal een vergelijking maken. De heer Lallemand deed dit ook, maar in een andere zin.

Toen wij discussieerden over de wet van 1976 — wat men noemde de emancipatie van de vrouw, rechtsgelijkheid van man en vrouw in het huwelijk en de wederzijdse rechten en plichten — heb ik op deze tribune de opmerking gemaakt dat de wet vreugde zou scheppen bij vele vrouwen, maar ook tranen zou laten vloeien bij andere. Ik beweerde dit niet omdat ik tegen de emancipatie van de vrouw ben. Ik heb immers niets tegen de emancipatie van de vrouw, evenmin als tegen de emancipatie van de jeugd.

Vóór het stelsel van de wet van 1976 kreeg de man de bevoegdheid, maar droeg hij ook de volle verantwoordelijkheid. De vrouw hield in de praktijk meestal de geldbeugel bij, maar voor het slechte beheer van de inkomsten van haar man droeg zij geen enkele verantwoordelijkheid. Bij een echtscheiding of bij het overlijden van haar man kon zij de gemeenschap verzaken en hoefde zij dus de schulden niet te dragen. Honderden zo niet duizenden jonge vrouwen gaan nu gebukt onder schulden die tijdens het huwelijk, lichtzinnig en in vol vertrouwen vaak samen met hun echtgenoot, zijn gemaakt.

Dit is een drama. Er zijn zoveel andere drama's en de wereld zal er niet door vergaan.

Jonge mensen kunnen vanaf 18 jaar erven, kopen en verkopen als het ontwerp wordt goedgekeurd. Jonge mensen kopen of verkopen allicht soms lichtvaardig, maar ook mensen van 21, 25 en zelfs 40 jaar doen dit, zal men antwoorden. Hoe jonger men is, hoe gemakkelijker men zich echter laat verleiden. De discussie gaat in feite over de emancipatie van de mens.

Wat ik nu ga aanhalen, is wellicht het enige dat niet helemaal juist is in het verslag van de heer Pataer. Hij verklaarde dat men het debat over de meerderjarigheid pas in 1988 sneller heeft laten vooruitgaan. Vanaf de jaren 70, en vooral vanaf het wetsontwerp-Vanderpoorten in 1975, heeft men vooral in de commissie voor de Justitie van de Senaat verscheidene vergaderingen aan dit ontwerp gewijd.

Ik heb altijd de mening verdedigd dat men beter een tweevoudig stelsel zou toepassen: vanaf 18 jaar een soort ontvoogding en vanaf 21 jaar de mogelijkheid om belangrijke juridische daden te verrichten. Tussen 18 en 21 jaar zou er dus een soort van overgangperiode zijn.

Men heeft dit voorstel niet aanvaard, maar dat is niet zo belangrijk.

Nu is men dadelijk vanaf 18 jaar meerderjarig en kan men alle beslissingen zelf nemen. Het is duidelijk dat dit voor heel wat mensen risico's inhoudt, maar natuurlijk zijn er ook een hele reeks voordelen aan verbonden. Sommige toestanden waren immers zeer onlogisch. Jonge mensen kregen de toelating om te huwen, maar wanneer zij als gehuwden op 18 of 19 jaar een eigendom wilden aankopen, moest de familierraad vergaderen. Met de nieuwe wet zal de situatie duidelijker en zuiverder worden. Vanaf 18 jaar draagt iedereen de volle verantwoordelijkheid, op een aantal kleine uitzonderingen na, waarvoor men de leeftijd van 25 jaar moet hebben bereikt.

Men moet een onderscheid maken tussen het kiesrecht en de burgerlijke meerderjarigheid. De heer Lallemand heeft daarnaar verwezen en gezegd dat dit een vorm van emancipatie is. Het kiesrecht vanaf 18 jaar is reeds vele jaren een feit en heeft geen revolutionaire veranderingen teweeggebracht. Ik heb daardoor in het politieke leven zeer weinig zien veranderen. Ik durf zelfs te beweren dat jonge mensen meestal stemmen zoals hun ouders en dus een bepaalde traditie voortzetten. Heel anders is het wanneer men zelf bepaalde beslissingen kan nemen en dus ook bepaalde onvoorzichtigheden kan begaan.

Het treft mij dat reeds vele jaren meer en meer wetsvoorstellen worden ingediend om bepaalde categorieën van mensen te beschermen. Vanochtend bespraken wij in de commissie voor de Justitie goed bedoelde maatregelen ter bescherming van licht mentaal gehandicapten. Zo zijn er ook voorstellen die mensen van 65, 75 of ouder willen beschermen. Sommigen wensen dat men vanaf een bepaalde leeftijd geen testament meer kan maken of geen schenkingen meer kan doen. Anderen wensen dat men vanaf een bepaalde leeftijd kredietovereenkomsten moet kunnen verbreken of verkoopcontracten op afbetaling moet kunnen vernietigen, altijd in het voordeel van de koper. Zo zijn er nog een hele reeks goed bedoelde suggesties in de richting van een soort bevoogding, terwijl men jongeren vanaf 18 jaar volkomen wil ontvoogden en emanciperen. Ik vind hierin dus een aantal tegenstrijdigheden.

De CVP zal dit ontwerp goedkeuren. Men heeft er twintig jaar over gediscussieerd en op een bepaald ogenblik moet men achter die discussies een punt zetten. Bij bepaalde maatregelen hebben wij bezwaren, maar in de commissie werd erop gewezen dat na een aantal maanden zal worden nagegaan of de tekst moet worden gewijzigd. Wanneer dit wetsontwerp is aangenomen, heeft het ministerie van Justitie meer dan ooit de plicht de burgers te informeren en te vormen.

Bij deze gelegenheid doe ik dan ook een oproep om, zoals in Nederland, Engeland en andere landen, geregeld op de televisie en misschien ook in de geschreven pers, informatie te geven over de verantwoordelijkheden die iedereen vanaf 18 jaar heeft. Vele mensen, ouder dan 21 jaar, kunnen deze goede wenken ook gebruiken. Nu geven wij aan een grote groep van mensen tussen 18 en 21 jaar meer kansen en zelfstandigheid, maar wij hebben ook de plicht om hen bij te staan, te informeren en te wijzen op de gevolgen van hun daden.

Vroeger konden zij vaak «ontsnappen», omdat de rechter diende te zeggen dat zij niet meerderjarig waren en dus deze rechtshandelingen niet konden verrichten. Nu dragen zij wel verantwoordelijkheid en moet de maatschappij instaan voor hun vorming en begeleiding, in het voordeel van iedereen. (Applaus.)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Seeuws.

De heer Seeuws. — Mijnheer de Voorzitter, dit wetsontwerp tot verlaging van de leeftijd van de burgerlijke meerderjarigheid tot 18 jaar heeft reeds een lange geschiedenis achter de rug. Zoals de andere fracties heeft ook de SP-senaatsfractie veel belang aan de principes aan de basis van dit wetsontwerp gehecht en heeft in de loop van de besprekingen getracht de voorgelegde teksten te verduidelijken.

Ik wil vooraf collega Pataer gelukwensen voor zijn bijdrage aan de bespreking en voor het uitstekend verslag. Het is hem gelukt een concreet overzicht te geven van de besprekingen in de commissie, zodat we een beter inzicht krijgen in de effectieve gevolgen van deze wetswijziging.

Reeds in 1970 zette de resolutie van de Ministerraad van de Raad van Europa ook de Belgische regering ertoe aan de meerderjarigheidsgrens bij voorkeur op 18 jaar te bepalen, of toch tenminste te verlagen.

In verscheidene Europese landen werd hieraan gevolg gegeven en werden de jongeren burgerrechtelijk meerderjarig op 18 jaar.

Naast het ontwerp in die zin, dat reeds in 1975 door de toenmalige minister van Justitie, Herman Vanderpoorten, werd ingediend, werden door SP-kamerleden een aantal parlementaire initiatieven genomen.

Over het principe zelf van de verlaging van de leeftijd van burgerlijke meerderjarigheid op 18 jaar bestaat er nu een duidelijke politieke consensus. Die verlaging wordt beschouwd als een aanpassing van de rechtsnormen aan de veranderde maatschappelijke realiteit, meer in het bijzonder aan de gewijzigde positie van de jongeren in onze samenleving, onder meer wegens hun grotere zelfstandigheid.

België is een van de laatste Europese landen die deze feitelijkheid onder ogen ziet en wettelijk concretiseert.

De SP-fractie zal vóór het wetsontwerp stemmen, zij het met in ons achterhoofd een aantal kritische bedenkingen die wij in de loop van ons betoog zullen trachten te formuleren omdat ze, naar onze mening, fundamenteel en belangrijk zijn.

Wij vinden dat met dit wetsontwerp een kans werd gemist. Reeds jaren wordt vanuit verschillende hoeken gepleit voor een echt jongerenrecht.

Ook binnen de SP-fractie werden hiervoor herhaaldelijk pleidooien gehouden, wat aanleiding gaf tot de indiening van een wetsvoorstel « om de leeftijdsgrens voor burgerlijke meerderjarigheid te verlagen tot 18 jaar, om de handelsbekwaamheid en de handelsverantwoordelijkheid van minderjarigen te vergroten, en om de voogdijregeling te vernieuwen ». In dat wetsvoorstel werden ook trapsgewijs rechten gegeven aan de minderjarigen, met daaraan gekoppeld een grotere verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid.

Het wetsontwerp tot verlaging van de meerderjarigheidsleeftijd dat nu wordt behandeld, getuigt echter niet van een opnieuw nadenken over de positie van de minderjarigen. Het traditionele uitgangspunt van het beschermen van de jongeren, gebaseerd op de incompetentietheorie, blijft behouden. De minderjarige blijft in principe volkomen handelingsonbekwaam en staat onder het gezag van zijn ouders of voogd. De kans om jongeren via tussentijdse stappen handelingsbekwaamheid als rechtssubjecten te geven, is dus gemist. Zoals in het verleden blijven minderjarigen, thans beneden de 18 jaar, grotendeels handelingsonbekwaam en onmondig.

Het is verder overbodig een analyse te maken van het ontwerp, dat belangrijke wijzigingen aanbrengt in het burgerlijk recht, meer bepaald de leeftijd om een huwelijk aan te gaan, de regeling van het huwelijk van minderjarigen, de nieuwe bepalingen inzake adoptie en ouderlijk gezag, de ontvoogding en de minimum leeftijd om tot echtscheiding door onderlinge toestemming te kunnen overgaan. Dit werd trouwens door de rapporteur en vorige sprekers uitstekend naar voren gebracht.

Het huidige ontwerp dat ons ter goedkeuring wordt voorgelegd is per slot van rekening een eerbaar compromis, dat echter naar onze mening nog een aantal onvolmaaktheden bevat die later wellicht tot nieuwe wetswijzigingen aanleiding zullen geven. Een voorbeeld is ontegensprekelijk de regeling inzake echtscheiding met onderlinge toestemming, waarvoor een meer definitieve oplossing zal moeten worden gezocht.

De goedkeuring van dit ontwerp vereist echter wel het tot stand brengen van een wetgeving op het verbruikerskrediet. Tijdens de besprekingen in de commissie werd er reeds op gewezen dat tot op heden de jongeren van 18 tot 21 jaar geen kredietcontracten konden sluiten, hoewel ze door de banken vaak als een interessant cliënteel van de kapitaalmarkt worden benaderd. Na de inwerkingtreding van dit ontwerp zullen ze volledig handelingsbekwaam zijn, zodat dus in de regeling voor het verbruikerskrediet een algemene bescherming noodzakelijk zal zijn.

Men kan dit niet beschouwen als een betutteling van deze leeftijdscategorie, maar het is een aanleiding om het probleem van het verbruikerskrediet, voor alle leeftijdsgroepen, te regelen.

Mijnheer de Vice-Eerste minister, ik zal in mijn betoog mede namens sommige van mijn collega's een aantal vragen stellen. De meeste van die vragen kent u al, maar ik dacht dat het goed was dat we ze hier nog eens herhaalden.

Zo kregen wij graag de bevestiging dat de regering van dit punt werk zal maken, zodat de nieuwe meerderjarigen niet het slachtoffer worden van een hiaat in de wetgeving en van een situatie die dringend moet worden aangepakt.

Wie het verslag aandachtig heeft gelezen, zal hebben vastgesteld dat de discussie zich hoofdzakelijk op een tweede probleem heeft toegespit, namelijk de problematiek die de verlaging van de meerderjarigheid doet rijzen ten aanzien van de jeugdbeschermingsmaatregelen, die zijn opgelegd aan minderjarigen die een als misdaad omschreven feit hebben gepleegd.

Na een analyse van de door de Kamer goedgekeurde bepalingen over de jeugdbescherming, en meer specifiek van artikel 45, dat een artikel 37bis in de wet op de jeugdbescherming invoegt,

zou men hebben verwacht dat de Senaat die artikelen grondig zou wijzigen, om door een coherente en technisch goed uitgewerkte tekst een oplossing voor de gestelde problematiek te bieden.

Sommigen vrezen terecht dat door de formulering van het nieuwe artikel 37bis de jeugdrechtsbank de zaken systematisch uit handen zal geven en door het bevoegde gerecht laten vervolgen. Anderen hadden er problemen mee dat de beïnvloeding van de betrokkene een grote rol kan spelen. Weer anderen meenden dat, wellicht gewild, de tekst alleszins de macht en de impact van de jeugdrechtsbanken en sociale begeleiding zal vergroten.

Ter zake herinneren we eraan dat het regeerakkoord letterlijk bepaalt « dat de regering erover zal waken dat de invoering van de verlaging van de meerderjarigheid de mogelijkheid tot opvang en ondersteuning van maatschappelijk kwetsbare jongeren, ook na de leeftijd van 18 jaar niet in het gedrang zal brengen ».

Uit de bespreking in de commissie bleek echter overduidelijk dat iedereen de mening was toegedaan dat een wijziging van de tekst en het terugzenden naar de Kamer een onverantwoorde vertraging zou betekenen in het bereiken van een sinds zolang beoogd doel, namelijk de verlaging van de meerderjarigheid. Daarmede zijn wij het eens.

Over het kwestieuze artikel 37bis van de jeugdbeschermingswet willen wij duidelijke vragen stellen, waarop wij even duidelijke antwoorden wensen te krijgen die mogelijk een leidraad kunnen zijn bij de interpretatie en de toepassing van de wet.

Eerste vraag. In de voorgestelde regeling moet de minderjarige actief optreden en zelf een verlenging vragen van maatregelen die te zijnen opzichte zijn genomen. Het betreft hier uiteraard slechts minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd. Volgens de tekst moet de minderjarige in zijn verzoekschrift zelf de duur van de verlenging bepalen. Hieruit vloeit voort dat, ondanks een andere benadering van de jeugdrechtsbank, de minderjarige zelf een maximale duur kan omschrijven.

Indien het de bedoeling is geweest dat de jeugdrechtsbank de toestand van de minderjarige, die door de wet meerderjarig is geworden, verergert door de termijn langer te maken dan aangevraagd door de minderjarige zelf, dan kan men evengoed de omgekeerde redenering volgen. De jeugdrechtsbank is dan gehouden aan een maximale duur van twee jaar, uitgaand van het belang van de minderjarige die meerderjarig is geworden. De beperking die wordt ingeschreven zal elk initiatief van de minderjarige uitsluiten en elke verlenging ondoeltreffend maken.

Daarom werd gesuggereerd dat de minderjarige weliswaar actief zou kunnen optreden, maar zonder zelf een duur te suggereren en dat de jeugdrechtsbank daarentegen beperkt zou zijn in haar beoordeling tot een maximum duur van bijvoorbeeld twee jaar.

Is de minister de mening toegedaan dat zo'n regeling mogelijk is?

Is het niet-vermelden van een duurtijd in het verzoekschrift een reden van nietigheid, of laat het de jeugdrechtsbank toe automatisch tot een verlenging van maximum twee jaar te besluiten?

Biedt de structuur van de jeugdrechtsbanken de minister de garantie, nu het verzoekschrift uiterlijk één maand voor de meerderjarigheid moet worden ingediend, dat het vonnis kan worden gewezen alvorens de betrokkene meerderjarig wordt, dus in het uiterste geval binnen de maand?

Dit zou tot gevolg hebben dat de jeugdrechtsbank over het verzoekschrift zal moeten oordelen zonder bijkomende informatie, sociale verslagen en dergelijke, aangezien anders de in lid 2 van het voorgestelde artikel 37bis, paragraaf 1, niet kan worden gehaald.

Tweede vraag. Bij eenvoudige lezing van paragraaf 2 van het voorgestelde artikel 37bis heeft men de indruk dat hier een minderjarige, 17 jaar oud, die een als misdaad of wanbedrijf omschreven feit heeft gepleegd wordt bedoeld. Uit de besprekingen zou echter zijn gebleken, dat in feite wordt bedoeld dat de jeugdrechtsbank in verband met een minderjarige die een

als misdaad of wanbedrijf omschreven feit heeft gepleegd zelfs vóór hij 17 jaar is geworden, maar die op het ogenblik dat de zaak voor de jeugdrechtsbank komt 17 jaar oud is, de maatregelen kan treffen zoals beschreven in de voorgestelde tekst. Die tekst kan echter dubbelzinnig worden geïnterpreteerd. Dat is gevaarlijk omdat hij in feite behoort tot het jeugdstrafrecht. Wat is de juiste interpretatie?

Derde vraag. Dezelfde paragraaf 2 van artikel 37bis bepaalt dat de jeugdrechtsbank kan beslissen dat de zaak haar opnieuw moet worden voorgelegd binnen een termijn van drie maanden vóór de meerderjarigheid.

Tijdens de bespreking in de commissie heeft de minister echter doen opmerken dat indien deze termijn reeds was bereikt, de jeugdrechtsbank uiteraard in eenzelfde beslissing de maatregelen bepaald in de tekst, zou kunnen uitspreken.

Dit blijkt echter niet uit de wettekst, vermits daar sprake is van « beslissen dat de zaak haar opnieuw moet worden voorgelegd ». Hier stuit men eens te meer op dubbelzinnigheid wat strafrechtelijke gevolgen kan hebben.

Een herschrijving van paragraaf 2 zou hebben toegelaten enerzijds te benadrukken dat het misdrijf of wanbedrijf gepleegd kan zijn voor de minderjarige de leeftijd van 17 jaar heeft bereikt en anderzijds te specificeren dat de jeugdrechtsbank ofwel in eenzelfde beslissing oordeelt, ofwel, indien de omstandigheden het toelaten, bepaalt dat de zaken drie maanden vóór de meerderjarigheid opnieuw zal worden onderzocht.

Men moet inderdaad op alle manieren vermijden dat de jeugdrechtsbank systematisch de zaak uit handen zou geven, met het oog op vervolging door het bevoegde gerecht, volgens het huidige artikel 38 van de wet van 8 april van 1965.

Vierde vraag. Paragraaf 3 van artikel 37bis bepaalt dat de jeugdrechtsbank bedoelde maatregelen kan intrekken. Men stelt echter de vraag waarom de jeugdrechtsbank niet de mogelijkheid werd geboden om de maatregelen te wijzigen.

Een basisbeginsel van de wet op de jeugdbescherming is namelijk de mogelijkheid om de maatregelen aan te passen aan de gewijzigde omstandigheden. Wel werd er in de Kamer reeds op gewezen dat een wijziging ongunstig zou kunnen zijn voor belanghebbende, maar ze zou evengoed gunstig kunnen zijn. De tekst zou kunnen bepalen dat de wijziging enkel gunstig voor de belanghebbende mag zijn en geensdeels een verergering van de toestand mag meebrengen.

Meent de minister niet dat, wat de situatie ook is, van het basisprincipe van de wet op de jeugdbescherming niet mag worden afgeweken en dat dus een wijziging van de maatregel ook mogelijk moet zijn voor de jeugdrechtsbank?

Tenslotte, mijnheer de Voorzitter, willen we namens onze fractie ook nog een aantal opmerkingen maken over de overgangsbepaling en de slotbepalingen.

Wat de overgangsbepaling betreft, is het goed dat zeer duidelijk ten opzichte van de datum van inwerkingtreding, zoals bepaald in artikel 55, de mogelijkheid wordt opgehouden om binnen een termijn van zes maanden een beslissing uit te lokken en ondertussen in een handhaving van de maatregelen te voorzien.

Hierbij wordt bepaald dat alle maatregelen worden gehandhaafd tot de jeugdrechtsbank uitspraak heeft gedaan binnen de zes maanden na de inwerkingtreding van de wet. Indien de jeugdrechtsbank dus binnen die termijn geen uitspraak doet, vervallen die maatregelen.

Wat gebeurt er indien de jeugdrechtsbank effectief uitspraak doet? Kan zij dan de maatregelen handhaven, opheffen, of zelfs wijzigen?

Over dit laatste bestaat in ieder geval weinig klaarheid. Er mag worden opgemerkt dat dit mogelijk zelfs in tegenstrijd is met wat reeds werd gezegd over paragraaf 3 van artikel 37bis.

Immers, een eenvoudige lezing van artikel 53 laat niet toe te bepalen op wiens initiatief de jeugdrechtsbank uitspraak doet. De tekst impliceert alleen dat het om een verlenging gaat, zonder dat er wijzigingen mogelijk zijn.

Meent de minister niet dat, met het oog op de praktijk, een aanpassing noodzakelijk is. Wat is het standpunt van de minister ter zake?

Wat de slotbepalingen betreft, zijn wij nogal allergisch voor machtigingen zoals ze hierin zijn vervat. De minister heeft in de commissie duidelijk gesteld dat het zijn bedoeling was een reeks wettelijke bepalingen aan te passen.

Voor ons is de vraag hoe de minister zich met deze tekst ertoe kan verbinden, zoals in het verslag werd opgenomen, « vooraf het advies van de commissie in te winnen over de te wijzigen bepalingen en dat hij de Raad van State zou raadplegen... »

Wanneer we in bijlage opgesomde bepalingen overlopen, stellen we vast dat in de commissie terecht werd gewezen op de draagwijdte en de mogelijke toepassing van de wet van 13 juni 1961. Dit zou in elk geval toelaten artikel 386bis van het Strafwetboek, bepaalde artikelen van de wet van 28 mei 1888 en van de wet van 15 juli 1960, evenals het artikel 5 van de wet van 27 november 1891, aan te passen door coördinatie.

We menen daarentegen dat er geen machtiging mag worden gegeven en dat vooraf trouwens een debat zou moeten worden gevoerd over een mogelijke aanpassing van de wet van 30 mei 1892 op het hypnotisme en van de wet van 24 oktober 1902 op het spel (*le jeu*).

Waar het blijkbaar de bedoeling is enkel en alleen die bepalingen aan te passen die rechtstreeks verband houden met het begrip meerderjarigheid en niet noodzakelijkerwijze elke wet waar gerefeerd wordt aan de leeftijd van 21 jaar, lijkt het ons niet aanvaardbaar dat, enerzijds zonder voorafgaande medische voorlichting de wet op het hypnotisme zou worden gewijzigd en anderzijds dat, op het ogenblik dat de SP in de Kamer initiatieven heeft genomen voor een verstrenging van de regeling op het spel, het getal 21 in de wet van 24 oktober 1902 zonder meer zou worden vervangen door het getal 18.

In het verslag van de Kamer hebben wij, als synthese van de antwoorden van verscheidene ministers en staatssecretarissen, een overzicht gevonden van de budgettaire gevolgen van de verlaging van de leeftijd van de burgerlijke meerderjarigheid tot 18 jaar.

Onze vraag is dan ook of de verbintenissen die de minister in de commissie heeft aangegaan eveneens geldt voor al zijn collega's ministers en staatssecretarissen, aangezien verschillende wetgevingen misschien een aanpassing zullen behoeven.

Het spreekt in elk geval voor zich dat wij, waar de regering heeft toegezegd alle gevolgen van een verlaging van de burgerlijke meerderjarigheid op zich te nemen, onder meer wat betreft het bestaansminimum, de minimumlonen, de werkloosheidsuitkeringen enzovoort, nauwlettend zullen toezien op de effectieve uitvoering van deze toezegging.

Daarmee zitten wij dan volop in de economische weerslag van het wetsontwerp, die volgens genoemd overzicht moeilijk becijferbaar is. Welke maatregelen denkt de minister te moeten nemen? Kan hij ons de verzekering geven dat artikel 54 geen betrekking heeft op de wetgeving in bedoelde synthese opgesomd? Wij zijn er ons wel van bewust dat het haast onmogelijk is om in onderhavig ontwerp specifiek alle wetten op te sommen die zullen worden aangepast. Rekening gehouden met de budgettaire weerslag van bepaalde wijzigingen, was het wellicht toch beter geweest een andere weg te volgen dan een gewone machtiging aan de Koning.

Mijnheer de Voorzitter, ter afronding van ons betoog, willen wij er nog maar eens voor waarschuwen de specifieke jongerenproblemen niet uit het oog te verliezen. Zij zijn immers enorm belangrijk en worden niet opgelost met het goedkeuren van dit wetsontwerp. Denken we maar aan de jeugdwerkloosheid en de problemen voor laaggeschoolde jongeren om zich in een volwaardige arbeidsmarkt in te schakelen, aan de wachttuiteringen, na een steeds langer durende wachttijd voor schoolverlaters, aan het bestaansminimum dat ver beneden het sociaal-vitaal minimum ligt, aan de drempel tot de woningmarkt die vaak veel te hoog ligt voor de jongeren, enzovoort.

Door al deze beleidsmaatregelen en maatschappelijke evoluties worden jongeren langer afhankelijk gehouden. Wij hebben dus op al deze punten nog heel wat werk voor de boeg.

Mijnheer de minister, wij zullen met belangstelling naar uw antwoorden luisteren, en hopen dat ze een verduidelijking zullen geven op tal van gestelde vragen en zij ook een geruststelling zullen zijn inzake de interpretatie en de toepassing van een aantal aspecten van dit belangrijk wetsontwerp. Omwille van de principes zelf van de verlaging van de burgerlijke meerderjarigheid die in dit wetsontwerp zijn vervat en ten einde de afhandeling van het wetsontwerp niet nodeloos te vertragen, zullen wij, ondanks onze bezwaren, de aangekondigde amendementen niet opnieuw indienen. De SP-fractie zal het wetsontwerp dan ook goedkeuren. (*Applaus.*)

M. le Président. — La parole est à M. de Seny.

M. de Seny. — Monsieur le Président, le projet que nous avons à voter aujourd'hui est important à plus d'un titre. Tout d'abord, il permet à la Belgique de s'aligner sur la grande majorité des autres pays européens qui ont durant ces dernières années abaissé l'âge de la majorité civile à dix-huit ans. De plus, comme d'autres orateurs l'ont déjà souligné, il s'inscrit dans la philosophie de la résolution numéro 72-29 du Conseil des ministres du Conseil de l'Europe invitant les gouvernements à fixer l'âge de la majorité à dix-huit ans.

Ensuite et surtout, le projet répond à une réalité nouvelle de notre société, à savoir le désir et le besoin croissants d'indépendance de nos enfants, leur volonté d'entrer rapidement dans la vie adulte et d'assumer leur jeunesse de manière responsable. Le rapporteur, M. Pataer, en a fait l'expérience avec sa fille âgée de dix-neuf ans.

Ce désir profond d'autonomie va de pair, il est important de le souligner, avec une maturité beaucoup plus aiguë, une conscience davantage réaliste des choses et du monde, une information et une ouverture d'esprit beaucoup plus importantes grâce, notamment, à une accélération de la communication à l'échelle quasi planétaire.

Enfin, le vote de ce projet permet d'harmoniser notre législation interne, même si cela pose d'autres problèmes. En effet, l'émancipation de fait des jeunes a été perçue, depuis plusieurs années déjà, tout d'abord par le monde des affaires qui leur a ouvert l'accès aux organismes bancaires et, ensuite, par le législateur, qui leur a permis de tenir un commerce, de conclure un contrat de travail et d'exercer leur droit de vote, tant aux élections communales qu'aux élections législatives, et ce dès l'âge de dix-huit ans. En outre, la responsabilité pénale est, depuis longtemps, fixée à dix-huit ans.

Il était donc nécessaire d'harmoniser enfin la situation juridique des jeunes et d'éviter l'incohérence de notre arsenal juridique, responsabilisant d'un côté et « déresponsabilisant » de l'autre. Dans cette optique, il était indispensable que la majorité civile coïncide avec la majorité pénale et politique.

S'il fallait certes adopter une législation abaissant l'âge de la majorité civile à dix-huit ans, nous nous devions de ne pas agir à la légère en ignorant certaines situations problématiques, et principalement celles des jeunes de cet âge, qui ne sont pas encore capables de s'assumer eux-mêmes. Aussi, je me réjouis du fait que le projet n'ait pas compromis les possibilités d'accueil et de soutien des jeunes socialement vulnérables, qui ont néanmoins atteint l'âge de dix-huit ans.

L'article 45 relatif à la protection de la jeunesse permet, en effet, à tout mineur ayant commis un fait qualifié d'infraction de demander, avant sa majorité, la prolongation des mesures prises à son égard. En outre, si le mineur a commis un fait qualifié de crime ou de délit, le tribunal de la jeunesse pourra éventuellement maintenir au-delà de dix-huit ans les mesures qu'il avait prises à son égard.

Hélas, dans cette matière, nous ne pouvions que traiter de la jeunesse délinquante, compte tenu de la réduction de notre compétence sur le plan de la protection de la jeunesse, depuis la réforme d'août 1988.

Aussi, est-il indispensable — et c'est la préoccupation de mon groupe, monsieur le ministre — que les Communautés prévoient également la possibilité de prolonger des mesures de protection à l'égard des jeunes en difficulté, assurant par là même leur assistance et leur encadrement jusqu'à l'âge de vingt et un ans.

L'abaissement de la majorité civile aura, par ailleurs, un effet avantageux pour les jeunes de dix-huit ans: la reconnaissance du droit au minimex. En effet, conformément à l'article premier de la loi du 7 août 1974, la majorité civile est une condition à remplir pour pouvoir prétendre au minimex.

Le droit à ce dernier aura, en outre, l'avantage d'ouvrir des droits dérivés, tels que l'affiliation gratuite à une mutualité, la mise au travail, par le CPAS, dans le cadre de l'article 60, paragraphe 7, de la loi organique et l'accès au programme de promotion de l'emploi ouvert aux bénéficiaires du minimex.

Cependant, nous devons être conscients des répercussions pratiques, notamment financières, pour la société, de la reconnaissance de ce droit aux jeunes âgés de dix-huit à vingt ans. En effet, étant donné que jusqu'à présent la catégorie des vingt et un à vingt-cinq ans est la plus fortement représentée parmi les bénéficiaires du minimex, nous pouvons supposer que l'instauration de celui-ci pour les jeunes de dix-huit à vingt ans pourrait entraîner un accroissement considérable du nombre des personnes qui y ont recours et donc des charges financières de la société.

Sachant qu'ils peuvent prétendre au minimex, un grand nombre de jeunes seront susceptibles de décider de quitter leurs parents pour aller vivre seuls. Dans cette optique, il est raisonnable de craindre que certains parmi eux risquent de se marginaliser par rapport au circuit du travail en profitant de ce minimex pour assurer leur indépendance financière sans subir la pression du contrôle du chômage et du placement.

Nous devons dès lors adopter une attitude responsable et déjà imaginer, au niveau des Communautés, des politiques adéquates, notamment en matière de logement et d'intégration sociale et professionnelle pour faire face aux effets indirects de l'abaissement de l'âge de la majorité civile. Il convient également de vérifier de façon sérieuse et approfondie la situation financière des parents, lesquels sont personnellement tenus, par la loi, de fournir aide, assistance et aliments à leurs enfants avant de solliciter l'intervention de la société. A cet égard, il est indispensable de prévoir des mécanismes permettant à la société de récupérer, auprès des parents, les sommes qu'elle aurait avancées à titre d'aide urgente.

Il faut, en effet, rappeler ici que l'abaissement de l'âge de la majorité civile ne modifie nullement le prescrit du Code civil et notamment l'obligation des parents de fournir aide, assistance et aliments à leurs enfants au-delà de cet âge. Les parents doivent donc continuer à entretenir leurs enfants et, par exemple, à financer leurs études au-delà de l'âge de dix-huit ans. Il aurait été inadmissible que la nouvelle loi permette à certains parents d'échapper à leurs obligations en la matière.

Enfin, par l'abaissement de l'âge de la majorité civile à dix-huit ans, les jeunes pourront également contracter mariage, à cet âge, sans le consentement des parents. Cependant, ceux-ci gardent le pouvoir de s'opposer au mariage. En outre, lorsque l'un ou les futurs conjoints sont mineurs, le système de la dérogation royale qui, antérieurement, permettait de contracter mariage, a été remplacé par une disposition confiant au tribunal de la jeunesse la possibilité de lever la prohibition pour motif grave et par un système de consentement des parents constaté ou accordé, selon le cas, par ce tribunal. La procédure devant le tribunal de la jeunesse a l'avantage de permettre aux parties d'être entendues et éventuellement d'intenter un recours contre la décision.

Mon groupe votera ce projet — non sans se poser certaines questions — parce qu'il lui paraît réaliste et équilibré et qu'il place chacun en face de nouvelles responsabilités et de nouvelles libertés. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Baert.

De heer Baert. — Mijnheer de Voorzitter, eind november vorig jaar woonde ik in Straatsburg een internationaal congres bij dat gewijd was aan het recht van de minderjarigen, *le droit des mineurs*. Ik voelde mij daar zowat als een afgezant van een reservaat wanneer in de verscheidene referaten België steeds werd aangehaald als één der laatste landen, zoniet het laatste land in West-Europa waar de meerderjarigheidsleeftijd nog 21 jaar was. Ik was toen gelukkig te kunnen aankondigen dat wij wel bezig waren met de voorbereiding van een wet om de meerderjarigheidsleeftijd op 18 jaar te brengen en dat wellicht nog vóór het einde van het jaar 1989 of althans in het begin van het volgende jaar die wet zou kunnen worden goedgekeurd. Ik ben vandaag dan ook bijna nog meer opgelucht dan gelukkig dat dit ontwerp nu toch aan de orde is.

Men heeft uiteraard gewezen op de onvolkomenheden van dit ontwerp. In de commissie werd daaraan zelfs meer aandacht besteed dan aan de positieve zijde ervan. Toch is het nuttig er nog even op te wijzen dat die onvolkomenheden, die vooral in de eerste paragraaf van artikel 45 (het nieuwe artikel 37bis van de jeugdbeschermingswet) voorkomen, niet opwegen tegen het vele positieve in de andere artikelen van dit ontwerp, waarin op vrij degelijke wijze de gevolgen van de verlaging van de meerderjarigheidsleeftijd worden geregeld.

Dit zij gezegd alvorens ik zelf enkele opmerkingen maak betreffende het intussen wel berucht geworden artikel 45.

Ik zal niet ingaan op het probleem van de bevoegdheidsafbakening tussen de Gemeenschappen en de nationale wetgever. In het verslag wordt daaraan trouwens op uitstekende wijze uitvoerig aandacht besteed. De verklaring van de minister ter zake was belangwekkend en vrij pertinent. Wij hopen dat het Arbitragehof de bedoelingen van de wetgever niet zal doorkruisen.

De minister heeft verder een duidelijke en zeer redelijke en aanvaardbare verklaring gegeven van paragraaf 2 van artikel 45. Allereerst dat de verwijzing naar de leeftijd van 17 jaar niet slaat op de leeftijd waarop het strafbaar feit werd gepleegd, maar betekent dat de betrokkene 17 jaar oud is op het ogenblik dat hij voor de jeugdrechtsbank verschijnt. In de tweede plaats dat wanneer de jeugdrechter voor de eerste keer over de zaak uitspraak doet in de loop van de laatste drie maanden van de minderjarigheid, onmiddellijk kan worden beslist dat de toepassing van de maatregelen zal worden verlengd, dus in hetzelfde vonnis.

Ten eerste is, mijnheer de vice-premier, wat u daaromtrent hebt gezegd, en wat zeer correct in het verslag is weergegeven, niet in strijd met de tekst, maar integendeel, interpreteert de tekst op een correcte wijze. En het is belangrijk, omdat de tekst niet helemaal perfect is in zijn formulering, dat de Senaat volkomen achter uw interpretatie staat, en wel in deze plenaire vergadering, die toch de voornaamste bron is voor hen, in het bijzonder de jeugdrechters, die de wet zullen moeten toepassen, om werkelijk de wil van de wetgever te kennen. Ik vraag dat u dit nog eens uitdrukkelijk in uw antwoord zou willen bevestigen, het kan mogelijke misverstanden in de rechtspraak voorkomen.

Hetzelfde kan helaas moeilijk worden gezegd van het nieuwe artikel 37bis paragraaf 1. In deze tekst staan een aantal anomalieën die niet op te lossen zijn, ook niet met een interpretatie. Zij zijn echter onoverkomelijk en zij maken de wet niet slecht of onaanvaardbaar, hoewel zij op termijn wel tot een aanpassing van de wet zullen moeten leiden. Er is onder andere een probleem van termijnen dat niet kan worden opgelost door interpretatie; immers, wanneer de verlenging zou moeten worden gevraagd van een maatregel en die maatregel zou op het nippertje genomen zijn, dan kan dit niet ambtshalve geschieden, wat nochtans wenselijk ware geweest. Een grotere uniformiteit van de paragrafen 1 en 2 zou de tekst ongetwijfeld hebben verbeterd. Ik zeg dat deze verlenging hier niet ambtshalve zal kunnen, zoals het bij paragraaf 2, volgens uw interpretatie die ik onderschrijf, wel kan. Hier wordt het initiatief immers enkel en uitsluitend overgelaten aan de minderjarige zelf en moet het vonnis worden uitgesproken vóór hij meerderjarig wordt.

In vele gevallen zal er niet voldoende tijd zijn om de beslissing tot verlenging van de maatregel te nemen — eerst al niet om

hem te vragen, indien het eerste vonnis slechts op het nippertje werd geveld — maar zeker niet om een maand vóór de meerderjarigheid nog een uitspraak te doen. Dat is jammer. Zoals het ook jammer is dat de rechter, want dan zou het meteen in grote mate opgelost zijn, niet ambtshalve kan optreden van bij zijn eerste beslissing of dat hij niet kan optreden op verzoek van het openbaar ministerie. Dit is mijns inziens een onvolmaaktheid die op het ogenblik niet te herstellen is. Wij zullen bij de toepassing van de wet moeten nagaan hoe het mogelijk zal zijn daar een mouw aan te passen.

In verband met paragraaf 3 van hetzelfde artikel kan men zich afvragen of het niet wenselijk ware geweest aan de jeugdrechtsbank toe te staan de maatregel ook te wijzigen en niet alleen die in te trekken. Ook hier zal de praktijk moeten uitwijzen of en in welke mate een aanpassing noodzakelijk is. Het ware echter verkeerd, omwille van deze onvolkomenheden het ontwerp terug naar de Kamer te laten gaan. Wij zullen het dus aannemen.

Ik meen overigens dat, aangezien van mogelijke aanpassingen van bepaalde artikelen van deze wet, wij ook zullen moeten streven naar een meer diepgaande hervorming van de wet van 8 april 1965, die hoe dan ook op verscheidene punten stilaan als verouderd voorkomt. Deze wet moet worden aangepast én aan de evolutie van de maatschappelijke situatie van de jongeren én aan de nieuwe opvattingen die sindsdien zijn gegroeid en vaste vorm hebben gekregen én deels zelfs aan een bepaalde rechtspraak van het Hof voor de rechten van de mens te Straatsburg.

Ik denk maar aan wat uzelf in herinnering hebt gebracht, mijnheer de Vice-Premier, in verband met artikel 53 van de wet van 1965. Dit artikel zal zo mogelijk binnen een korte termijn moeten worden gewijzigd, zoniet afgeschaft, gezien de rechtspraak van het Hof voor de rechten van de mens te Straatsburg.

Over de nieuwe opvattingen die zijn gegroeid in bepaalde opzichten, onder meer in het buitenland, hun deugdelijkheid hebben bewezen, heeft de heer Seeuws het, naar ik meen terecht, uitvoerig gehad. Er zal ook aandacht moeten worden besteed aan de nieuwe gevaren en risico's die jonge mensen, die nu ten volle handelingsbekwaam zullen worden, kunnen bedreigen vanuit een hoek waar ook economisch machtsmisbruik en economische uitbuiting wordt gehanteerd. Denk maar aan bepaalde verkoopstechnieken, leningen, verbruikerskredieten, en dies meer.

Vergeten we niet dat ook van die kant de totstandkoming van deze wet in het oog wordt gehouden. Er wordt hoe dan ook een nieuwe markt erdoor gecreëerd en dat is een feit waar we rekening mee moeten houden. De bescherming van de verbruiker, en niet alleen van de verbruiker maar van iedere in enig opzicht zwakkere die zich op de markt van het economisch handelen in de ruimste zin van het woord beweegt, zal ongetwijfeld nieuwe aspecten vertonen en nieuwe problemen doen rijzen.

Ik beschouw dit ontwerp, dat wij zoals ik zegde zullen aannemen, niet als een wondermiddel voor de oplossing van de jeugdproblemen. Het is een onontkoombaarheid, een niet te vermijden stap in de evolutie, die wij moeten aanvaarden en die wij zelfs toejuichen. Maar wij moeten beseffen dat wij de jonge mensen die nu op 18 jaar meerderjarig zijn en handelsbekwaam zullen zijn, moeten voorlichten nopens hun verantwoordelijkheid, en nopens de aansprakelijkheid die zij kunnen oplopen, de risico's die zij kunnen ontmoeten en die kunnen verbonden zijn aan een deelname aan het rechtsleven, onder andere het sluiten van contracten van allerlei aard. Wij zullen niet alleen voor minderjarigen, maar voor alle jonge mensen of zij nu 17, 18, 21 of 23 jaar oud zijn, voor als na, moeten blijven instaan voor hun opvang, wij zullen hen werk moeten verschaffen, hun hoop geven op een menswaardig bestaan. Wij zullen ook moeten instaan voor hun opvoeding tot menselijke en sociale ijver, tot verantwoordelijkheidsbesef — en tot geluk.

De wetgever kan er misschien iets aan doen, maar niet veel. De gemeenschap, de politiek en het cultureel maatschappelijk werk kunnen dat wel. Laten wij hopen dat ze dat ook zullen doen. (Applaus.)

De Voorzitter. — Het woord is aan mevrouw Aelvoet.

Mevrouw Aelvoet. — Mijnheer de Voorzitter, het is de senatoren niet meer gelukt het ontwerp aan te nemen vóór 1990. De groenen zijn in ieder geval blij in het begin van dit jaar de goedkeuring van dit ontwerp te mogen aankondigen.

Hiermee gaat België eindelijk in op sinds jaren aanslepende vragen van internationale organisaties. Ook heel wat Belgische jeugdorganisaties hebben, onder andere naar aanleiding van het Jaar van de jeugd, erop aangedrongen dat het ontwerp snel wordt goedgekeurd in het Belgisch Parlement ten einde de leeftijd van de meerderjarigheid te brengen op 18 jaar.

Naar onze smaak is de meerderjarigheid geen statisch gegeven, maar het eindpunt van een groeiend aantal rechten. Op 18 jaar leidt dit tot de bekwaamheid tot alle handelingen van het burgerlijk leven.

Daarom was het oorspronkelijk onze bedoeling om deze evolutie trapsgewijze tot uiting te laten komen. In de Kamer werd daartoe door de groene partijen een wetsvoorstel ingediend.

De voorstellen omvatten onder andere het vergroten van de handelingsbekwaamheid voor jongeren vanaf 16 jaar inzake arbeidsovereenkomsten. Er werd ook voorgesteld om jongeren, die ten minste 12 jaar oud zijn, het recht te geven om te worden gehoord en hun mening te kennen te geven, bijvoorbeeld in echtscheidingen met betrekking tot problemen waarbij ze betrokken zijn.

Het werd echter al vlug duidelijk dat over deze voorstellen geen eensgezindheid kon worden bereikt. Bovendien realiseerden wij ons vrij snel dat het niet zo eenvoudig was om dit alles tot een goed doordacht systeem uit te bouwen. Vandaar dat wij dit wetsontwerp met overtuiging kunnen goedkeuren.

Wij zijn van mening dat dit een noodzakelijke stap is voor de juridische herwaardering van jongeren. Wij menen dat op termijn de « trapsgewijze » voorstellen opnieuw kunnen worden ingediend en besproken zodat wij kunnen komen tot een meer geleidelijke fasering van de rechten van mensen, jonger dan 18 jaar.

Wat voor ons in deze besprekingen heel belangrijk is geweest, is de toezegging van de minister van Justitie namens de regering. Hij verklaarde dat de regering bereid is alle juridische gevolgen van de verlaging op zich te nemen, bijvoorbeeld inzake het bestaansminimum. Dit is uiteraard essentieel. Juridische zelfstandigheid wordt pas reëel als ze ook perspectieven biedt op financiële ontvoogding.

Voor al in het jeugdwelzijnswerk wordt men geregeld geconfronteerd met de financiële barrières die vaak aanleiding geven tot escalatie van problemen voor jongeren die omwille van financiële afhankelijkheid langer thuis moeten blijven dan gewenst of gezond is of die een instelling niet kunnen verlaten omdat ze geen bestaansmiddelen hebben.

Zo bestaat in het kader van de jeugdbescherming het algemeen gewaardeerde begeleid zelfstandig wonen. Dit kan echter alleen als de jongeren zelf een inkomen hebben. Daar wringt vaak het schoentje.

Er is immers de leerplicht tot 18 jaar en jongeren onder de 21 konden tot nu toe geen beroep doen op het bestaansminimum. Dit maakte de moeilijke stap uit de instelling vaak helemaal onhaalbaar om financiële redenen. Vele organisaties in de sector jeugdhulpverlening hebben ervaren dat de bestaansonzekerheid van deze jongeren er vaak de oorzaak van was dat zij in een vicieuze cirkel terecht kwamen en te lange tijd van het hulpverlenings- of jeugdbeschermingscircuit afhankelijk bleven.

Wij vragen ons dan ook af of het wel juist is dat een heel net van welzijns- en jeugdbeschermingsorganisaties wordt ingeschakeld om probleem op te lossen die vaak eenvoudig door de betrokkenen zelf kunnen worden opgelost, indien zij op voldoende bestaansmiddelen kunnen rekenen. Bovendien moet in

het belang van de jongeren afhankelijkheid van het jeugdbeschermingscircuit zeker worden vermeden.

Een tweede belangrijke reden om dit voorstel te steunen is de consequente juridische aanpak van het meerderjarigheidsbeginsel. Voortaan kan men vanaf 18 jaar alle daden van burgerlijk recht verrichten, ook huwen zonder toestemming. Het brengen van de huwelijksleeftijd op 18 jaar zowel voor jongens als voor meisjes, is een goede beslissing. Maatschappelijk was er geen enkele reden meer om voor jongens en meisjes een verschillende huwelijksleeftijd te behouden. Bovendien beantwoordt de minimumleeftijd van 18 jaar aan de sociologische realiteit dat in steeds meer gevallen op latere leeftijd wordt gehuwd.

Wij waarderen het ook dat het ingewikkelde en achterhaalde systeem van toestemming overbodig wordt. De ontheffing van de voorwaarden van de huwelijksleeftijd wordt nu verleend door de jeugdrechtsbank en dispensatie door de Koning is niet meer nodig. Dit biedt de betrokken jongeren en ouders meer garanties. Zij kunnen onder meer in beroep gaan tegen een eerste beslissing van de jeugdrechtsbank.

De enige belangrijke uitzondering op de meerderjarigheid vanaf 18 jaar betreft maatregelen genomen in het kader van de wet op de jeugdbescherming van 8 april 1965. Een meerderjarigheid op 18 jaar zou immers tot gevolg hebben dat maatregelen genomen in het kader van de wet van 1965 zouden aflopen op het ogenblik dat de jongere 18 jaar wordt.

In het huidige maatschappelijk kader met een leerplicht tot 18 jaar en het ontbreken van een degelijke welzijnszorg voor volwassenen zou dit onverantwoord zijn tegenover de groep jongeren die nu reeds het zwakst zijn, vermits zij vaak geen beroep kunnen doen op financiële of emotionele steun van de ouders. Dit betekent niet dat de maatregelen automatisch moeten worden verlengd. Ook de jongere die wordt opgevangen in het kader van de jeugdbescherming is meerderjarig op 18 jaar en moet zelf beslissen over een eventuele verlenging van jeugdbeschermingsmaatregelen. Dit geldt zonder enige twijfel voor maatregelen genomen in het kader van de notie « kind in gevaar ».

Moeilijker is het indien het gaat om maatregelen genomen in het kader van artikel 37 ten opzichte van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd. Indien de grens van de meerderjarigheid strikt op 18 jaar wordt getrokken, kan dit aanleiding geven tot een feitelijke strafrechtelijke meerderjarigheid op 16 jaar. Dit is niet de bedoeling. Daarom werd een compromis uitgewerkt waardoor de jeugdrechtsbank in het kader van artikel 37 maatregelen kan nemen voor jongeren vanaf 17 jaar en een verlenging ervan tot 20 jaar niet wordt uitgesloten, indien het gaat om misdaden en wanbedrijven. De jongere kan zelf te allen tijde verzoeken bepaalde maatregelen op te heffen.

Wij zijn van oordeel dat met dit compromis een zeker evenwicht is gevonden tussen de rechten van de jongeren en de garantie dat de strafrechtelijke meerderjarigheid ook feitelijk op 18 jaar wordt gehouden.

Om al deze redenen zal onze fractie dit ontwerp met enthousiasme aannemen. Wij hopen ook dat de uitvoeringsbesluiten vlug zullen volgen. (Applaus.)

M. le Président. — La parole est à M. Boël.

M. Boël. — Monsieur le Président, je serai particulièrement heureux de voter ce projet de loi car, demain, ma petite-fille atteindra ses dix-huit ans.

Si la majorité à vingt et un ans date de la période féodale, on était déjà conscient à l'époque qu'il fallait prévoir des exceptions permettant à un jeune, pour des raisons spéciales, de pouvoir ou de fortune, d'assumer plus tôt ses responsabilités. J'en veux pour preuve le décret pris, au XIVe siècle, par les rois de France, lequel arrêta la majorité, pour un roi mineur, à l'âge de quatorze ans. Ce décret fut appliqué pour Louis XIII, pour

Louis XIV et pour Louis XV qui, à l'aube de leur quatorzième année, assumèrent pleinement et le pouvoir et l'autorité royale.

Aujourd'hui, l'exception est devenue la règle dans nombre de pays qui ont ramené l'âge de la majorité de vingt et un à dix-huit ans. A quoi cela est-il dû ? A l'évolution sociale, à l'évolution de notre civilisation matérielle, à l'affaiblissement de la famille, aux possibilités des jeunes, à leur vie de plus en plus active et indépendante, par la pratique des sports, par les voyages et par la télévision qui a introduit dans les foyers une source de documentation et de réflexion rendant le monde extérieur très familier aux jeunes.

J'ai demandé à ma petite-fille en quoi ses dix-huit ans lui paraissent importants. Je m'attendais à ce qu'elle me réponde: « Je pourrai conduire ma voiture. » Mais elle me dit: « Je pourrai voter. » Cette réponse montre combien les jeunes sont conscients du rôle qu'ils doivent jouer et qu'ils veulent être preneurs dans ce monde en mutation. Les événements actuels des pays de l'Est nous en rendent encore plus conscients, les jeunes veulent la liberté, le droit de participer activement et pleinement à l'évolution du monde et sont prêts à en accepter les devoirs et les responsabilités. Ils veulent avoir droit à la différence et que s'instaure entre eux et les adultes, entre eux et leurs parents, un dialogue, mais un dialogue qui ne soit plus considéré comme une rébellion à l'autorité.

Pour nous, adultes, cette décision est grave, car elle va nous amener à repenser nombre de problèmes et d'attitudes. Toutefois, nous devons nous garder de démissionner de nos responsabilités et de laisser les jeunes seuls face à leurs problèmes. Nous devons continuer à entourer les jeunes, à les aider, car ils sont très fragiles, mais cela doit se faire dans un esprit de vraie participation et non d'obéissance et de devoir que l'autorité confirme.

Cela implique, pour l'Etat également, une série de réformes tant du point de vue financier que de ceux de l'assistance, de la justice et du droit. Je ne m'attarderai pas sur ce point, qui demande mûre réflexion.

Je ne suis pas totalement heureux des réponses apportées dans ce projet de loi. Je considère qu'il conviendra de les améliorer en fonction des leçons de l'expérience et, surtout, de l'évolution de la jurisprudence. Il faudra peut-être encore légiférer. Toutefois, j'aime moins les lois que l'évolution d'une jurisprudence qui s'adapte mieux aux circonstances et tient compte de l'expérience.

Finalement, je ne puis que vous dire combien je suis heureux que ma petite-fille qui, demain, sera citoyenne belge et européenne à part entière deviendra, de plus, totalement adulte. Elle pourra donc construire avec nous son futur, qui est aussi le nôtre. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan mevrouw Herman.

Mevrouw Herman-Michielsens. — Mijnheer de Voorzitter, allereerst dank ik de heer Pataer voor zijn klaar, synthetisch en zeer goed gedocumenteerd verslag. Het geeft immers zeer goed weer waarom dit wetsontwerp nodig was.

In de loop der jaren werden er diverse wetsvoorstellen om de meerderjarigheidsgrens te verlagen aan vastgekoppeld. Daardoor verliepen de commissiebesprekingen zeer moeizaam. Het verslag van de heer Pataer is van uitstekende kwaliteit en ik begriep de vreugde en de eerbied van zijn dochter voor het parlementaire werk, meer bepaald voor het werk van haar vader.

Het wetsontwerp dat nu wordt behandeld zal morgen waarschijnlijk met een grote meerderheid of zelfs met unanimité worden aangenomen.

De sfeer tijdens de bespreking op het kabinet van Justitie, bij het opstellen van het wetsontwerp van minister Vanderpoorten in 1975, was ongeveer dezelfde als nu.

Men was niet denderend enthousiast. Men wilde de Belgische wetgeving wel aanpassen aan de wetgeving in andere Europese landen, en de Raad van Europa achtte een verlaging van de meerderjarigheidsgrens wenselijk.

Men wilde de jongeren van 18 jaar wel de vleugels aanbinden, maar men keek angstvallig omhoog om te zien of ze niet te pletter zouden storten. De eerste versie van de tekst van het wetsontwerp droeg daarvan de sporen.

In het eerste hoofdstuk werd de burgerlijke meerderjarigheid bepaald op 18 jaar. In het tweede, nogal lijvig hoofdstuk werd echter gewezen op het gevaar dat bepaalde jongeren de meerderjarigheid op 18 jaar niet aankunnen, zoals jongeren voor wie beschermde maatregelen worden genomen. Volgens de wet van 1965 konden zij geen misdadigers zijn, maar zij moesten wel worden beschermd. Het zou toch niet kunnen dat die beschermingsmaatregelen vanaf 18 jaar niet meer zouden gelden.

In de periode rond 1975 vermeed men in het recht nog angstvallig bepaalde zaken bij de juiste naam te noemen.

Meerderjarigheid impliceert zelfbeschikkingsrecht, maar er wordt zo graag betutteld. Men zegt dan dat aan deze jongeren, die ressorteren onder het strafrecht, eigenlijk geen strafmaatregelen worden opgelegd, maar dat het alleen gaat om beschermingsmaatregelen.

De wet over de geesteszieken, die wij over enkele weken in openbare vergadering zullen bespreken, draagt ook de sporen van die angstvallige houding in de jaren 60 en 70. Zo zegt die wet niet de vrijheid van de geesteszieken te beroven, maar beschermingsmaatregelen te nemen. In feite wordt de persoonlijke vrijheid van de geesteszieken toch beknót. Zo noemen wij ook personen die een fysiek of geestelijk gebrek hebben, gehandicapten. Zelfs dat woord vinden sommigen nog te streng. Zij spreken dan over andersvaliden, zelfs niet van invaliden of minder-validen.

Die frustraties en complexen, die aanwezig waren bij het opstellen van de tekst van het ontwerp, hebben de hele tijd op de besprekingen gewogen. Zelfs nu de kogel door de kerk moet, is dit nog steeds het geval. Is dit echt wel nodig?

De heer Swaelen treedt opnieuw als voorzitter op

Ook in het recht moet men op een bepaald ogenblik kunnen zeggen dat de jongeren nu eerder die autonomie aankunnen en dat hiervoor dus alles in het werk moet worden gesteld.

Wij zijn vaak te pessimistisch geweest. Ik heb persoonlijk nog geen kleinkinderen die binnenkort 18 jaar zullen worden, maar ik heb wel al kleinkinderen die, hoe jong ze ook zijn, hun grootmoeder ver overtreffen op het gebied van computerspelletjes en elektronica, een terrein waarin ik verschrikkelijk tekort schiet. Zij gedragen zich op dat vlak als kinderen van hun tijd. Zij hebben dit niet alleen geleerd op school, maar ook via de media en meer bepaald via de televisie. De televisie is wel slecht voor hun oogjes wanneer zij er te dicht bij zitten, maar is toch ook een wondergoed instrument om hun autonomie aan te kweken.

Ook de huidige opvoeding en de sportbeoefening is gericht op die grotere autonomie. Wanneer men bijvoorbeeld vandaag een kindje leert zwemmen, dan gooit men het in het water omdat men ervan uitgaat dat het zelf wel zal spartelen. Men moet hierbij er natuurlijk goed op toezien dat het niet uit de hand loopt. Aan de jongeren worden op het ogenblik echter veel meer kansen gegeven voor een eigen inzet en daarom kunnen zij mijns inziens nu vlugger die autonomie aan.

Er hebben misschien wel tranen gevloeid, mijnheer Coor-eman, na de goedkeuring in 1976 van de wet op het huwelijks-goederenrecht, waarbij aan man en vrouw gelijke rechten en plichten werden toegekend. Deze tranen moet men er echter bijnemen, want het gaat hier immers om weeten die vlug overgaan. Ik heb ooit een boek gelezen van Troyat, waarin hij beschrijft hoe lijfeigenen, nadat zij vrijgemaakt worden, aan de starost, een soort van rentmeester, vragen wie er nu voor hen gaat zorgen.

Autonomie was voor hen niet onmiddellijk voordelig. Dat zij vrij waren, wat nu door massa's mensen in Oost-Europa spontaan wordt bejubeld, vonden zij niet zo gemakkelijk. *Enfin irresponsable* is gemakkelijk want, wanneer men geen rechten heeft, heeft men ook geen plichten en kan men niet gesloten

ogen door het leven gaan. Noch de wet op het huwelijks-goederenstelsel en de rechten en plichten van de echtgenoot, noch het ontwerp dat wij momenteel bespreken staan in die context.

Er is hier een zeker radicalisme dat wij trouwens reeds vroeger hebben gehuldigd. Immers, ook in de jaren zeventig was het een mode te zeggen dat meerderjarig worden op een bepaalde leeftijd waarbij men plots van niets tot alles overgaat niet kan, maar dat die meerderjarigheid moet worden bereikt langs lijnen van geleidelijkheid.

De Nederlandse doctrine was daarin bijzonder bekwaam. Ik heb zeer veel boeken gelezen over kinder- en jongerenrecht waarin wordt gesproken over het feit dat jongeren op een bepaalde leeftijd bepaalde dingen kunnen maar andere dan weer niet. Men vergeet daarbij echter dat er inzake handelingsbekwaamheid bij meerderjarigen ook eens moet worden gedacht aan degenen die met jongeren moeten omgaan, die met jongeren contracten sluiten of contacten hebben van handels- of burgerrechtelijke aard. Ook voor die personen moeten garanties worden ingeschreven.

Ik geloof niet in lijnen van geleidelijkheid ook omdat radicalisme eigen is aan het recht en bijgevolg aan het strafrecht. In dit verband neem ik mijn eigen herinneringen tot getuigenis. Tijdens de periode van de voorbereiding van het eerste ontwerp over de meerderjarigheid heb ik lange gesprekken gehad met wie men op het departement van Justitie de moeder van de wet op de jeugdbescherming heeft genoemd. Uit die gesprekken bleek de tendens dat zeker de jeugdigen niet moeten worden gestraft maar moeten worden beschermd. Men ontweek daarbij al te angstvallig het feit dat door personen meer te beschermen hen soms minder rechten worden toegekend dan aan anderen. Men verloor daarbij ook vaak uit het oog dat de radicaliteit van het strafrecht het voordeel heeft dat het strafrecht alle mogelijke waarborgen inhoudt.

In het kader van de toepassing van de wet op de jeugdbescherming werd men dikwijls geconfronteerd met problemen waarmee men niet onmiddellijk weg wist omdat de mogelijkheden die de wet bood, niet altijd in overeenstemming waren met wat men in verband met een bepaald soort minderjarigen moest doen. Ik denk hier aan de manier waarop men soms moet ageren en de manier waarop de maatschappij soms moet worden beschermd tegen personen, ook al zijn die geen 21 jaar.

Ik richt mij nu tot de minister van Justitie en tot de leden van de Senaat die in deze initiatieven kunnen nemen. Mijnheer de minister, ook de wet op de jeugdbescherming is aan herziening toe om te beschermen wat nog niet volwassen is en om strafmaatregelen strikt te delimiteren. Wie zijn straf heeft uitgezeten, moet vrij zijn. Beschermingsmaatregelen kunnen wel uitgegaan van bezorgdheid, maar beperken toch de vrijheid.

Met de verlaging van de meerderjarigheid zien wij in dat de wet van 1965 niet meer bruikbaar is in haar totaliteit. Het komt wel meer voor dat de herziening van een wet de herziening van een andere wet inluidt of noodzakelijk maakt. Zo hebben wij met dit ontwerp ook een einde gemaakt aan de verouderde tekst in verband met de huwbare leeftijd. De vroegere tekst dienaangaande had alleen te maken met principes van nubiliteit en maakte dan nog een onderscheid tussen meisjes en jongens.

Deze verouderde bepalingen over de huwbare leeftijd bezorgden mij de treurigste dossiers. Meestal kwam het erop aan door de Koning een uitzondering te laten toestaan op de al onmogelijk lage huwbare leeftijd van het meisje. En in feite was dit alleen bedoeld om de wet op de filiatie te omzeilen en opdat niet kan blijken dat een kind van bijvoorbeeld 13 een ander kind ter wereld had gebracht.

De vroegere bepalingen beschermden een kind, maar stortten een ander kind in het ongeluk. De huidige tekst maakt daar komaf mee en geeft een andere inhoud aan het huwelijk maar legt meer de nadruk op de rechten en plichten van twee autonome mensen die voor het leven willen samengaan.

Zoals elders in het personenrecht worden ook deze wettelijke doorkruis door de bepalingen over de staatservorming. Wij zullen erop toe moeten zien, dat een aantal maatregelen van

sociale aard voortvloeiende uit deze wet, langs weerszijden van de taalgrens van toepassing worden.

Voorts verheugt het ons dat zowel in het strafrecht als in het politiek en burgerlijk recht overeenstemming bestaat over de leeftijd.

Het is juist dat er nu een vroegtijdige autonomie komt terwijl de noodzakelijke vorming om behoorlijk te worden geïntegreerd in de maatschappij thans langer duurt dan wanneer de meerderjarigheid op 21 jaar intrad. Het is echter ook zo dat de jongeren niet meer leven in een maatschappij waarin ze, eens de meerderjarigheid een feit, door niemand meer werden begeleid.

Door de huidige sociale wetgeving neemt de maatschappij thans meer plichten op zich tegenover elke volwassene. Mijn fractie is zeker geen voorstander van overbetutteling. Zij wenst niet dat een volwassene bij de hand wordt genomen vanaf zijn meerderjarigheid tot op bejaarde leeftijd of van bij zijn geboorte tot de meerderjarigheid. Hoe dan ook, het grootste deel van de sociale voorzieningen en begeleidingen zijn niet meer weg te denken uit onze maatschappij.

Hetzelfde geldt voor het strafrecht. Wij bepalen dat jeugdige delinquenten niet mogen worden opgesloten in gevangenissen, maar de gevangenissen van nu zijn niet meer de gevangenissen van vroeger. Wij proberen de maatregelen die nu worden genomen te laten gelden voor iedereen, want er kan niet altijd worden genuanceerd in het recht. Wij moeten de grootste gemene deler nemen van hoe mensen zich in bepaalde situaties of op bepaalde leeftijden gedragen.

Wij nemen hier wellicht een risico maar ik herhaal het, optimisme en het geloof in de maatschappij en in wat de technologie en de vooruitgang bijdragen inzake opvoeding en vorming, zijn zeker troeven om de uitdaging aan te nemen en de jongeren de gelegenheid te geven hun vleugels vroeger uit te slaan. Tenslotte is er de zekerheid dat onze maatschappij en de wetgever een ieder een vangnet verschaft. (Applaus.)

M. le Président. — La parole est à M. Barzin.

M. Barzin. — Monsieur le Président, l'accord de gouvernement du 10 mai 1988 prévoit, dans sa partie III intitulée « Qualité de la vie », au sous-titre « Justice », que « la majorité civile sera ramenée à dix-huit ans. Le gouvernement veillera à ce que cette mesure ne compromette pas les possibilités d'accueil et de soutien des jeunes socialement vulnérables, même s'ils ont plus de dix-huit ans ». C'est tout ce qui est dit à ce sujet et cette disposition se situe entre un paragraphe qui concerne le droit des saisies et un autre qui traite de certains aspects du droit commercial.

Il y aurait beaucoup à dire sur cette présentation d'un programme de gouvernement qui englobe sous le titre « Qualité de la vie » des matières aussi fondamentalement différentes que l'environnement, les « problèmes éthiques » ou l'âge de la majorité. Surtout si l'on donne à cette notion de « qualité de vie » l'acception courante de « confort de vie »... Cette présentation n'est pas le fait du hasard, mais dénote une conception des questions de société qui fait la part belle au modernisme et, plus fondamentalement, au matérialisme.

C'est sans doute la même inspiration qui avait guidé M. Giscard d'Estaing dont une des premières mesures, sinon la première, lorsqu'il fut élu président de la République française en mai 1974, fut d'abaisser à dix-huit ans l'âge de la majorité civile, appliquée par la loi du 5 juillet 1974. Je relève que chez nous aussi, les choses se sont passées très rapidement après les élections du 13 décembre 1987, puisque l'examen des propositions de loi visant à abaisser l'âge de la majorité civile à dix-huit ans a débuté, en commission de la Justice de la Chambre, le 23 mars 1988, c'est-à-dire pendant les négociations préalables à la formation de l'actuel gouvernement. Je crois que, de part et d'autre, le but était de créer un effet psychologique en faisant montre d'emblée d'une forme de « générosité », en l'occurrence à l'égard des jeunes.

Les débats en séance publique de la Chambre ont été, pour une bonne part, un échange de compliments, chaque orateur se

félicitant de ce qu'enfin cette réforme allait voir le jour, et vous-même, monsieur le ministre, faisant observer, dans l'euphorie générale, que c'était une « habitude bien belge » que d'avoir, souvent les premiers, une excellente idée que nous sommes souvent les derniers à concrétiser sous forme de loi « non pas, avez-vous dit, parce que nous sommes de mauvais bougres, mais souvent parce que nous sommes pris par une recherche effrénée de l'idéal, et cet idéal est en l'occurrence souvent l'ennemi du simple mieux ».

Pour ma part, monsieur le ministre, j'estime que cette euphorie n'est pas justifiée. Je m'empresse de dire que je n'ai pas d'objection de principe à ce que la majorité civile soit fixée à dix-huit ans ou à quelque âge que ce soit, pour autant que l'âge retenu ait une signification sociologique. Sur quel phénomène de société s'appuie-t-on pour justifier que la majorité civile soit fixée à dix-huit ans ?

Volontairement, monsieur le ministre, je n'utilise pas la formule « abaisser à dix-huit ans l'âge de la majorité civile » parce que cette expression, pour réelle qu'elle soit, me paraît simplificatrice pour deux raisons.

D'une part, parce que le passage de la minorité à la majorité pour un individu n'est pas, dans le droit actuel, aussi tranché qu'on pourrait le supposer. Ce passage, au contraire, se fait en demi-teinte, tant le jeune homme ou la jeune fille se voit attribuer progressivement, dès avant quinze ans, toute une série de droits. Ainsi, sa signature est en principe valable à partir de quatorze ans, avec la réserve qu'elle cesse de l'être pour certains actes — vente et emprunt immobiliers, succession familiale — qu'un mineur ne peut accomplir sans autorisation et aussi pour tout acte qui le lèserait.

D'autre part, notre droit a déjà très largement aménagé, à partir de dix-huit ans, les effets de la minorité. Ainsi, la loi du 31 mars 1987 a-t-elle mis fin à la domiciliation de principe du mineur chez ses parents, dès l'âge de dix-huit ans.

On a fait grand cas de la résolution 72/29 du 19 septembre 1970 du Conseil des ministres du Conseil de l'Europe, invitant les gouvernements à fixer l'âge de la majorité de préférence à dix-huit ans ou, tout au moins, à l'abaisser. Je n'ai pas vu qu'on ait été plus loin dans l'examen de cette résolution. Or, il se fait que le texte en est très nuancé : il recommande aux gouvernements des Etats membres d'abaisser l'âge de la majorité au dessous de vingt et un ans et de le fixer, s'ils l'estiment opportun, à dix-huit ans, étant entendu qu'ils peuvent maintenir un âge de capacité plus élevé pour l'accomplissement de certains actes limités et déterminés dans des domaines où ils jugent qu'une plus grande maturité est requise. Ainsi, cette recommandation fait état de la scolarité plus longue et de l'abondance de l'information dont disposent les jeunes, mais aussi de mesures destinées à protéger la population de tout âge dans le domaine économique.

Il serait donc fallacieux d'utiliser cette résolution comme référence dans un projet d'abaissement de l'âge de la majorité si l'on n'y intègre pas les mesures destinées à aider les jeunes à prendre leur place au mieux et le plus tôt possible dans la vie sociale.

Il ne faudrait pas non plus dénaturer la définition de la majorité. La majorité civile, c'est l'âge auquel, selon la loi, une personne acquiert la pleine capacité d'exercer ses droits. C'est donc un événement à implications strictement juridiques. Cela concerne la capacité de s'engager, la valeur d'une signature, dans tous les actes juridiques, y compris les plus lourds de conséquences. Or, dans tout ce qui est dit et écrit à propos de l'abaissement de l'âge de la majorité, c'est la relation parents-enfants qui est le plus souvent mise en avant, comme si la majorité se limitait à être la consécration de l'indépendance des enfants à l'égard de leurs parents. A mes yeux, cette équivoque empêche un examen serein de la question de savoir comment préparer au mieux le jeune homme ou la jeune fille à affronter la vie qui n'est pas facile. Par ailleurs, quel est le processus juridique le plus adapté, selon les cas, à ce passage à l'âge adulte ?

Le rapport de notre collègue M. Pataer, au nom de la commission de la Justice du Sénat, avance la justification suivante :

« L'argument principal en faveur de l'abaissement de l'âge de la majorité est connu. Il s'agit principalement d'adapter les normes juridiques à la nouvelle réalité sociale c'est-à-dire notamment à la plus grande indépendance et à l'émancipation effective des jeunes aux environs de dix-huit ans. » Il est vrai que la façon de se comporter des jeunes — et aussi des adultes... — est très influencée par toute une série de facteurs : le matérialisme de notre société ; la façon dont notre société a assimilé les théories de la psychologie ; l'évolution beaucoup plus distendue des relations parents-enfants ; le développement des médias, et au premier chef, de la télévision qui importe des schémas culturels nouveaux auxquels les jeunes sont très sensibles ; le développement de la consommation ; les sollicitations très subtiles de la publicité actuelle, etc.

Il en résulte que les jeunes donnent l'impression, de plus en plus tôt, de se mouvoir très à l'aise dans la société. Est-ce à dire que, par le fait même, ils ont acquis la maturité leur permettant d'y évoluer en acteurs avisés ? Ce n'est pas sûr ! Si nous constatons la perméabilité des jeunes à des phénomènes culturels qui modèlent leur comportement, cela n'est pas, en soi, la preuve d'une maturité plus précocement acquise.

Je n'ai pas lu dans les travaux de la Chambre, tant en commission de la Justice qu'en séance publique, la relation d'un débat de fond sur les tenants et aboutissants de la modification envisagée. On aurait pu s'attendre, par exemple, à des développements sur l'enseignement et la formation civique et professionnelle. Non ! Les intervenants s'en sont tenus au postulat généralement admis selon lequel cette mesure résulterait de « l'évolution de la société ». Ainsi, les propos d'un député socialiste : « Les jeunes de plus de dix-huit ans disposent en pratique d'une autonomie quasi totale qui est freinée de manière tout à fait inadéquate par le droit. »

Ce sont là des propos très durs, alors que le droit, particulièrement dans cette matière, se veut protecteur. Faut-il regretter qu'à ce jour, dans notre pays, le jeune homme ou la jeune fille de dix-huit ou dix-neuf ans ne soit pas une proie facile pour tous les marchands d'illusions à l'affût de n'importe quelle opportunité ? S'il s'agit aussi de prendre des décisions qui peuvent conditionner toute une vie — à propos du choix d'un métier ou d'un engagement financier important —, faut-il regretter que le jeune de dix-huit ou dix-neuf ans ne puisse trop facilement donner libre cours à des enthousiasmes qui ne seraient que des leurreurs ? S'il est vrai qu'aujourd'hui la pression est sans doute plus forte pour susciter chez les jeunes de nouveaux besoins, n'aurions-nous pu assouplir encore notre droit, tout en préservant les protections indispensables ? Pour s'engager dans cette voie, il eût fallu résoudre la confusion entre exercice des droits civils et besoin de liberté, entre majorité et libération de l'autorité parentale.

L'âge de la majorité est un phénomène de société. Retenir un âge plutôt qu'un autre est en soi sans signification en dehors d'un contexte sociologique déterminé. Dans les sociétés dites primitives, le passage à l'âge adulte se marquait par des rites d'initiation. Alors, qu'aujourd'hui, notre société se développe dans un Etat de droit, nous devons adapter notre droit à des situations très diverses. Or, depuis de nombreuses années, notre droit s'est construit autour d'un âge de majorité fixé à vingt et un ans, qu'il s'agisse de donner progressivement aux jeunes divers droits dès avant quinze ans ou de prolonger le cas échéant certaines mesures de protection au-delà de vingt et un ans. Si l'on estime devoir changer le centre de gravité de cet édifice, faut-il l'adapter dans son ensemble à la nouvelle norme. Ce travail reste à faire et c'est notre responsabilité. (*Applaudissements.*)

M. le Président. — La parole est à M. Wathélet, Vice-Premier ministre.

M. Wathélet, Vice-Premier ministre et ministre de la Justice et des Classes moyennes. — Monsieur le Président, il est important que le gouvernement puisse s'exprimer à l'occasion d'un débat aussi essentiel, entre autres pour répondre aux questions qui ont été posées ou reposées en séance publique et qui n'ont pas été traitées en commission.

L'ambiance dans laquelle les travaux se sont déroulés — je pense que vous ne l'avez pas ressentie à la lecture des rapports de la Chambre — n'était pas euphorique, monsieur Barzin. Notre satisfaction ne provenait pas de l'impression d'avoir provoqué une révolution, mais du fait d'être tout simplement parvenus, après quinze ans, à une décision. J'ai effectivement dit que les Belges étaient souvent à la recherche de l'idéal et qu'ils refusaient parfois le mieux qui se trouvait à leur portée pour s'en tenir au pire. Il s'agit d'une constatation qui, à mon avis, n'a rien d'euphorique.

Cela dit, je me réjouis, car, notamment grâce à l'attitude des membres de la commission de la Justice du Sénat, à votre participation à ce débat et au vote que vous avez annoncé, j'estime que nous faisons mentir cet adage. En effet, nous sommes conscients de l'existence de certaines imperfections et du fait que cette loi ne résout pas tout. Nous avons cependant décidé d'aller de l'avant et de créer ainsi une situation nouvelle, tout en sachant — Mme Herman l'a bien souligné — que notre travail n'est pas terminé.

Mon premier devoir — mon premier plaisir! — est de remercier M. Pataer de son rapport. Il a bien situé les données du problème et résumé l'ambiance de même que le contenu des débats en commission. Il a traduit la volonté qui animait cette dernière de se hâter pour obtenir le vote qui nous attend demain et a, en même temps, évoqué les questions qui restent posées et dont certaines seront à résoudre dans un futur proche.

Tout comme M. Lallemand, je voudrais émettre quelques réflexions générales. Je constate que les projets au sujet desquels nous sommes unanimes sont ceux qui progressent le moins vite. Une petite constatation s'impose peut-être aussi à ce niveau: c'est lorsque nous nous disputons que nous tranchons le plus rapidement! A quelques rares exceptions près, quand l'opposition et la majorité se querellent quant au contenu d'un projet, une solution est trouvée assez vite, parfois même dans la précipitation. Tout le monde s'accorde à le reconnaître, tant ceux qui soutiennent le projet que ceux qui le désapprouvent.

Par contre, lorsque l'unanimité — y compris dans les bonnes intentions — règne, tant en commission qu'en séance publique, tant à la Chambre qu'au Sénat, il faut beaucoup de temps pour arriver à une décision. Nous en avons deux exemples récents: la loi sur le viol et celle sur la majorité. Il en existe d'autres, telle la loi sur les maladies mentales. En effet, le fait de rechercher la meilleure solution dans une matière qui fait l'unanimité, sans que les divergences politiques entrent en compte, ralentit le processus et plusieurs années sont alors nécessaires pour trancher le problème.

Le projet que nous examinons aujourd'hui en est la meilleure preuve puisque pratiquement quinze années nous séparent de la première initiative prise par le ministre de la Justice d'alors, M. Vanderpoorten. D'ailleurs, les textes de l'époque ont souvent servi de modèle pour des législations étrangères qui sont en vigueur depuis bien longtemps.

J'en arrive ainsi à une deuxième réflexion générale. Au début, tout le monde souhaitait que la législation soit modifiée, mais le projet n'a pas été voté. Aujourd'hui, alors que nous sommes sur le point de le voter, on a l'impression — cela se ressent au travers des différentes interventions — que ce changement est beaucoup moins souhaité. Si ce paradoxe mérite d'être mentionné, il nous impose également — sans parler des leçons que nous devrions en tirer pour l'avenir — de trancher rapidement car il nous apprend que plus nous attendons, plus nous nous rendons compte de ce que certains problèmes subsistent.

Si, aujourd'hui, nous prenons en considération les remarques, les réserves et les questions qui ont été formulées, nous pourrions certainement trouver de nombreux arguments nous incitant à ne pas voter le projet demain et à essayer encore de l'améliorer. Dès lors, je suis heureux que nous ayons, tous ensemble, décidé d'en terminer avec le principe même. Heureux que nous ayons décidé tous ensemble de nous conformer à ce qui est déjà une réalité européenne. Heureux que tous ensemble nous voulions, en quelque sorte, compléter, en fonction de cet âge de dix-huit ans, une série de dispositions législatives permettant déjà aux jeunes d'être à la fois titulaires de libertés et de devoirs.

Ce projet est source d'inquiétudes souvent exprimées dans vos interventions et même dans les questions que se pose le gouvernement. Mais je tiens à souligner qu'il ne faut pas lui attribuer plus d'effets qu'il n'en comporte, en réalité. Ce projet n'a pas pour objet de modifier la situation en matière de protection de la jeunesse ou de réaliser la réforme de la loi de 1965, Mme Herman y a fait allusion. Mais il est normal, au regard de quelques articles, d'aborder la protection de la jeunesse et de rappeler l'ampleur du travail qui reste à accomplir pour réaliser cette réforme. Cela ne constitue toutefois pas un argument empêchant le vote de la loi fixant la majorité civile à dix-huit ans.

Ce projet ne comporte pas davantage tous les effets auxquels font allusion certains rapports ou articles de presse, spécialement en matière d'émancipation. Mme Delruelle y a d'ailleurs fait allusion. C'est ainsi que d'aucuns semblent considérer que l'âge de l'émancipation serait dorénavant fixé à quinze ans. Il n'en est rien!

Rappelons-nous que selon les dispositions du droit, aujourd'hui d'application en Belgique, l'émancipation peut déjà être demandée lorsque le mineur a atteint l'âge de quinze ans. Ce n'est que dans un cas que la législation actuelle mentionne l'âge de dix-huit ans: lorsque le mineur resté sans père ni mère et âgé de dix-huit ans peut requérir le juge de paix de convoquer le conseil de famille pour délibérer au sujet de son émancipation.

Dès lors, nous abaïssons de trois ans l'application de cette disposition prévue à l'article 479, alinéa 2, du Code civil. Il ne s'agit donc que d'une adaptation de détail en matière d'émancipation. Nous ne changeons rien quant au fond du droit sur l'émancipation, pas même le principe de base de l'âge auquel elle est possible.

J'attire votre attention sur le fait que la modification la plus importante, en matière d'émancipation, ne concerne pas les textes, mais bien le fait que le principe de l'émancipation sera beaucoup moins fréquemment utilisé, tout en conservant les mêmes textes à cette exception près. En effet, demain, l'émancipation ne sera plus nécessaire pour exercer un commerce car cette possibilité est offerte dès l'âge de dix-huit ans qui, dorénavant sera l'âge de la majorité.

Il est évident que, de ce fait, la demande d'émancipation ne sera plus nécessaire pour tous les actes administratifs intervenant actuellement entre dix-huit et vingt-et-un ans. Il est clair que les dossiers d'émancipation seront moins nombreux, même si le droit formel, en la matière, n'est pratiquement pas modifié.

Ce projet nécessitera, c'est indéniable, des initiatives au niveau des Communautés. Mais aujourd'hui déjà, en raison de la réforme de l'Etat, des efforts sont demandés aux Communautés pour améliorer la protection de la jeunesse.

Mevrouw Aelvoet vraagt zich af waarom men zoveel belang hecht aan de leeftijd van achttien jaar. Zij is van oordeel dat er andere leeftijden zijn die ook belangrijk zijn. Dit is inderdaad het geval. De leeftijd van achttien jaar is echter ook voor andere gebieden van het burgerlijk recht een belangrijke leeftijd. Op achttien jaar mag men een auto besturen en wordt men stemgerechtigd.

Mevrouw Aelvoet is geen voorstander van een bruuske beweging op achttien jaar. Zij pleit daarentegen voor een geleidelijke evolutie naar volle verantwoordelijkheid, naar het volle besef van zijn rechten en zijn plichten. In feite is dit reeds het geval. Jongeren mogen vanaf zestien jaar een lichte motorfiets besturen en ook in het strafrecht is de leeftijd van zestien jaar belangrijk.

De UNO-Conventionie over de rechten van het kind waarborgt reeds aan het kind, dat tot de jaren des onderscheids is gekomen, het recht om zijn mening te uiten over alle vragen hem betreffend. Dit betreft namelijk de mogelijkheid om, rechtstreeks of onrechtstreeks, te worden gehoord in elke gerechtelijke procedure die het aanbelangt.

Ik ben het met u eens, mevrouw Aelvoet, dat een geleidelijke evolutie voordelen biedt en dat men geen magische betekenis moet hechten aan een bepaalde leeftijd, zij het nu achttien, zestien of twaalf jaar.

Je n'ai pas l'intention de refaire tout l'historique du projet, qui ne pourrait que vous lasser, même si nous éprouvons un certain plaisir à nous dire aujourd'hui que nous clôturons un cycle de dix-neuf ans d'efforts qui, j'en conviens, n'étaient pas toujours soutenus. La résolution du Conseil de l'Europe date, en effet, de 1970, le projet de loi de 1975, tandis qu'une série de propositions de loi se sont succédées à la Chambre ou au Sénat.

Il convient de déterminer l'étendue des effets de cet abaissement de la majorité civile à dix-huit ans. Il est clair que la réforme est attendue et par les jeunes, et par les parents, mais il faut bien se rendre compte qu'il ne s'agit pas d'un cadeau que le législateur fait aux uns ou aux autres.

S'il reconnaît une réalité sociologique, en accordant plus de droits et de libertés aux jeunes, il leur confère aussi davantage de devoirs et de responsabilités. De même, s'il enlève des pouvoirs aux parents, il les dispense également d'un certain nombre de responsabilités et de devoirs.

En tant que membre du gouvernement depuis mai 1988, j'ai veillé, monsieur Barzin, à ce que la décision puisse être prise le plus rapidement possible, car il s'agissait d'une priorité de la déclaration gouvernementale.

Nous avons tenu à respecter notre volonté politique en la matière, partagée d'ailleurs par l'opposition et à faire en sorte que cette mesure « ne compromette pas les possibilités d'accueil et de soutien des jeunes socialement vulnérables, même s'ils ont plus de dix-huit ans ».

Dix-huit ans est un âge pivot puisqu'il s'applique au service militaire, au droit de vote, à la conduite d'une voiture, au mariage, à la conclusion de contrats et à l'exercice d'un commerce. C'est également l'âge de la majorité pénale.

Certains éléments ont été simplifiés. En ce qui concerne l'âge de la nubilité, on a retardé l'âge auquel le mariage était permis pour les jeunes filles, qui est passé de quinze à dix-huit ans. De la même manière, en faisant coïncider l'âge de la nubilité avec l'âge de la majorité, on a supprimé de nombreux articles du Code civil relatifs au consentement des parents.

En réponse à MM. Barzin et Seeuws, je confirme, au nom du gouvernement, que nous avons décidé, en novembre 1988, de supporter tous les effets juridiques et budgétaires de l'abaissement de l'âge de la majorité civile à dix-huit ans. Il me semble, en effet, évident de se soumettre, à cet égard, à ce qui sera bientôt une décision du législateur, mais je dois vous dire qu'il s'agit d'une réelle volonté politique.

Il était inconcevable de mentionner dans la déclaration gouvernementale qu'une priorité en matière de justice était l'abaissement de la majorité civile à dix-huit ans, tout en restant évasif quant aux incidences budgétaires de cette mesure, notamment en ce qui concerne, par exemple, le minimex.

À cet égard il est exact, madame Delruelle, qu'il ne s'agit pas d'un cadeau. Le projet de loi contient à la fois des éléments positifs et négatifs. L'abaissement de l'âge de la majorité civile à dix-huit ans présente des risques, mais il faut les prendre tous ou n'en prendre aucun. Soit on estime que vingt et un ans doit rester l'âge pivot, soit on retient l'âge de dix-huit ans, mais dans ce cas, c'est à prendre ou à laisser.

En matière de minimex, d'aucuns se sont réjouis en affirmant que l'ouverture de ce droit allait résoudre les difficultés financières rencontrées par certains jeunes, tandis que d'autres se sont demandé, comme l'a signalé Mme Delruelle, si l'on ne risquait pas de voir une série de jeunes s'installer dans une plus grande facilité financière.

C'est une évidence, mais ce n'est pas une raison suffisante pour refuser la réforme ou l'accepter tout en excluant le droit au minimex.

Si l'on instaure la majorité à dix-huit ans, il faut tenir compte de la réglementation sur le minimex. Nous devons également être conscients du fait que d'autres devoirs et responsabilités seront mis à charge des jeunes sur le plan civil.

En matière de protection de la jeunesse, vous pensez que des conflits de compétences peuvent surgir. C'est vrai, mais cela se produit déjà aujourd'hui et ce, suite à la réforme de l'Etat. Dans la mesure où la protection de la jeunesse ne concernera plus que

les jeunes âgés de zéro à dix-huit ans, alors, qu'actuellement elle vise les jeunes âgés de zéro à vingt et un ans, nous assisterons peut-être à une diminution du nombre de dossiers, qui correspondra à une diminution sur le plan budgétaire. J'ai été interrogé sur l'augmentation budgétaire qui interviendrait au niveau des Communautés: budgétairement, la charge des Communautés sera moindre, je crois. Je ne m'en réjouis pas, je ne critique pas non plus, je me borne à constater.

Des mesures de protection, applicables aux jeunes âgés de dix-huit à vingt et un ans disparaissant, il est évident que la charge budgétaire des Communautés s'en trouvera allégée. Cet allègement aurait pu être plus important, puisque nous avons prévu que certains jeunes âgés de dix-huit à vingt et un ans pourront continuer à faire l'objet de mesures de protection pour autant qu'il s'agisse de jeunes délinquants, ce qui relève de notre compétence.

Mme Delruelle a évoqué l'aspect arbitraire de la fixation de l'âge de dix-sept ans en matière de protection de la jeunesse. N'y a-t-il pas une certaine discrimination dans ce domaine? Le jeune qui a dix-sept ans au moment où l'on prend une décision le concernant pourra encore, en tant que délinquant, bénéficier d'une mesure de protection de la jeunesse prolongée jusqu'à l'âge de vingt ans, au maximum, alors que celui qui a commis le même délit, mais qui n'était âgé que de seize ans, ne pourra bénéficier de cette mesure.

Le choix n'est pas arbitraire. Nous en avons longuement discuté à la Chambre. Nous avons voulu éviter que le juge, face à un jeune qui n'est qu'à un an de sa majorité, ne se dessaisisse du dossier ce qui provoquerait un abaissement de fait de la majorité pénale en dessous de dix-huit ans. Nous avons prévu la prolongation afin que les juges ne soient pas enclins à penser que les mesures sociales ou d'éducation ne serviraient à rien puisque dans un an, le jeune aura atteint sa majorité.

Le juge sera moins réticent vis-à-vis du jeune âgé de seize ans, à prendre des mesures de protection de la jeunesse, à renvoyer ce jeune devant le tribunal correctionnel et à abaisser la majorité pénale au-dessus de dix-huit ans. En effet, il estimera sans doute que deux ans pourront peut-être donner un résultat en termes de mesures d'éducation ou de protection. Il y a, j'en conviens, toujours une part d'arbitraire lorsqu'on fixe un âge. Elle me paraît d'ailleurs inévitable comme dans la fixation de la majorité à dix-huit ans.

Nous n'avons pas voulu faire de discrimination entre les jeunes âgés de dix-huit ans, face à un juge qui pourrait être tenté d'abaisser la majorité pénale en dessous de dix-huit ans par rapport à d'autres qui pourraient encore bénéficier, fût-ce pour un an, de mesures de protection.

M. de Seny a déclaré: « Le texte concerne à la fois de nouvelles libertés et de nouvelles responsabilités pour les jeunes en particulier, mais également pour les parents ». En ce qui concerne les jeunes, il a estimé le texte réaliste.

Deze tekst, zoals ook mevrouw Aelvoet het heeft gezegd, houdt, mijns inziens, rekening met de rechtmatige belangen van een ieder, in de eerste plaats met die van de jongeren die vanaf de leeftijd van achttien jaar volkomen bekwaaam worden voor de beslissingen die zij wensen te nemen. Zij kunnen voortaan in het huwelijk treden, een huwelijkscontract sluiten en handel drijven zonder enige toestemming of ontvoogding.

De tekst dient ook de belangen van de jonge delinquenten. Het leek niet opportuun hen bruusk te onttrekken aan het toepassingsgebied van de wet van 1965 op de jeugdbescherming. Er werd beslist dat zij op hun verzoek of ambtshalve door de jeugdrechtsbank, nog steeds bescherming krijgen tot en met de leeftijd van twintig jaar. Het is misschien opportuun deze bepaling ook te doen gelden voor de minderjarigen in gevaar, maar dit behoort tot de bevoegdheid van de Gemeenschappen. Wij wachten op hun decreten ter zake.

Tenslotte houdt de tekst ook rekening met de belangen van de ouders wier toestemming tot het huwelijk vereist blijft voor hun minderjarige kinderen. Het optreden van de ouders zal nog worden gevraagd in het kader van de nieuwe procedures ingesteld bij de jeugdrechtsbank.

Hoewel de uitwerking van deze tekst aanleiding heeft gegeven tot het wegwerken van een aantal tekortkomingen in ons Burgerlijk Wetboek, werd aan de hoofdbekommering ten volle tegemoetgekomen, zodat lange debatten over aangelegenheden die geen betrekking hadden op de verlaging van de burgerlijke meerderjarigheid op achttien jaar, konden worden voorkomen.

Malgré cela, nous devons encore accomplir un travail important.

Vous avez dit, madame Herman: « J'espère que les mesures d'exécution seront prises rapidement. » De même, j'espère que les Communautés prendront rapidement leurs décrets. Chaque département devra d'ailleurs adapter les législations.

Je réponds, par la même occasion, à l'une des nombreuses questions que M. Seeuws m'a posées au sujet de l'article 54. Nous n'aimons pas, a-t-il dit, les dévolutions de pouvoirs spéciaux, soulignant que cet article 54 donne la possibilité au gouvernement de modifier des lois.

Je l'ai déclaré en commission et le répète, nous ne modifierons, par arrêté royal, que ce qui pourrait l'être dans le cadre d'une coordination bien pensée — comme pourrait le faire le Conseil d'Etat lui-même — à savoir que nous ne transformerons dans la loi, le chiffre de 21 en 18 qu'avec la certitude qu'il s'agit bien d'une adaptation technique et que l'âge de vingt et un ans, a été indiqué, dans le texte, que parce qu'il s'agissait de la majorité.

Dans la liste des législations que je leur ai fournie, j'ai demandé aux membres de la commission de la Justice quelles étaient, à leur sens, les lois ne devant pas faire l'objet d'une intervention par arrêté royal sur base de l'article 54. J'ai obtenu quelques réponses qui m'ont satisfait. Ainsi, je ne toucherai pas à la loi sur les jeux, que vous avez citée, de même qu'à la loi sur l'hypnotisme, loi dont nous avons redécouvert l'existence à l'occasion de la discussion de cet article 54 et dont personne, en fait, ne se souvenait. Elle dormait, si je puis dire, depuis longtemps, mais elle est redevenue subitement importante lorsqu'il s'est agi de la modifier éventuellement par arrêté royal. Rassurez-vous donc, je n'y toucherai pas.

M. Lallemand. — Le gouvernement est parfois un très bon hypnotiseur des lois. C'est bien connu!

M. Wathelet, Vice-Premier ministre et ministre de la Justice et des Classes moyennes. — C'est vrai, mais il vous appartient de faire sonner le réveil et de modifier éventuellement la loi. Quant à moi, je n'y toucherai pas, pas plus que je ne toucherai à l'âge requis pour la conduite de poids lourds. Cet âge a été fixé à vingt et un ans; on a prévu trois ans de plus que pour la conduite d'une voiture, de même que l'on a envisagé deux ans de plus pour une voiture que pour la conduite d'un vélomoteur, la mesure en cause n'étant pas liée à la majorité, ni avant ni après. Je ne modifierai donc pas l'âge minimum requis pour conduire un autocar, un autobus ou un camion.

Je conviens avec M. Cooreman qu'un important effort d'information de la population devra être consenti. Cet effort est rendu possible par la loi qui prévoit l'entrée en vigueur le premier jour du quatrième mois suivant la publication au *Moniteur belge*. Ainsi, si la loi est publiée au cours du mois de janvier, l'entrée en vigueur interviendra le 1er mai. Nous pourrions ainsi consentir ce nécessaire effort d'information de la population, des parents et des jeunes, de ceux qui sont majeurs en fonction de la nouvelle loi, mais ne le sont pas encore en fonction de l'ancienne. Nous tiendrons compte des différentes situations en présence.

Avant de passer au point suivant, il me faut répondre aux nombreuses questions posées par M. Seeuws. Même s'il n'en a pas fait fort aimablement dépendre le vote de son groupe, il me paraît important, comme il l'a souligné, de donner à nouveau l'interprétation donnée, en commission, de certaines dispositions ou de préciser pourquoi certaines suggestions d'amendements, d'avant-projets d'amendements ne paraissaient pas opportunes indépendamment du fait que ces amendements auraient retardé l'examen de ce projet et l'aurait renvoyé à la Chambre.

In de commissie werd voorgesteld om de eerste paragraaf van het nieuwe artikel 37bis van de wet op de jeugdbescherming te wijzigen.

De eerste paragraaf laat de deliquente minderjarige toe een verzoekschrift in te dienen bij de jeugdrechtbank binnen de zes maanden die zijn meerderjarigheid voorafgaan of ten laatste één maand tevoren, ten einde de verlenging te vragen « voor een door hem aangeduide termijn » van de maatregelen genomen te zijnen opzichte.

De jeugdrechtbank kan hem dit toestaan voor een termijn die zij bepaalt maar die de duur van twee jaar of de aangevraagde termijn niet mag overschrijden.

De heer Seeuws heeft er allusie op gemaakt dat sommigen wensen dat de vermelding « voor een door hem aangeduide termijn » wordt geschrapt omdat zij van oordeel zijn dat die overbodig is en geen rechtstreeks effect heeft.

Er moet worden opgemerkt dat de termijn moet worden vermeld door de minderjarige omdat de rechtbank er rekening mee moet houden en de aangevraagde duur niet mag overschrijden. Hier dient eraan te worden herinnerd dat het de bedoeling is van paragraaf 1 de minderjarige toe te laten vrijwillig te handelen en dat het paradoxaal zou zijn een rechtbank toe te laten, op grond van een vrijwillige stap, de toestand van de minderjarige te verergeren door de termijn langer te maken dan deze, aangevraagd door de minderjarige.

Als de minderjarige in zijn verzoekschrift geen termijn aanduidt, is, volgens mij, het verzoekschrift nietig om twee redenen: ten eerste, de bepaling stipuleert dat de termijn, bepaald door de minderjarige, essentieel moet zijn voor de beslissing van de rechter en, ten tweede, de *ratio legis* van deze bepaling is op een doelbewuste stap van de minderjarige gebaseerd.

Sommigen wensen ook paragraaf 2 van artikel 37bis te wijzigen.

Paragraaf 2 heeft tot doel de jeugdrechtbank toe te laten van ambtswege de maatregelen te verlengen, genomen ten opzichte van een minderjarige die een misdaad of een misdrijf gepleegd heeft en die 17 jaar oud is op het ogenblik van het nemen van de maatregel, zonder inachtneming van de datum waarop de misdaad of het misdrijf gepleegd werd.

De rechtbank kan beslissen dat de zaak haar opnieuw wordt voorgelegd binnen de drie maanden die de meerderjarigheid voorafgaan voor het behoud of de toepassing van één van de maatregelen opgenomen in artikel 37.

Men heeft ook voorgesteld om dit artikel anders op te stellen, om het duidelijker te maken, namelijk in twee delen. Een eerste deel bepaalt dat, wanneer de rechter over de maatregel beslist, hij in het zelfde vonnis kan bepalen dat deze maatregel zal worden toegepast tot de leeftijd van twintig jaar is bereikt. Het tweede deel bepaalt dat hij anders kan beslissen dat de zaak hem opnieuw wordt voorgelegd drie maanden vóór de meerderjarigheid van de minderjarige om de maatregel te verlengen of te wijzigen tot de leeftijd van twintig jaar. Dit voorstel geeft de rechtbank dus de supplementaire mogelijkheid om over een verlenging van rechtswege te beslissen op het ogenblik zelf van het nemen van de maatregel.

Ik antwoord hierop het volgende. Men wil dat de rechtbank de opportuniteit van het verlengen van de maatregel nagaat juist vóór de minderjarige de leeftijd van 18 jaar bereikt. In de Kamer heb ik voorgesteld om de oorspronkelijke termijn van zes maanden terug te brengen tot drie maanden. Het is immers mogelijk dat een minderjarige in een periode van verscheidene maanden evolueert en het niet aangewezen is dat de rechtbank beslist over een maatregel van verlenging wanneer de minderjarige 17 jaar en één maand oud is, terwijl de rechtbank die maatregel misschien niet meer treft, wanneer hij 17 jaar en tien maanden oud zal zijn.

Mijnheer Baert, ik voeg hieraan nog toe — en dit is een beetje in tegenstelling met wat mevrouw Delruelle heeft gezegd — dat de rechtbank een beschermingsmaatregel van rechtswege kan verlengen, maar wel binnen een termijn van drie maanden vóór de meerderjarigheid.

Als het om een eerste beslissing gaat, is deze verlenging voldoende. Als voordien reeds andere maatregelen werden

getroffen, moet de rechtbank binnen de termijn van drie maanden een nieuwe beslissing nemen. Dit kan van rechtswege geschieden. Een verzoek van de minderjarige is daarbij niet nodig.

Een andere suggestie beoogde de wijziging van paragraaf 3 van dit artikel. Paragraaf 3 strekt ertoe de rechtbank toe te laten op elk moment de maatregel van verlenging in te trekken hetzij van rechtswege, hetzij op vraag van het openbaar ministerie, hetzij op uitdrukkelijke vraag van de minderjarige. De suggestie bij deze paragraaf heeft niet alleen tot doel het de rechtbank mogelijk te maken de maatregel in te trekken, maar ook hem op ieder moment te wijzigen. Men mag niet vergeten dat deze bespreking plaats vond in de Kamer en dat de commissieleden het niet eens waren met de mogelijkheid tot wijziging van de maatregel, omdat « de wijziging ongunstig zou kunnen zijn voor de belanghebbende ». De *ratio legis* is immers het belang van de betrokken minderjarige. Wij willen niet dat de rechtbank zijn toestand na de meerderjarigheid kan verergeren. Deze suggestie moet dus worden geweerd.

Een ander voorstel heeft tot doel artikel 53 van het wetsontwerp te wijzigen. De heer Seeuws heeft daarover vragen gesteld. Dit artikel is een overgangsbepaling dat tot doel heeft de maatregelen te verlengen die niet meer toepasselijk zouden zijn ingevolge de inwerkingtreding van de wet, tot een nieuwe beslissing van de rechtbank die binnen de zes maanden na de inwerkingtreding van de wet moet beschikken.

De heer Erdman wenste, in de commissie, de opstelling van dit artikel te wijzigen, zodat duidelijk zou worden dat de jeugdrechtsbank de maatregelen, genomen ten opzichte van een minderjarige, zou kunnen wijzigen als zij binnen de zes maanden van de inwerkingtreding van de wet zou beslissen.

Er dient opgemerkt dat deze interpretatie blijkt uit de termen van de wet die bepaalt dat de jeugdrechtsbank moet « beslissen » binnen de zes maanden en dat zij dus vrij blijft te beslissen zoals zij het wenst en dus niet alleen met de bedoeling de maatregel te behouden, maar hem tevens te wijzigen. De parlementaire werkdokumentten vermelden uitdrukkelijk dat artikel 60 van de wet van 1965 van toepassing blijft. Dat wil zeggen dat de rechter de mogelijkheid heeft een genomen maatregel te wijzigen.

Het gaat hier over een overgangsbepaling, dit is niet het geval voor de andere bepalingen van artikel 37, paragraaf 1, 2 of 3.

Ik bevestig tevens wat de heer Baert heeft gezegd. Ik herhaal wat ik in de commissie heb gezegd over de paragrafen 2 en 3 van artikel 37. De verwijzing naar de leeftijd van 17 jaar slaat niet op de leeftijd waarop het strafbaar feit werd gepleegd.

M. Lallemand l'a dit tout à l'heure, mais il est bon de la rappeler. M. Seeuws m'a également interrogé à ce sujet. Je confirme le texte: De betrokkene moet 17 jaar oud zijn op het tijdstip van het optreden van de rechter en niet op het tijdstip waarop het strafbaar feit werd gepleegd.

Het doel van de in paragraaf 2 gestelde termijn van drie maanden is de rechter te verplichten de toestand opnieuw te onderzoeken op het ogenblik dat de betrokkene op het punt staat meerderjarig te worden, meer bepaald drie maanden vóór zijn meerderjarigheid.

In de oorspronkelijke tekst, die in de Kamer werd besproken, was de termijn zes maanden.

Indien de rechter voor de eerste keer — et monsieur Lallemand l'a bien dit tout à l'heure — een uitspraak doet in de loop van de laatste drie maanden van de minderjarigheid, dan moet hij geen tweede beslissing nemen. De heer Baert is het daarmee eens. In dat verband dient rekening te worden gehouden met de *ratio legis* van de wetgeving. De jeugdrechter die een maatregel neemt ten aanzien van een jongere van 17 jaar die een misdrijf of wanbedrijf omschreven feit heeft gepleegd, kan beslissen dat de zaak hem opnieuw moet worden voorgelegd binnen een termijn van drie maanden vóór de meerderjarigheid, met het oog op de handhaving of de toepassing van één van de maatregelen, omschreven in dit artikel, na de meerderjarigheid.

Het is normaal dat de jeugdrechter, die wordt verzocht maatregelen te treffen voor een misdrijf gepleegd door de jongere in de periode drie maanden vóór de meerderjarigheid, onder dezelfde voorwaarden kan beslissen dat deze maatregelen voor een

identieke termijn worden gehandhaafd na de meerderjarigheid van de jongere. Deze termijn mag de dag dat de jongere de leeftijd van 20 jaar bereikt niet overschrijden.

En ik herhaal ook volgende paragraaf ter attentie van de heer Seeuws. Ik denk dat het normaal is dat paragraaf 3 de rechter niet toestaat de maatregelen te wijzigen. Dat gaat bij overgangsbepalingen, maar niet hier. Het is misschien voorlopig, misschien zal het Parlement anders beslissen in een nabije toekomst maar dat is een ander probleem. We hebben hier niet te maken met een overgangsbepaling. Ik denk dat het normaal is dat paragraaf 3 de rechter niet toestaat deze maatregel te wijzigen, aangezien die maatregel van toepassing is op meerderjarigen, en dus alle waarborgen voorhanden moeten zijn om te voorkomen dat de maatregel ten aanzien van jongeren wordt verzwakt.

Telles sont les réponses que je tenais à apporter au Sénat qui est amené à se prononcer sur un projet de loi qui, malgré les quinze ans de réflexion dont il fut l'objet, comporte encore des imperfections. Il est heureux que nous n'ayons pas attendu dix années de plus! M. Baert a eu raison de souligner combien il était important que nous puissions, autant que possible, disposer de travaux parlementaires complets, susceptibles d'expliquer la *ratio legis* des dispositions de la loi, y compris les plus compliquées.

Comme Mme Delruelle l'a signalé, les solutions en matière de protection de la jeunesse sont pragmatiques. Si une dizaine de juristes compétents se penchaient sur ce sujet, nul doute qu'ils parviendraient à démontrer qu'elles sont difficilement applicables, qu'elles peuvent donner matière à recours devant la Cour d'arbitrage et générer des conflits de compétence.

Mais le but du gouvernement et du Parlement était l'intérêt des jeunes; ils ne doivent pas être les victimes d'éventuels incertitudes et conflits de compétence. Aussi avons-nous voulu clarifier au maximum cette matière. C'est également dans ce but que M. Seeuws et d'autres intervenants ont tenu à poser des questions visant à éclairer les dispositions les plus discutées et les plus difficiles, surtout après cette réforme de l'Etat en matière de protection de la jeunesse.

Cette loi devrait rendre service à la fois aux jeunes et aux moins jeunes. Je m'étais peut-être montré moins optimiste que M. Pataer dont la fille a déjà dix-neuf ans ou que M. Boël dont la petite-fille a dix-huit ans demain: mon fils n'a que douze ans; il disposera donc de six ans pour étudier la loi. A ce moment, tout sera vraiment clair. De plus, il bénéficiera alors de la jurisprudence. (Applaudissements.)

M. le Président. — Plus personne ne demandant la parole dans la discussion générale, je la déclare close et nous passons à l'examen des articles du projet de loi.

Daar niemand meer het woord vraagt in de algemene beraadslaging, verklaar ik ze voor gesloten en bespreken wij de artikelen van het ontwerp van wet.

L'article premier est ainsi rédigé:

Chapitre 1er. — Modifications au Code civil

Section 1re. — Articles de base

Article 1er. Dans l'article 388 du Code civil, les mots « vingt et un » sont remplacés par le mot « dix-huit ».

Hoofdstuk I. — Wijziging in het Burgerlijk Wetboek

Afdeling 1. — Basisartikelen

Artikel 1. In artikel 388 van het Burgerlijk Wetboek wordt het woord « eenentwintig » vervangen door het woord « achttien ».

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 2. L'article 488 du même Code est remplacé par la disposition suivante:

« Art. 488. La majorité est fixée à dix-huit ans accomplis; à cet âge, on est capable de tous les actes de la vie civile. »

Art. 2. Artikel 488 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen door de volgende bepaling:

« Art. 488. De meerderjarigheid is vastgesteld op de volle leeftijd van achttien jaren; op die leeftijd is men bekwaam tot alle handelingen van het burgerlijk leven. »

— Adopté.

Aangenomen.

Section 2. — Témoins aux actes de l'état civil

Art. 3. L'article 37 du même Code, modifié par la loi du 7 janvier 1908, est remplacé par la disposition suivante:

« Art. 37. Les témoins produits aux actes de l'état civil devront être âgés de dix-huit ans au moins. Ils seront choisis par les personnes intéressées. »

Afdeling 2. — Getuigen bij de akten van de burgerlijke stand

Art. 3. Artikel 37 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 7 januari 1908, wordt vervangen door de volgende bepaling:

« Art. 37. De getuigen die bij de akten van de burgerlijke stand worden voorgebracht, moeten ten minste achttien jaar oud zijn. Zij worden gekozen door de belanghebbende personen. »

— Adopté.

Aangenomen.

Section 3. — Formes du consentement au mariage

Art. 4. L'article 73 du même Code, modifié par la loi du 31 mars 1987, est abrogé.

Afdeling 3. — Vormvoorschriften voor de toestemming in het huwelijk

Art. 4. Artikel 73 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 31 maart 1987, wordt opgeheven.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 5. Dans l'article 76 du même Code, modifié par la loi du 31 mars 1987, le 4° est remplacé par la disposition suivante:

« 4° Pour les mineurs, le jugement ou l'arrêt qui autorise le mariage. »

Art. 5. In artikel 76 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 31 maart 1987, wordt het 4° vervangen door de volgende bepaling:

« 4° Voor de minderjarigen, het vonnis of arrest dat toestemming verleent tot het huwelijk. »

— Adopté.

Aangenomen.

Section 4. — Le domicile

Art. 6. Dans l'article 108 du même Code, modifié par la loi du 31 mars 1987, les mots « de moins de 18 ans » sont supprimés.

Afdeling 4. — Woonplaats

Art. 6. In artikel 108 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 31 maart 1987, worden de woorden « beneden 18 jaar » weggelaten.

— Adopté.

Aangenomen.

Ann. parl. Sénat de Belgique — Session ordinaire 1989-1990
Parlem. Hand. Belgische Senaat — Gewone zitting 1989-1990

Section 5. — Qualités et conditions requises pour pouvoir contracter mariage

Art. 7. L'article 144 du même Code est remplacé par la disposition suivante:

« Art. 144. Nul ne peut contracter mariage avant dix-huit ans. »

Afdeling 5. — Hoedanigheid en voorwaarden om een huwelijk te kunnen aangaan

Art. 7. Artikel 144 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen door de volgende bepaling:

« Art. 144. Niemand mag een huwelijk aangaan vóór hij de leeftijd van achttien jaar heeft bereikt. »

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 8. L'article 145 du même Code est remplacé par la disposition suivante:

« Art. 145. Le tribunal de la jeunesse peut, pour motifs graves, lever la prohibition de l'article précédent. La demande est introduite par requête soit par les père et mère, soit par l'un d'entre eux, soit par le mineur à défaut de consentement des parents. »

La procédure est introduite à jour fixe. Le tribunal statue dans la quinzaine, les père et mère, le mineur et le futur conjoint convoqués et le procureur du Roi entendu.

L'appel doit être introduit dans la huitaine du prononcé et la Cour statue dans la quinzaine. Ni le jugement ni l'arrêt ne sont susceptibles d'opposition. »

Art. 8. Artikel 145 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen door de volgende bepaling:

« Art. 145. Om gewichtige redenen kan de jeugdrechtbank de in het vorige artikel vervatte verbodsbepaling opheffen. De vordering wordt bij verzoekschrift ingediend ofwel door beide ouders, ofwel door een van hen, ofwel door de minderjarige indien de ouders niet in het huwelijk toestemmen. »

De procedure wordt ingeleid tegen een bepaalde dag. De rechtbank doet uitspraak binnen vijftien dagen, de ouders, de minderjarige en de aanstaande echtgenoot opgeroepen en de procureur des Konings gehoord.

Hoger beroep kan binnen acht dagen na de uitspraak worden ingesteld en het Hof doet uitspraak binnen vijftien dagen. Tegen het vonnis of arrest is geen verzet mogelijk. »

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 9. L'article 148 du même Code, modifié par les lois du 14 juillet 1953, du 5 juillet 1963 et du 8 avril 1965, est remplacé par la disposition suivante:

« Art. 148. Le mineur ne peut contracter mariage sans le consentement de ses père et mère. »

Ce consentement est constaté par le tribunal saisi de la demande de dispense d'âge.

Si les père et mère refusent leur consentement, le tribunal peut autoriser le mariage s'il juge le refus abusif.

Si l'un des père et mère refuse son consentement, le tribunal peut autoriser le mariage s'il juge le refus non fondé. Celui des père et mère qui ne comparaît pas est censé ne pas avoir consenti au mariage.

Si l'un des père et mère est dans l'impossibilité de manifester sa volonté et que l'autre refuse son consentement, le tribunal peut autoriser le mariage s'il juge le refus abusif.

Si les père et mère sont l'un et l'autre dans l'impossibilité de manifester leur volonté ou ne comparaissent pas, le mariage peut être autorisé par le tribunal. »

Art. 9. Artikel 148 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wetten van 14 juli 1953, 5 juli 1963 en 8 april 1965, wordt vervangen door de volgende bepaling:

«Art. 148. Zonder toestemming van zijn ouders mag een minderjarige geen huwelijk aangaan.

Die toestemming wordt vastgesteld door de rechtbank waarbij de vordering tot opheffing van het leeftijdvereiste aanhangig is gemaakt.

Ingeval de ouders weigeren hun toestemming te geven, kan de rechtbank toestemming tot het huwelijk verlenen indien de weigering een misbruik acht te zijn.

Ingeval een van de ouders zijn toestemming weigert te geven, kan de rechtbank toestemming tot het huwelijk verlenen indien de weigering niet gegrond wordt geacht. De ouder die niet verschijnt, wordt geacht niet in het huwelijk toe te stemmen.

Ingeval een van de ouders in de onmogelijkheid verkeert zijn wil te kennen te geven en de andere ouder zijn toestemming weigert, kan de rechtbank toestemming tot het huwelijk verlenen als zij de weigering een misbruik acht te zijn.

Ingeval beide ouders in de onmogelijkheid verkeren hun wil te kennen te geven of ingeval zij niet verschijnen, kan de rechtbank toestemming tot het huwelijk verlenen.»

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 10. L'article 149 du même Code, modifié par les lois du 30 avril 1896, du 7 janvier 1908 et du 31 mars 1987, est abrogé.

Art. 10. Artikel 149 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wetten van 30 april 1896, 7 januari 1908 en 31 maart 1987, wordt opgeheven.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 11. L'article 150 du même Code, modifié par la loi du 14 juillet 1953, est abrogé.

Art. 11. Artikel 150 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 14 juli 1953, wordt opgeheven.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 12. L'article 151 du même Code, rétabli par la loi du 31 mars 1987, est abrogé.

Art. 12. Artikel 151 van hetzelfde Wetboek, opnieuw ingevoerd bij de wet van 31 maart 1987, wordt opgeheven.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 13. L'article 152 du même Code, rétabli par la loi du 31 mars 1987, est abrogé.

Art. 13. Artikel 152 van hetzelfde Wetboek, opnieuw ingevoerd bij de wet van 31 maart 1987, wordt opgeheven.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 14. L'article 153 du même Code, rétabli par la loi du 31 mars 1987, est abrogé.

Art. 14. Artikel 153 van hetzelfde Wetboek, opnieuw ingevoerd bij de wet van 31 maart 1987, wordt opgeheven.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 15. L'article 154 du même Code, rétabli par la loi du 31 mars 1987, est abrogé.

Art. 15. Artikel 154 van hetzelfde Wetboek, opnieuw ingevoerd bij de wet van 31 maart 1987, wordt opgeheven.

— Adopté.

Aangenomen.

Section 6. — Des oppositions au mariage

Art. 16. L'article 174 du même Code est remplacé par la disposition suivante:

«Art. 174. A défaut d'aucun ascendant, le frère ou la sœur, l'oncle ou la tante, le cousin ou la cousine germains, majeurs, ne peuvent former opposition que lorsque celle-ci est fondée sur l'état de démence ou d'arriération mentale du futur époux.»

Afdeling 6. — Verzet tegen het huwelijk

Art. 16. Artikel 174 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen door de volgende bepaling:

«Art. 174. Bij gebreke van bloedverwanten in de opgaande lijn, kunnen de meerderjarige broers, zusters, ooms, tantes, volle neven en volle nichten zich enkel tegen het huwelijk verzetten wanneer het verzet berust op de toestand van krankzinnigheid of geestelijke achterlijkheid van de aanstaande echtgenoot.»

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 17. L'article 175 du même Code est remplacé par la disposition suivante:

«Art. 175. Dans le cas prévu par le précédent article, le tuteur ne pourra, pendant la durée de la tutelle, former opposition qu'autant qu'il y aura été autorisé par un conseil de famille qu'il pourra convoquer.»

Art. 17. Artikel 175 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen door de volgende bepaling:

«Art. 175. In het geval van het vorige artikel kan de voogd, tijdens de voogdij, zich slechts tegen het huwelijk verzetten indien hij daartoe gemachtigd is door een familieraad, die hij kan bijeenroepen.»

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 18. Dans l'article 176 du même Code, les mots «à moins qu'il ne soit fait à la requête d'un ascendant» sont supprimés.

Art. 18. In artikel 176 van hetzelfde Wetboek worden de woorden «tenzij dit gedaan wordt op verzoek van een bloedverwant in de opgaande lijn» weggelaten.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 19. L'article 176 du même Code est complété par un deuxième alinéa, rédigé comme suit:

«Lorsque l'opposition est fondée sur l'état de démence ou d'arriération mentale du futur époux, cette opposition, dont le tribunal pourra prononcer mainlevée pure et simple, ne sera jamais reçue qu'à la charge, par l'opposant, de provoquer l'interdiction ou la déclaration de minorité prolongée et d'y faire statuer dans le délai qui sera fixé par le jugement.»

Art. 19. Artikel 176 van hetzelfde Wetboek wordt aangevuld met een tweede lid, luidend als volgt:

«Wanneer het verzet berust op de toestand van krankzinnigheid of geestelijke achterlijkheid van de aanstaande echtgenoot, wordt dit verzet, waarvan de rechtbank de opheffing zonder meer kan uitspreken, nooit aanvaard dan onder verplichting voor hem die het verzet heeft gedaan, om de onbekwaamverklaring of de verklaring van verlengde minderjarigheid van de

aanstaande echtgenoot aan te vragen en daarover binnen de door het vonnis bepaalde termijn te doen beslissen.»

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 20. A l'article 179 du même Code, sont apportées les modifications suivantes:

1° Les mots «et jugée abusive» sont insérés entre le mot «rejetée» et les mots «les opposants»;

2° Les mots «autres néanmoins que les ascendants» sont supprimés.

Art. 20. In artikel 179 van hetzelfde Wetboek worden de volgende wijzigingen aangebracht:

1° De woorden «en een misbruik wordt geacht te zijn» worden ingevoegd tussen het woord «afgewezen» en de woorden «kunnen zij»;

2° De woorden «met uitzondering echter van de bloedverwanten in de opgaande lijn» worden weggelaten.

— Adopté.

Aangenomen.

Section 7. — Des demandes en nullité de mariage

Art. 21. L'article 182 du même Code est abrogé.

Afdeling 7. — Vorderingen tot nietigverklaring van het huwelijk

Art. 21. Artikel 182 van hetzelfde Wetboek wordt opgeheven.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 22. L'article 183 du même Code est abrogé.

Art. 22. Artikel 183 van hetzelfde Wetboek wordt opgeheven.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 23. L'article 185 du même Code est remplacé par la disposition suivante:

«Art. 185. Néanmoins, le mariage contracté par un ou des époux mineurs qui n'ont pas reçu l'autorisation du tribunal de la jeunesse de contracter mariage ne peut plus être attaqué lorsqu'il s'est écoulé six mois depuis que cet époux ou les époux ont atteint l'âge de dix-huit ans.»

Art. 23. Artikel 185 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen door de volgende bepaling:

«Art. 185. Tegen een huwelijk dat is aangegaan door een minderjarige echtgenoot of door minderjarige echtgenoten die van de jeugdrechtbank geen toestemming hebben gekregen om een huwelijk aan te gaan, kan evenwel niet meer worden opgekomen wanneer zes maanden verlopen zijn sinds die echtgenoot of de echtgenoten de leeftijd van achttien jaar bereikt hebben.»

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 24. L'article 186 du même Code est abrogé.

Art. 24. Artikel 186 van hetzelfde Wetboek wordt opgeheven.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 25. Dans l'article 193 du même Code, les mots «l'article 165» sont remplacés par les mots «l'article 8 de la loi du 26 décembre 1891».

Art. 25. In artikel 193 van hetzelfde Wetboek worden de woorden «artikel 165» vervangen door de woorden «artikel 8 van de wet van 26 december 1891».

— Adopté.

Aangenomen.

Section 8. — Du divorce

Art. 26. Dans l'article 275 du même Code, modifié par la loi du 20 novembre 1969, les mots «vingt-trois ans» sont remplacés par les mots «vingt ans».

Afdeling 8. — Echtscheiding

Art. 26. In artikel 275 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 20 november 1969, worden de woorden «drieëntwintig jaar» vervangen door de woorden «twintig jaar».

— Adopté.

Aangenomen.

Section 9. — De l'adoption

Art. 27. Dans l'article 350, § 3, 3°, du même Code, modifié par la loi du 27 avril 1987, les mots «vingt et un ans» sont remplacés chaque fois par les mots «dix-huit ans».

Afdeling 9. — Adoptie

Art. 27. In § 3, 3°, van artikel 350 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 27 april 1987, worden de woorden «eenentwintig jaar» vervangen door de woorden «achttien jaar».

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 28. L'article 361, § 1er, alinéa 1er, du même Code, modifié par la loi du 27 avril 1987 est remplacé par la disposition suivante:

«L'adoptant est investi, à l'égard de l'adopté des droits de l'autorité parentale, y compris le droit de jouissance légale, le droit de requérir son émancipation et de consentir à son mariage.»

Art. 28. Artikel 361, § 1, eerste lid, van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 27 april 1987 wordt vervangen door de volgende bepaling:

«De adoptant is ten aanzien van de geadopteerde bekleed met de rechten van het ouderlijk gezag, met inbegrip van het wettelijk genot, het recht om zijn ontvoogding te vorderen en toe te stemmen in zijn huwelijk.»

— Adopté.

Aangenomen.

Section 10. — De l'autorité parentale

Art. 29. Dans l'article 384 du même Code, modifié par la loi du 31 mars 1987, les mots «qui interviendrait avant cet âge» sont supprimés.

Afdeling 10. — Ouderlijk gezag

Art. 29. In artikel 384 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 31 maart 1987, worden de woorden «ingeval deze vóór die leeftijd plaatsvindt» weggelaten.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 30. (Disposition transitoire) Les majeurs de moins de vingt et un ans pourront faire l'objet d'une adoption plénière pendant un délai d'un an à dater de l'entrée en vigueur de la présente loi.

Art. 30. (Overgangsbepaling) De meerderjarigen beneden eenentwintig jaar kunnen gedurende een termijn van een jaar te rekenen van de inwerkingtreding van deze wet, in aanmerking komen voor een volle adoptie.

— Adopté.

Aangenomen.

Section 11. — De la tutelle officieuse

Art. 31. L'article 475^{quater}, alinéa quatre, du même Code modifié par la loi du 31 mars 1987, est remplacé par la disposition suivante:

« Pour le surplus, la tutelle officieuse ne déroge pas aux règles relatives à l'exercice des droits et obligations découlant de la puissance paternelle ou de la tutelle et notamment au droit de consentir au mariage, à l'adoption ou à l'adoption plénière du mineur et de requérir son émancipation. »

Afdeling 11. — Pleegvoogdij

Art. 31. Artikel 475^{quater}, vierde lid, van hetzelfde Wetboek gewijzigd bij de wet van 31 maart 1987, wordt vervangen door de volgende bepaling:

« Voor het overige wijkt de pleegvoogdij niet af van de regels betreffende de uitoefening van de rechten en verplichtingen die voortvloeien uit de ouderlijke macht of de voogdij en met name van het recht om toe te stemmen in het huwelijk, de adoptie of de volle adoptie van de minderjarige en om zijn ontvoogding te vorderen. »

— Adopté.

Aangenomen.

Section 12. — De l'émancipation

Art. 32. Dans l'article 479, alinéa 2, du même Code, modifié par les lois du 8 avril 1965 et du 31 mars 1987, les mots « dix-huit ans » sont remplacés par les mots « quinze ans ».

Afdeling 12. — Ontvoogding

Art. 32. In artikel 479, tweede lid, van hetzelfde Wetboek gewijzigd bij de wetten van 8 april 1965 en 31 maart 1987, worden de woorden « achttien jaar » vervangen door de woorden « vijftien jaar ».

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 33. L'article 487 du même Code est abrogé.

Art. 33. Artikel 487 van hetzelfde Wetboek wordt opgeheven.

— Adopté.

Aangenomen.

Section 13. — Les dispositions entre époux

Art. 34. L'article 1095 du même Code est remplacé par la disposition suivante:

« Art. 1095. Le mineur ne pourra par contrat de mariage donner à l'autre époux, soit par donation simple, soit par donation réciproque, qu'avec l'assistance de ses père et mère, de l'un d'eux ou, à défaut, avec l'autorisation du tribunal de la jeunesse. Avec cette assistance ou cette autorisation, il pourra

donner tout ce que la loi permet à l'époux majeur de donner à l'autre conjoint. »

Afdeling 13. — Beschikkingen tussen echtgenoten

Art. 34. Artikel 1095 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen door de volgende bepaling:

« Art. 1095. Een minderjarige mag bij huwelijkscontract aan de andere echtgenoot, hetzij bij eenzijdige, hetzij bij wederkerige schenking niet geven dan met de bijstand van zijn ouders, van een van hen of, bij ontstentenis daarvan, met de toestemming van de jeugdrechtbank. Met die bijstand of die toestemming mag hij alles schenken wat de wet de meerderjarige echtgenoot toestaat aan de andere echtgenoot te schenken. »

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 35. L'article 1308 du même Code est abrogé.

Art. 35. Artikel 1308 van hetzelfde Wetboek wordt opgeheven.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 36. L'article 1309 du même Code est remplacé par la disposition suivante:

« Art. 1309. Le mineur n'est point restituable contre les conventions portées en son contrat de mariage, lorsqu'elles ont été faites avec l'assistance de ses père et mère, de l'un d'eux ou, à défaut, avec l'autorisation du tribunal de la jeunesse. »

Art. 36. Artikel 1309 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen door de volgende bepaling:

« Art. 1309. Een minderjarige kan niet in zijn recht hersteld worden betreffende overeenkomsten in zijn huwelijkscontract vervat, wanneer die zijn aangegaan met de bijstand van zijn ouders, een van hen, of bij ontstentenis daarvan, met de toestemming van de jeugdrechtbank. »

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 37. Dans l'article 1397 du même Code, les alinéas 1er et 2 sont remplacés par ce qui suit:

« Le mineur habile à contracter mariage peut consentir toutes les conventions dont ce contrat est susceptible; les conventions et donations qu'il a faites sont valables pourvu qu'il ait été assisté de ses père et mère ou de l'un d'eux dans le contrat.

A défaut de cette assistance, ces conventions et donations peuvent être autorisées par le tribunal de la jeunesse. »

Art. 37. Artikel 1397, eerste en tweede lid, van hetzelfde Wetboek wordt vervangen door de volgende bepaling:

« De minderjarige die bekwaam is om een huwelijk aan te gaan, kan toestemmen in alle overeenkomsten die het huwelijkscontract kan bevatten; de daarin door hem gemaakte overeenkomsten en schenkingen zijn geldig, mits hij in het contract is bijgestaan door zijn ouders of een van hen.

Bij ontstentenis van die bijstand, kan voor die overeenkomsten en schenkingen door de jeugdrechtbank machtiging worden verleend. »

— Adopté.

Aangenomen.

Chapitre II. — Modifications au Code judiciaire

Art. 38. L'article 628, 3°, du Code judiciaire est abrogé.

Hoofdstuk II. — Wijzigingen in het Gerechtelijk Wetboek

Art. 38. Artikel 628, 3°, van het Gerechtelijk Wetboek wordt opgeheven.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 39. Dans l'article 1297 du même Code, les mots « vingt-trois ans » sont remplacés par les mots « vingt ans ».

Art. 39. In artikel 1297 van hetzelfde Wetboek worden de woorden « drieëntwintig jaar » vervangen door de woorden « twintig jaar ».

— Adopté.
Aangenomen.

Chapitre III. — Modifications au Code de commerce

Art. 40. Dans le livre premier, titre premier, du Code de commerce, les articles 4 et 5, modifiés par la loi du 8 avril 1965, sont abrogés.

Hoofdstuk III. — Wijzigingen in het Wetboek van koophandel

Art. 40. In titel I van boek I van het Wetboek van koophandel worden de artikelen 4 en 5, gewijzigd bij de wet van 8 april 1965, opgeheven.

— Adopté.
Aangenomen.

Art. 41. Dans le livre premier, titre premier, du même Code, l'article 6 est remplacé par la disposition suivante:

« Art. 6. Les actes de commerce indiqués dans les articles 2 et 3 ne sont pas valables comme tels à l'égard d'un mineur. Ils sont considérés comme des actes civils. »

Art. 41. In titel I van boek I van hetzelfde Wetboek, wordt artikel 6 vervangen door de volgende bepaling:

« Art. 6. De daden van koophandel in de artikelen 2 en 3 genoemd, zijn als dusdanig niet geldig ten aanzien van een minderjarige. Ze worden als burgerrechtelijke daden beschouwd. »

— Adopté.
Aangenomen.

Art. 42. L'article 7 du livre premier, titre premier, du même Code est abrogé.

Art. 42. Artikel 7 van boek I, titel I, van hetzelfde Wetboek wordt opgeheven.

— Adopté.
Aangenomen.

Chapitre IV. — Modifications aux lois relatives au registre du commerce

Art. 43. Les articles 8, 5°, et 25, 14°, des lois relatives au registre du commerce, coordonnées par l'arrêté royal du 20 juillet 1964, sont abrogés.

Hoofdstuk IV. — Wijzigingen in de wetten betreffende het handelsregister

Art. 43. In de wetten betreffende het handelsregister, gecoördineerd bij het koninklijk besluit van 20 juli 1964, worden de artikelen 8, 5°, en 25, 14°, opgeheven.

— Adopté.
Aangenomen.

Art. 44. Dans l'article 9, 10°, des mêmes lois, les mots « en outre l'indication de la date d'autorisation de faire le commerce s'il s'agit d'un mineur » sont supprimés.

Art. 44. In artikel 9, 10°, van dezelfde wetten, worden de woorden « met bovendien opgaaf van de datum der machtiging

tot handeldrijven, wanneer het een minderjarige betreft » wegge-
laten.

— Adopté.
Aangenomen.

Chapitre V. — Modifications à la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse

Art. 45. Un article 37bis rédigé comme suit est inséré dans la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse:

« Art. 37bis. § 1er. Tout mineur ayant commis un fait qualifié infraction aura cependant la faculté de demander, par requête, dans les six mois qui précèdent sa majorité, et au plus tard un mois avant celle-ci, la prolongation pour une durée qu'il indique, des mesures prises à son égard sur base de l'article 37, alinéa 2, 2°, 3° ou 4°.

Le tribunal de la jeunesse pourra accorder cette prolongation pour une durée qu'il détermine et qui ne pourra ni excéder deux ans ni la durée demandée. Le jugement qui est exécutoire par provision doit être prononcé avant la majorité de l'intéressé.

§ 2. Si le mineur a commis un fait qualifié crime ou délit et qu'il est âgé de dix-sept ans, le tribunal de la jeunesse peut, lorsqu'il prend l'une des mesures prévues à l'article 37, alinéa 2, 2°, 3° ou 4°, décider que la cause lui sera de nouveau soumise dans les trois mois qui précèdent la majorité en vue du maintien ou de l'application de l'une de ces mesures pour un terme qui ne pourra dépasser le jour où l'intéressé atteint l'âge de vingt ans.

§ 3. Le tribunal de la jeunesse peut rapporter à tout moment les mesures visées ci-dessus, soit d'office, soit à la demande du ministère public, soit à la demande expresse de l'intéressé.

L'intéressé doit avoir été préalablement appelé par le tribunal de la jeunesse.

§ 4. Il ne sera pas fait mention de ces mesures de prolongation au casier judiciaire. »

Hoofdstuk V. — Wijzigingen in de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming

Art. 45. Een artikel 37bis, luidend als volgt, wordt in de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming ingevoegd:

« Art. 37bis. § 1. De minderjarige die een als misdrijf omschreven feit heeft gepleegd kan evenwel bij verzoekschrift, binnen een termijn van zes maanden tot uiterlijk een maand voor zijn meerderjarigheid, voor een duur die hij bepaalt, de verlenging vorderen van de maatregelen die overeenkomstig artikel 37, tweede lid, 2°, 3° of 4°, te zijnen aanzien zijn genomen.

De jeugdrechtbank kan die verlenging toestaan voor een duur die zij bepaalt en die twee jaar noch de gevraagde duur mag overschrijden. Het vonnis is uitvoerbaar bij voorraad en moet worden gewezen alvorens de betrokkene meerderjarig wordt.

§ 2. Indien de minderjarige zeventien jaar oud is en een als misdaad of wanbedrijf omschreven feit heeft gepleegd, kan de jeugdrechtbank, wanneer zij een van de in artikel 37, tweede lid, 2°, 3° of 4°, bepaalde maatregelen neemt, beslissen dat de zaak haar opnieuw moet worden voorgelegd binnen een termijn van drie maanden voor de meerderjarigheid, met het oog op de handhaving of de toepassing van die maatregelen voor een termijn die zich niet verder mag uitstrekken dan de dag waarop de betrokkene de leeftijd van twintig jaar bereikt.

§ 3. De jeugdrechtbank kan te allen tijde de hierboven bedoelde maatregelen intrekken, hetzij ambtshalve, hetzij op vordering van het openbaar ministerie, hetzij op uitdrukkelijk verzoek van de betrokkene.

De betrokkene moet vooraf door de jeugdrechtbank zijn opgeroepen.

§ 4. Van die maatregelen tot verlenging wordt geen melding gemaakt in het strafregister. »

— Adopté.
Aangenomen.

Art. 46. Dans l'article 36, 4°, de la même loi, les mots « de moins de dix-huit ans » sont supprimés.

Art. 46. In artikel 36 van dezelfde wet worden in het 4° de woorden « beneden de leeftijd van achttien jaar » weggelaten.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 47. Dans l'article 36bis, alinéa 1er, de la même loi, les mots « et de moins de dix-huit ans accomplis » sont supprimés.

Art. 47. In artikel 36bis, eerste lid, van dezelfde wet worden de woorden « en minder dan volle achttien jaar » weggelaten.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 48. L'article 40 de la même loi est abrogé.

Art. 48. Artikel 40 van dezelfde wet wordt opgeheven.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 49. Dans l'article 75 de la même loi, les mots « âgés de moins de dix-huit ans accomplis » sont supprimés.

Art. 49. In artikel 75 van dezelfde wet worden de woorden « beneden de volle leeftijd van achttien jaar » weggelaten.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 50. Dans l'article 83 de la même loi, les mots « de moins de dix-huit ans » sont supprimés.

Art. 50. In artikel 83 van dezelfde wet worden de woorden « beneden de leeftijd van achttien jaar » weggelaten.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 51. Dans l'article 84 de la même loi, les mots « âgé de moins de dix-huit ans » sont supprimés.

Art. 51. In artikel 84 van dezelfde wet worden de woorden « beneden de leeftijd van achttien jaar » weggelaten.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 52. Dans l'article 85 de la même loi, les mots « de moins de dix-huit ans » sont supprimés.

Art. 52. In artikel 85 van dezelfde wet worden de woorden « beneden de leeftijd van achttien jaar » weggelaten.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 53. (Disposition transitoire) Toutes les mesures prises par le tribunal de la jeunesse à l'égard des mineurs ayant commis un fait qualifié infraction qui cesseraient d'être d'application suite à l'entrée en vigueur de la présente loi sont maintenues jusqu'à la décision du tribunal de la jeunesse qui doit statuer dans les six mois de l'entrée en vigueur de la loi.

Art. 53. (Overgangsbepaling) Alle maatregelen die de jeugdrechtbank heeft genomen ten aanzien van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en die tengevolge van de inwerkingtreding van deze wet ophouden van toepassing te zijn, worden gehandhaafd tot de jeugdrechtbank uitspraak heeft gedaan binnen zes maanden na de inwerkingtreding van de wet.

— Adopté.

Aangenomen.

Chapitre VI. — Dispositions finales

Art. 54. Le Roi est autorisé à modifier les dispositions légales existantes pour les mettre en concordance avec la fixation de l'âge de la majorité civile à dix-huit ans.

Hoofdstuk VI. — Slotbepalingen

Art. 54. De Koning is gemachtigd de bestaande wetsbepalingen te wijzigen om ze in overeenstemming te brengen met de op achttien jaar vastgestelde burgerlijke meerderjarigheid.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 55. La présente loi entrera en vigueur le premier jour du quatrième mois qui suit celui au cours duquel elle aura été publiée au *Moniteur belge*.

Art. 55. Deze wet treedt in werking de eerste dag van de vierde maand volgend op die gedurende welke ze in het *Belgisch Staatsblad* is bekendgemaakt.

— Adopté.

Aangenomen.

M. le Président. — Il sera procédé ultérieurement au vote sur l'ensemble du projet de loi.

We stemmen later over het ontwerp van wet in zijn geheel.

VOORSTEL VAN WET TOT AANVULLING VAN ARTIKEL 507, TWEEDE LID, VAN HET STRAFWETBOEK

VOORSTEL VAN WET TOT AANVULLING VAN ARTIKEL 507, TWEEDE LID, VAN HET STRAFWETBOEK

Beraadslaging en stemming over het enig artikel

PROPOSITION DE LOI COMPLETANT L'ARTICLE 507, DEUXIEME ALINEA, DU CODE PENAL

PROPOSITION DE LOI COMPLETANT L'ARTICLE 507, DEUXIEME ALINEA, DU CODE PENAL

Discussion et vote de l'article unique

De Voorzitter. — Wij vatten de bespreking aan van de voorstellen van wet tot aanvulling van artikel 507, tweede lid, van het Strafwetboek.

Nous abordons l'examen des propositions de loi complétant l'article 507, deuxième alinéa, du Code pénal.

De algemene beraadslaging is geopend.

La discussion générale est ouverte.

De heer Weyts, rapporteur, verwijst naar zijn verslag.

Daar niemand het woord vraagt, is de algemene beraadslaging gesloten.

Personne ne demandant la parole, la discussion générale est close.

Het enig artikel van het eerste voorstel van wet luidt:

Enig artikel. Artikel 507, tweede lid, van het Strafwetboek, ingevoegd bij de wet van 30 april 1958 en gewijzigd bij de wet van 14 juli 1976, wordt aangevuld als volgt:

« En in de artikelen 1253septies, tweede lid, en 1280 van het Gerechtelijk Wetboek. »

Article unique. L'article 507, deuxième alinéa, du Code pénal, inséré par la loi du 30 avril 1958 et modifié par la loi du 14 juillet 1976, est complété par les mots:

« Aux articles 1253septies, deuxième alinéa, et 1280 du Code judiciaire. »

— Adopté.

Aangenomen.

De Voorzitter. — We stemmen later over het voorstel van wet in zijn geheel.

Il sera procédé ultérieurement au vote sur l'ensemble de la proposition de loi.

PROJET DE LOI AJUSTANT LE BUDGET DES PENSIONS DE L'ANNEE BUDGETAIRE 1989

Discussion générale et vote des articles

ONTWERP VAN WET HOUDENDE AANPASSING VAN DE BEGROTING VAN PENSIOENEN VAN HET BEGROTINGSJAAR 1989

Algemene beraadslaging en stemming over de artikelen

M. le Président. — Nous abordons l'examen du projet de loi relatif au budget des Pensions de l'année budgétaire 1989.

Aan de orde is de bespreking van het ontwerp van wet betreffende de begroting van Pensioenen van het begrotingsjaar 1989.

La discussion générale est ouverte.

De algemene beraadslaging is geopend.

M. Marchal se réfère à son rapport.

Personne ne demandant la parole dans la discussion générale, je la déclare close et nous passons à l'examen des articles du projet de loi.

Daar niemand het woord vraagt in de algemene beraadslaging, verklaar ik ze voor gesloten en bespreken wij de artikelen van het ontwerp van wet.

Personne ne demandant la parole dans la discussion des articles du tableau, je les mets aux voix.

Daar niemand het woord vraagt in de behandeling van de artikelen van de tabel, breng ik deze in stemming.

— Ces articles sont successivement mis aux voix et adoptés. (Voir documents nos 804-1 et 2, session 1989-1990, du Sénat.)

Deze artikelen worden achtereenvolgens in stemming gebracht en aangenomen. (Zie stukken nrs. 804-1 en 2, zitting 1989-1990, van de Senaat.)

De Voorzitter. — De artikelen van het ontwerp van wet luiden:

I. — Kredietaanpassingen

Artikel 1. De kredieten ingeschreven onder Titel I — Lopende uitgaven van de begroting van Pensioenen voor het begrotingsjaar 1989 worden aangepast volgens de omstandige vermeldingen in de bij deze wet gevoegde tabel en ten belope van (in miljoenen franken):

	Niet-gesplitste kredieten
TITEL I	
<i>Lopende uitgaven</i>	
Aanpassingen lopend jaar	+ 693,7
Kredieten voor schuldvorderingen van vorige jaren	+ 391,8

I. — Ajustements des crédits

Article 1er. Les crédits prévus au Titre I — Dépenses courantes, du budget des Pensions de l'année budgétaire 1989, sont ajustés suivant les données détaillées du tableau annexé à la présente loi et à concurrence de (en millions de francs):

Crédits non dissociés

TITRE I

Dépenses courantes

Ajustements année courante	+ 693,7
Crédits pour créances d'années antérieures	+ 391,8
— Aangenomen.	
Adopté.	

II. — Diverse bepalingen

Art. 2. De bij deze wet toegestane kredieten zullen door de algemene middelen van de Schatkist gedekt worden.

II. — Dispositions diverses

Art. 2. Les crédits ouverts par la présente loi seront couverts par les ressources générales du Trésor.

— Aangenomen.

Adopté.

Art. 3. Deze wet treedt in werking de dag van haar bekendmaking in het *Belgisch Staatsblad*.

Art. 3. La présente loi entre en vigueur le jour de sa publication au *Moniteur belge*.

— Aangenomen.

Adopté.

M. le Président. — Il sera procédé ultérieurement au vote sur l'ensemble du projet de loi.

Wij stemmen later over het ontwerp van wet in zijn geheel.

ONTWERP VAN WET TOT AANVULLING VAN DE WET VAN 3 JUNI 1964 TOT WIJZIGING VAN HET KONINKLIJK BESLUIT NR. 42 VAN 31 AUGUSTUS 1939 HOUDENDE REORGANISATIE VAN DE NATIONALE DELCREDEREDIENST EN TOT MACHTIGING VAN DE MINISTER VAN FINANCIEN EN DE MINISTER DIE DE BUITENLANDSE HANDELSBETREKKINGEN IN ZIJN BEVOEGDHEID HEEFT, LENINGEN AAN STATEN OF BUITENLANDSE ORGANISMEN TOE TE STAAN

Algemene beraadslaging en stemming over de artikelen

PROJET DE LOI COMPLETANT LA LOI DU 3 JUIN 1964 MODIFIANT L'ARRETE ROYAL N° 42 DU 31 AOUT 1939 REORGANISANT L'OFFICE NATIONAL DU DUCROIRE ET AUTORISANT LE MINISTRE DES FINANCES ET LE MINISTRE QUI A LES RELATIONS COMMERCIALES EXTERIEURES DANS SES ATTRIBUTIONS, A CONSENTIR DES PRETS A DES ETATS OU A DES ORGANISMES ETRANGERS

Discussion générale et vote des articles

De Voorzitter. — Wij vatten de bespreking aan van het ontwerp van wet betreffende de Nationale Delcredere dienst.

Nous abordons l'examen du projet de loi concernant l'Office national du Ducroire.

De algemene beraadslaging is geopend.

La discussion générale est ouverte.

De heer Aerts, rapporteur, verwijst naar zijn verslag.

Het woord is aan mevrouw Aelvoet.

Mevrouw Aelvoet. — Mijnheer de Voorzitter, de bedoeling van het wetsontwerp is vrij eenvoudig, namelijk in de toekomst de minister van Financiën en de minister van Buitenlandse Handel machtigen om leningen van Staat tot Staat kwijt te schelden. Dat is de algemene strekking van het ontwerp. Er wordt wel een zekere beperking opgelegd. Dit is tijdens de bespreking in de commissie trouwens duidelijk aan bod gekomen. Het ontwerp kadert in «het samenwerkingsbeleid van België ten gunste van de armste ontwikkelingslanden», zo luidt het in de tekst van het ontwerp.

Bij de bespreking in de commissie heeft de minister er de aandacht op gevestigd dat die armste landen waarop het ontwerp betrekking heeft, toch aan drie criteria moeten voldoen. Het moeten landen zijn waar de inwoners een gemiddeld jaarlijks inkomen hebben van hoogstens 500 dollar. Het moet bovendien gaan om landen die ten minste 30 pct. van hun exportontvangsten gebruiken voor het delgen van hun schulden en, tenslotte, moeten de betrokken landen een samenhangend herstelbeleid voeren in het kader van de algemene bepalingen die werden vastgelegd door het IMF en de Wereldbank. Aan ons wordt dus een algemene delegatie gevraagd om in de toekomst kwijtscheldingen van leningen van Staat tot Staat mogelijk te maken.

Er werden dertien landen genoemd die in aanmerking kunnen komen. Er werd meteen duidelijk gemaakt dat het niet vaststaat dat al die landen onmiddellijk een beroep zullen kunnen doen op de bepalingen van het ontwerp. Niet al die landen echter, bijvoorbeeld Rwanda, beantwoorden aan de drie criteria die door de minister werden opgesomd.

Ik zeg er onmiddellijk bij dat ik er uiteraard geen enkel bezwaar tegen heb dat in de richting van Rwanda een inspanning wordt gedaan, er rekening mee houdende dat er daar sinds jaren een positieve aanpak bestaat. Het is wel een illustratie van een ander feit, namelijk dat de kwijtschelding in de feiten zal gebeuren binnen een algemeen kader, maar waar voornamelijk criteria van politieke opportuniteit de doorslag zullen geven. Het bewijs daarvan is al meteen gegeven door de uitzondering die in dit geval terecht wordt gemaakt.

Omwille van de algemene delegatie die hier wordt gevraagd in het kader van een tendens waarvan wij sinds jaren getuige zijn en die geregeld door het Parlement wordt aangeklaagd, namelijk dat de wetgevende macht steeds meer macht inboet ten opzicht van de uitvoerende macht, staan wij bijzonder huiverig tegenover dit ontwerp. Wij zijn immers van mening, in het licht van wat wij in sommige landen zoals Oost-Europa zien gebeuren, dat die tendens waarbij te veel macht overgaat naar de uitvoerende macht een halt moet worden toegevoerd.

Wij kunnen ons dus niet tevreden stellen met een delegatie die tot gevolg zal hebben dat het Belgische Parlement zich nog minder betrokken weet bij het buitenlands beleid in het algemeen. Wij vinden nochtans dat op het vlak van het buitenlands beleid vanuit onze samenleving de jongste jaren geregeld en terecht massale signalen naar voren zijn gekomen om te zeggen dat de bevolking wil dat de uitvoerende macht wat meer rekening moet houden met wat rond een aantal zaken bij de bevolking leeft.

Er was een maatschappelijk signaal onder andere vanuit de vredesbeweging die het niet eens is met de politiek van de uitvoerende macht, met de politiek van onze regering dus, en die wil dat het Parlement veel meereisend optreedt en veel meer controle uitoefent op ons buitenlands beleid dat in ons aller naam wordt gevoerd.

Een gelijkaardig signaal inzake ontwikkelingssamenwerking komt al sedert jaren vanuit de derde-wereldbeweging. Wij vinden dat men met het ontwerp dat wij nu bespreken, dat men uiteraard kan banaliseren, in de richting gaat van een buitenlands beleid waarbij opnieuw en voor de zoveelste keer het Parlement zich tevreden moet stellen met informatie achteraf.

Het is het enige amendement dat in de commissie, gelukkig, werd aangenomen. Daarin wordt bepaald dat indien de regering overgaat tot de kwijtschelding van leningen van Staat tot Staat, zij ertoe gehouden is zo vlug mogelijk achteraf het Parlement in te lichten. Wij vinden het een verzwakking van de rol van het

Parlement op het terrein van het buitenlandse beleid. Op dat punt werden vanuit de bevolking duidelijke signalen gegeven opdat het beleid nauwer kan aansluiten bij wat leeft aan vragen tot vernieuwing in plaats van de normale diplomatieke logica te volgen die nu eenmaal de mise is wanneer het gaat over regeringsbeslissingen. Wij zullen dit ontwerp in geen geval aannemen.

Meer in het bijzonder wil ik hier even het probleem van onze relaties met Zaïre aansnijden. Het is toch voor iedereen duidelijk dat dit ontwerp er is gekomen in het verlengde van de Belgisch-Zaïrese crisis, een crisis die in 1988 de kop heeft opgestoken en die uiteindelijk na veel palabers over en weer geleid heeft tot het protocol van Rabat, waarvan de uitlopers nu nog op de agenda staan.

Het ontwerp dat eind september aan het Parlement werd overgemaakt werd gedrukt op datum van 9 juni 1989. Dat bewijst dat het al werd opgesteld voor het protocol van Rabat rond was. Dat hangt uiteraard samen met het feit dat er reeds bij het eerste bezoek van de Eerste minister, eind 1988, aan Zaïre al een toezegging was van bijna één miljard in verband met leningen van Staat tot Staat die zouden worden kwijgescholden, terwijl dit bedrag achteraf werd verhoogd tot 4,8 miljard zoals het in het ontwerp is ingeschreven.

In ieder geval is dit ontwerp een uitvloeisel van de manier waarop wij hebben geprobeerd de relaties met Zaïre in andere banen te leiden.

In het verslag lezen wij dat het éénparig werd goedgekeurd. In feite werd vertrouwen geschonken aan de rapporteur omdat de tijd drong en het kerstreces voor de deur stond.

Zoals ik de rapporteur al zei, is een kleine passage van dit verslag naar mijn smaak niet helemaal duidelijk, namelijk de passage waarin gesteld wordt dat in de globale schuldherschikingsoperatie met Zaïre maar een kleiner gedeelte te maken heeft met de leningen van Staat tot Staat, dat de som die in het kader van de gegarandeerde commerciële schuld kwijtgescholden wordt, veel omvangrijker is.

Die zou 5,7 miljard bedragen tegenover 4,8 miljard voor de leningen van Staat tot Staat. In feite ligt dit laatste bedrag ook hoger, want wij moeten daar de renten bijtellen die wegvallen op het eerste derde van de schuld, alsmede het verlies dat wij lijden door het feit dat voor de resterende twee derde tot in het jaar 2000 alleen in lokale munt moet worden gestort aan het bilateraal ontwikkelingsfonds. De financiële tegemoetkoming van de Belgische overheid is dus veel hoger dan men laat uitschijnen.

Mijnheer de minister, u zult terecht opmerken dat dit ontwerp alleen slaat op leningen van Staat tot Staat, maar ik vind het belangrijk dit ontwerp te kunnen situeren in de reële politieke context waarin het thuis hoort.

Ik wil hierbij ook aanstippen dat wij ons indertijd niet zo gelukkig hebben gevoeld met de manier waarop deze zaak is behandeld en waarbij de reële situatie van Zaïre naar onze smaak te veel werd verdoezeld. Zaïre heeft uiteraard sommige kenmerken van een ontwikkelingsland, maar het vertoont toch ook aspecten dat het van andere ontwikkelingslanden onderscheidt. Beneden de Sahara is het potentieel een van de rijkste landen zowel inzake mineralen als inzake rijke landbouwgronden. Dit neemt niet weg dat het geklasseerd staat bij de laatste drie van de landen beneden de Sahara wat het gemiddeld inkomen per hoofd van de bevolking betreft.

Vanaf 1965 ging in Zaïre het gemiddeld inkomen per jaar met 1,3 pct. per jaar achteruit. In de andere landen beneden de Sahara daalde dit maar met 0,2 pct. Ook weer een opmerkelijk verschil.

Dan is er nog een andere vaststelling waarover reeds vele boeken zijn gepubliceerd door Belgische experts. In het verleden blonk Zaïre meer dan eens uit door het opzetten van grootse industriële projecten — wat men in het Frans zo mooi *Les éléphants blancs* heeft genoemd — die veel geld hebben gekost, maar noch sociaal noch economisch echt rendabel waren. Deze projecten hebben de schuldenlast alleen maar verhoogd, het land verder in de dieperik gestort en de perspectieven op ontwikkeling ontnomen. En precies de leningen van Staat tot Staat — en

België is daar niet alleen verantwoordelijk voor — hebben dit soort industriële maar nutteloze projecten mogelijk gemaakt. De elektrificatie van de spoorlijn Kinshasa-Matadi is daar een voorbeeld van. Zelfs de experts van de Wereldbank gaven een negatief advies.

Men is daar toch op ingegaan omdat ook Belgische lobby's dat project wilden realiseren. Precies daarom hebben wij er altijd op aangedrukt dat bij het herbekijken van de schuldenlastproblematiek er niet alleen rekening zou worden gehouden met de verantwoordelijkheid van het ontwikkelingsland in kwestie of van Zaïre, maar ook met de eigen verantwoordelijkheid.

Mijnheer de minister, in dat verband, en ik begrijp dat u hierop niet aanstonds kunt ingaan, vraag ik u een lijst van de projecten die werden gefinancierd met die 4,8 miljard. U moet zulks gemakkelijk kunnen terugvinden. Aangezien in de wet van juni 1964 op de leningen van Staat tot Staat, in artikel 5 duidelijk is vermeld dat deze leningen kunnen worden verbonden aan het verschaffen van Belgische prestaties — een eufemistisch woord om te zeggen dat de leningen worden verbonden aan de plicht om Belgische leveringen daartegenover te stellen — interesseert het mij ten eerste om naast de lijst van de projecten ook een overzicht te krijgen van de Belgische groepen die bij de uitvoering van de projecten waren betrokken, zodat, ten minste naar de publieke opinie toe, dit aspect van de zaak, namelijk de gedeelde Belgische verantwoordelijkheid in het steunen van nutteloze mastodontprojecten, wat meer uit de verf zou komen.

Tot slot vestig ik er de aandacht van de collega's op dat iedereen die deze zaak volgt wel weet dat de impasse waarin wij weer zijn terechtgekomen — die weliswaar niet het wereldnieuws haalt en nog kan worden afgedaan als een technisch probleem inzake de huidige besprekingen over nieuwe samenwerkingsakkoorden — en het uitstellen van de reis van minister Eyskens naar Zaïre, ook te maken hebben met fundamentele politieke problemen die opnieuw zijn gerezen.

Ik denk hier onder meer aan het bilateraal ontwikkelingsfonds waarin Zaïre gedurende een aantal jaren en met name tot in het jaar 2000, de twee derde van de niet-kwijtgescholden schuld in lokale munt moet storten, die ze anders in deviezen had moeten betalen. Het beheer en het vastleggen van de criteria van dit Fonds zijn enkele grote struikelblokken waardoor de akkoorden niet zo gemakkelijk en rimpelloos kunnen worden gesloten. Zulks bewijst dat de herschikkingsoperatie, wanneer zij niet met de noodzakelijke strengheid wordt opgevolgd, er toe zal leiden dat de eisen die men had geformuleerd bij de vorige crisis, opnieuw zullen worden ingeslikt.

Ik wens in ieder geval duidelijk te maken dat onze partij, die weliswaar een oppositierol vervult, er niet mee gediend is dat weer te gemakkelijk door de knieën zal worden gegaan. Het is beter, wanneer het onmogelijk blijkt een akkoord te sluiten, minder geld richting Zaïre te sturen omdat men op die manier voortgaat op oude wegen, en uiteindelijk toch niet zal kunnen bewerkstelligen dat de meerderheid van de Zaïrese bevolking er beter van wordt. (*Applaus.*)

M. le Président. — La parole est à M. Maystadt, ministre.

M. Maystadt, ministre des Finances. — Monsieur le Président, je pourrai être très bref puisque, pour l'essentiel, je me réfère à l'excellent rapport de M. Aerts.

Je dirai toutefois à Mme Aelvoet qu'elle me paraît voir dans ce projet plus que ce qu'il contient. En effet, le texte n'attribue en aucune manière des pouvoirs spéciaux à l'Exécutif; il ne confère pas au Roi le pouvoir de modifier ou d'abroger une loi.

La décision d'accorder des prêts d'Etat à Etat relève normalement de l'Exécutif et le projet actuel autorise simplement les ministres concernés, le ministre des Finances et le ministre du Commerce extérieur, à remettre en tout ou en partie le principal et les intérêts des prêts consentis en exécution de l'article 5, paragraphe 2, b, de la loi du 3 juin 1964 qui organise cette matière.

Ann. parl. Sénat de Belgique — Session ordinaire 1989-1990
Parlem. Hand. Belgische Senaat — Gewone zitting 1989-1990

Nous avons accepté en commission un amendement qui permet un contrôle parlementaire plus aisé quant aux décisions de l'Exécutif. Alors que le contrôle s'exerce habituellement par le biais des questions ou des interpellations, nous avons prévu de communiquer immédiatement au Parlement chaque décision prise par le gouvernement en la matière. Je pense que nous rencontrons ainsi vos préoccupations.

Je voudrais enfin faire un sort à la thèse que vous avez développée selon laquelle le dépôt de ce projet serait lié aux relations difficiles que nous avons connues l'an dernier avec le Zaïre.

A cet égard, j'attire votre attention sur la chronologie. Ce projet a été approuvé en première lecture par le Conseil des ministres en 1988, c'est-à-dire avant le développement de cette problématique qui a occupé l'avant-plan de l'actualité en 1989. Il émane, en fait, de l'administration et a été préparé par des fonctionnaires spécialisés dans cette problématique de la dette du tiers-monde, qui nous représentent dans les instances internationales. Ces fonctionnaires se sont aperçus que notre gouvernement, contrairement à d'autres, ne pouvait pas accorder des remises de dettes.

Le projet a été soumis en février 1989 au Conseil d'Etat qui a rendu son avis en mars. Le texte, revu en fonction de cet avis, a été enfin soumis au Parlement.

Ce projet ne résulte donc en aucune manière des négociations menées au cours de l'année 1989 qui ont d'ailleurs porté principalement sur un autre aspect, non visé par ce projet de loi, à savoir le sort réservé aux dettes commerciales garanties. Je répète que ce projet ne concerne que les prêts d'Etat à Etat.

Il s'agit simplement de permettre au gouvernement d'agir de la même façon qu'un certain nombre d'autres pays — j'en ai donné la liste en commission — à l'égard des pays les plus pauvres d'Afrique, situés au sud du Sahara.

Il me semble normal que la Belgique s'associe à ce mouvement international qui vise à alléger la dette des pays les plus pauvres. Chacun sait aujourd'hui que c'est une condition *sine qua non* pour permettre leur développement, dont on a longtemps cru qu'il suffirait à leur donner les moyens de rembourser leur dette. Nous savons maintenant que le poids de celle-ci est tel que si elle ne fait pas l'objet d'un effort spécifique, il sera impossible, pour un certain nombre de ces pays, de retrouver le chemin de la croissance.

Tel est le but du projet et c'est dans ce contexte — je le répète — qu'il faut l'apprécier. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan mevrouw Aelvoet.

Mevrouw Aelvoet. — Mijnheer de Voorzitter, mijn repliek zal zeer kort zijn.

Wat het eerste punt van het antwoord van de minister betreft, weet ik uiteraard dat het de bedoeling is van de regering iets te ondernemen om de schulden van verscheidene arme landen te verlichten. Het volstaat echter naar de bedragen te kijken om te zien waar het zwaartepunt van die inspanning ligt. Wij hebben er niets op tegen dat ter zake initiatieven worden genomen maar wij wensen wel dat dit zou gebeuren in een context die voldoende politieke duidelijkheid biedt.

Dat de regering autonoom — zij het achteraf informatie verstrekend aan het Parlement — kan beslissen over de kwijtschelding van een lening lijkt op het eerste gezicht inderdaad logisch, aangezien de regering ook gemachtigd is om leningen toe te staan. Aangezien een lening echter wordt toegestaan met de bedoeling dat zij later zal worden terugbetaald heeft het kwijtschelden van een dergelijke schuld een grotere betekenis. Daarom hechten wij er belang aan dat de regering met het Parlement overleg zou plegen alvorens tot die beslissing over te gaan.

Ik wil mij neerleggen bij de verklaring van de minister wat de origine van dit ontwerp betreft. Ik wist niet dat men daarmee in die periode gestart was. Ik heb het zelf in die periode gesi-

rueerd omdat ik mij zeer goed herinner dat minister Tindemans op het ogenblik van de onderhandelingen met Zaïre herhaaldelijk heeft verklaard dat een mogelijke herschikking van de schulden en een kwijtschelding van een lening van Staat tot Staat door de regering aan het Parlement moeten worden voorgelegd. Ik maakte aldus de verbinding van de uitspraken van minister Tindemans met dit concreet ontwerp.

Tenslotte wil ik erop wijzen dat ik in mijn uiteenzetting heb gezegd zeer goed te weten dat het hier alleen gaat over leningen van Staat tot Staat en dat er een belangrijkere herschikkingsoperatie is op het vlak van de gewaarborgde handelsschuld. Ik vind het spijtig dat de kwijtschelding van de handelsschuld en de wijze waarop deze vorm zal krijgen onder andere in het kader van het bilateraal ontwikkelingsfonds, niet in de vorm van een ontwerp ter discussie komt. Mensen die deze zaak van nabij volgen hebben mij verteld dat dit juridisch ook niet nodig is. Het neemt echter niet weg dat aldus een zeer belangrijke beslissing op het vlak van ons buitenlands beleid niet expliciet ter sprake kan komen in het Parlement tenzij in het kader van een interpellatie, maar daarvan kennen wij allen het effect.

De Voorzitter. — Vraagt niemand meer het woord in de algemene beraadslaging? Zo neen, dan verklaar ik ze voor gesloten.

Plus personne ne demandant la parole dans la discussion générale, je la déclare close.

Het enig artikel van het ontwerp van wet luidt:

Enig artikel. In de wet van 3 juni 1964 tot wijziging van het koninklijk besluit nr. 42 van 31 augustus 1939 houdende reorganisatie van de Nationale Delcredetiedienst en tot machtiging van de minister van Financiën en van de minister die de buitenlandse handelsbetrekkingen in zijn bevoegdheid heeft, leningen aan Staten of buitenlandse organismen toe te staan, gewijzigd door het koninklijk besluit nr. 75 van 10 november 1967 en door de wet van 10 augustus 1981, wordt een artikel *5bis* ingevoegd, luidende:

« Art. *5bis*. In het kader van het samenwerkingsbeleid van België ten gunste van de armste ontwikkelingslanden zijn de minister van Financiën en de minister tot wiens bevoegdheid de buitenlandse handelsbetrekkingen behoren, gemachtigd om de hoofdsom en de rente van de ter uitvoering van artikel 5, § 2, B, van deze wet toegestane leningen geheel of gedeeltelijk kwijt te schelden.

Indien van deze machtiging gebruik wordt gemaakt dienen de betrokken ministers dit zo spoedig mogelijk aan de Wetgevende Kamers te melden. »

Article unique. Un article *5bis*, rédigé comme suit, est inséré dans la loi du 3 juin 1964 modifiant l'arrêté royal n° 42 du 31 août 1939 réorganisant l'Office national du Ducroire et autorisant le ministre des Finances et le ministre qui a les relations commerciales extérieures dans ses attributions à consentir des prêts à des Etats ou à des organismes étrangers, modifiée par l'arrêté royal n° 75 du 10 novembre 1967 et par la loi du 10 août 1981:

« Art. *5bis*. Dans le cadre de la politique de coopération de la Belgique en faveur des pays en développement les plus pauvres, le ministre des Finances et le ministre qui a les relations commerciales extérieures dans ses attributions sont autorisés à remettre, en tout ou en partie, le principal et les intérêts des prêts consentis en exécution de l'article 5, § 2, B, de la présente loi.

S'ils font usage de cette autorisation, les ministres intéressés en aviseront au plus tôt les Chambres législatives.

— Aangenomen.

Adopté.

De Voorzitter. — We stemmen later over het ontwerp van wet in zijn geheel,

Il sera procédé ultérieurement au vote sur l'ensemble du projet de loi.

PROJET DE LOI MODIFIANT L'ARTICLE 137, § 2, DU CODE DES IMPÔTS SUR LES REVENUS

Discussion générale et vote des articles

ONTWERP VAN WET TOT WIJZIGING VAN ARTIKEL 137, § 2, VAN HET WETBOEK VAN DE INKOMSTENBELASTINGEN

Algemene beraadslaging en stemming over de artikelen

M. le Président. — Je signale au Sénat qu'à la suite de l'adoption d'un amendement par la Chambre, l'intitulé du projet dont nous abordons l'examen doit se lire comme suit: Projet de loi modifiant les articles 136 et 137 du Code des impôts sur les revenus.

Daar de Kamer een amendement heeft aangenomen, dient de nieuwe titel te luiden: « Ontwerp van wet tot wijziging van de artikelen 136 en 137 van het Wetboek van de inkomstenbelastingen. »

La discussion générale est ouverte.

De algemene beraadslaging is geopend.

De rapporteur, de heer Weyts, verwijst naar zijn verslag.

Daar niemand het woord vraagt, is de algemene beraadslaging gesloten.

Personne ne demandant la parole dans la discussion générale, je la déclare close.

Nous passons à l'examen des articles du projet de loi.

Wij gaan over tot de bespreking van de artikelen van het ontwerp van wet.

L'article 1er est ainsi rédigé:

Article 1er. L'article 136 du Code des impôts sur les revenus est remplacé par la disposition suivante:

« Art. 136. Sont assujettis à l'impôt des personnes morales:

1° L'Etat, les provinces, les agglomérations, les fédérations de communes, les communes, les centres publics d'aide sociale, les centres publics intercommunaux d'aide sociale, ainsi que les établissements culturels publics;

2° Les sociétés, associations, établissements ou organismes quelconques possédant la personnalité juridique qui ont en Belgique leur siège social, leur principal établissement ou leur siège de direction ou d'administration et qui ne se livrent pas à une exploitation ou à des opérations de caractère lucratif;

3° Les associations, sociétés, établissements et organismes visés à l'article 94, alinéa 2, ainsi que les associations ou groupements qui ne se livrent qu'à des opérations visées à l'article 94, alinéa 3. »

Artikel 1. Artikel 136 van het Wetboek van de inkomstenbelastingen wordt vervangen door de volgende bepaling:

« Art. 136. Aan de rechtspersonenbelasting zijn onderworpen:

1° De Staat, de provincies, de agglomeraties, de federaties van gemeenten, de gemeenten, de openbare centra voor maatschappelijk welzijn, de intercommunale openbare centra voor maatschappelijk welzijn en de openbare kerkelijke instellingen;

2° Om het even welke vennootschappen, verenigingen, inrichtingen of instellingen met rechtspersoonlijkheid die in België hun maatschappelijke zetel, hun voornaamste inrichting of hun zetel van bestuur of beheer hebben en zich met geen exploitatie of verrichtingen van winstgevend aard bezighouden;

3° De in artikel 94, tweede lid, bedoelde verenigingen, vennootschappen, inrichtingen of instellingen, alsook de verenigingen of groeperingen die zich slechts met in artikel 94, derde lid, bedoelde verrichtingen bezighouden. »

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 2. A l'article 137 du même Code, sont apportées les modifications suivantes :

1° Au § 2, les mots « Les personnes morales visées à l'article 136, autres que l'Etat, les provinces, les agglomérations, les communes, les centres publics d'aide sociale, les centres publics intercommunaux d'aide sociale et les associations, sociétés, établissements et organismes visés à l'article 94, alinéa 2, a à g, sont également imposables en raison » sont remplacés par les mots « Les personnes morales visées à l'article 136, 2° et 3°, autres que les associations, sociétés, établissements et organismes visés à l'article 94, alinéa 2, a à g, sont également imposables en raison : » ;

2° Au § 3, les mots « Les personnes morales visées à l'article 136, autres que l'Etat, les provinces, les agglomérations, les fédérations de communes, les communes, les centres publics d'aide sociale, les centres publics intercommunaux d'aide sociale, sont également imposables en raison » sont remplacés par les mots : « Les personnes morales visées à l'article 136, 2° et 3°, sont également imposables en raison : ».

Art. 2. In artikel 137 van hetzelfde Wetboek worden de volgende wijzigingen aangebracht :

1° In § 2, worden de woorden « Met uitzondering van de Staat, de provincies, de gemeenten, de agglomeraties, de openbare centra voor maatschappelijk welzijn, de openbare intercommunale centra voor maatschappelijk welzijn en de in artikel 94, tweede lid, a tot g, bedoelde verenigingen, vennootschappen, inrichtingen of instellingen, zijn de in artikel 136 bedoelde rechtspersonen eveneens belastbaar ter zake van » vervangen door de woorden « Met uitzondering van de in artikel 94, tweede lid, a tot g, bedoelde verenigingen, vennootschappen, inrichtingen of instellingen, zijn de in artikel 136, 2° en 3°, bedoelde rechtspersonen eveneens belastbaar ter zake van : » ;

2° In § 3 worden de woorden « Met uitzondering van de Staat, de provincies, de agglomeraties, de federaties van gemeenten, de gemeenten, de openbare centra voor maatschappelijk welzijn, de intercommunale openbare centra voor maatschappelijk welzijn, zijn de in artikel 136 bedoelde rechtspersonen eveneens belastbaar ter zake van » vervangen door de woorden « De in artikel 136, 2° en 3°, bedoelde rechtspersonen zijn eveneens belastbaar ter zake van : ».

— Adopté.

Aangenomen.

M. le Président. — Il sera procédé ultérieurement au vote sur l'ensemble du projet de loi.

De stemming over het ontwerp van wet in zijn geheel heeft later plaats.

ONTWERP VAN WET TOT WIJZIGING VAN HET WETBOEK DER MET HET ZEGEL GELIJKGESTELDE TAKSEN

Algemene beraadslaging en stemming over de artikelen

PROJET DE LOI MODIFIANT LE CODE DES TAXES ASSIMILEES AU TIMBRE

Discussion générale et vote des articles

De Voorzitter. — Wij vatten de bespreking aan van het ontwerp van wet tot wijziging van het Wetboek der met het zegel gelijkgestelde taksen.

Nous abordons l'examen du projet de loi modifiant le Code des taxes assimilées au timbre.

De algemene beraadslaging is geopend.

La discussion générale est ouverte.

De heer Weyts, rapporteur, verwijst naar zijn verslag.

Daar niemand het woord vraagt in de algemene beraadslaging, verklaar ik ze voor gesloten en bespreken wij de artikelen van het ontwerp van wet.

Personne ne demandant la parole dans la discussion générale, je la déclare close et nous passons à l'examen des articles du projet de loi.

L'article premier est ainsi rédigé :

Article 1er. L'article 5 du Code des taxes assimilées au timbre, modifié par la loi du 31 juillet 1984, est remplacé par la disposition suivante :

« Art. 5. § 1er. La taxe est perçue sur la valeur normale du bien au moment où la taxe est due.

La valeur normale est représentée par le prix pouvant être obtenu pour le bien à l'intérieur du pays au moment où la taxe est due, dans des conditions de pleine concurrence entre un fournisseur et un preneur indépendants.

§ 2. Le Roi peut fixer une base minimale d'imposition à la taxe pour les biens qu'il désigne. »

Artikel 1. Artikel 5 van het Wetboek der met het zegel gelijkgestelde taksen, gewijzigd bij de wet van 31 juli 1984, wordt vervangen door de volgende bepaling :

« Art. 5. § 1. De taks wordt geheven over de normale waarde van het goed op het tijdstip waarop de belasting verschuldigd wordt.

Onder normale waarde wordt verstaan de prijs die hier te lande, op het tijdstip waarop de belasting verschuldigd wordt, voor het goed kan worden verkregen onder vrije mededinging tussen twee van elkaar onafhankelijke partijen.

§ 2. De Koning kan een minimummaatstaf van heffing voor de taks bepalen voor door Hem aan te wijzen goederen. »

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 2. A l'article 7 du même Code, modifié par l'arrêté royal du 17 octobre 1980 et par la loi du 31 juillet 1984, sont apportées les modifications suivantes :

1° Les mots « § 1er » sont supprimés ;

2° Le § 2 est abrogé.

Art. 2. In artikel 7 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij het koninklijk besluit van 17 oktober 1980 en bij de wet van 31 juli 1984, worden de volgende wijzigingen aangebracht :

1° De woorden « § 1 » worden geschrapt ;

2° Paragraaf 2 wordt opgeheven.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 3. L'article 12, alinéa 2, du même Code, inséré par la loi du 31 juillet 1984, est abrogé.

Art. 3. Artikel 12, tweede lid, van hetzelfde Wetboek, ingevoegd door de wet van 31 juli 1984, wordt opgeheven.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 4. La taxe à l'immatriculation perçue en vertu de la loi du 31 juillet 1984 sur les voitures neuves et les voitures mixtes neuves, est restituable, sans préjudice de la prescription de l'action en restitution prévue à l'article 202⁸ du même Code. Cette action prend naissance le jour de la délivrance du certificat d'immatriculation. Toutefois, pour les actions en restitution dont la prescription serait acquise après le 4 février 1988 mais avant le dernier jour du troisième mois qui suit celui au cours duquel la présente loi est publiée au *Moniteur belge*, le délai de prescription est prolongé jusqu'à ce dernier jour.

Art. 4. De inschrijvingstaks geheven krachtens de wet van 31 juli 1984 op nieuwe personenauto's en nieuwe auto's voor dubbel gebruik, is terugbetaalbaar, zonder afbreuk te doen aan de verjaring van de rechtsvordering bepaald in artikel 202⁸ van

hetzelfde Wetboek. Deze vordering ontstaat op de dag waarop het inschrijvingsbewijs is uitgereikt. Evenwel, voor de vorderingen waarvoor de verjaring zou zijn ingetreden na 4 februari 1988 maar vóór de laatste dag van de derde maand volgend op die waarin deze wet in het *Belgisch Staatsblad* is bekendgemaakt, wordt de verjaringstermijn verlengd tot deze laatste dag.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 5. Le ministre des Finances détermine les formalités auxquelles la restitution visée à l'article 4 est subordonnée, et les modalités selon lesquelles elle est opérée.

La demande en restitution précise notamment si la taxe à l'immatriculation a été ou non déclarée comme charge professionnelle conformément aux articles 44 à 48 du Code des impôts sur les revenus.

Art. 5. De minister van Financiën bepaalt de formaliteiten waaraan de teruggaaf bedoeld in artikel 4 onderworpen is en de wijze waarop ze plaatsheeft.

De aanvraag om teruggaaf vermeldt in het bijzonder dat de inschrijvingstaks al dan niet als bedrijfslast werd aangegeven overeenkomstig de artikelen 44 tot 48 van het Wetboek der inkomstenbelastingen.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 6. La présente loi produit ses effets le 4 février 1988 en ce qui concerne les articles 1 à 4.

Art. 6. Dit besluit heeft uitwerking met ingang van 4 februari 1988 wat betreft de artikelen 1 tot 4.

— Adopté.

Aangenomen.

De Voorzitter. — We stemmen later over het ontwerp van wet in zijn geheel.

Il sera procédé ultérieurement au vote sur l'ensemble du projet de loi.

Dames en heren, ik stel voor onze werkzaamheden te onderbreken.

Je vous propose d'interrompre ici nos travaux. (*Assentiment.*)

PROJETS DE LOI — ONTWERPEN VAN WET

Dépôt — Indiening

M. le Président. — Le gouvernement a déposé les projets de loi ci-après:

1° Ajustant le budget de la Dette publique de l'année budgétaire 1989;

De regering heeft de volgende ontwerpen van wet ingediend:

1° Houdende aanpassing van de Rijksschuldbegroting van het begrotingsjaar 1989;

— Renvoyé à la commission des Finances.

Verwezen naar de commissie voor de Financiën.

2° Ajustant le budget du ministère de la Justice de l'année budgétaire 1989.

2° Houdende aanpassing van de begroting van het ministerie van Justitie van het begrotingsjaar 1989.

— Renvoyé à la commission de la Justice.

Verwezen naar de commissie voor de Justitie.

VOORSTEL VAN WET — PROPOSITION DE LOI

Indiening — Dépôt

De Voorzitter. — De heer Suykerbuyk heeft ingediend een voorstel van wet tot wijziging van artikel 162 van het Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten.

M. Suykerbuyk a déposé une proposition de loi modifiant l'article 162 du Code des droits d'enregistrement, d'hypothèque et de greffe.

Dit voorstel van wet zal worden vertaald, gedrukt en rondgedeeld.

Cette proposition de loi sera traduite, imprimée et distribuée.

Er zal later over de inoverwegingneming worden beslist.

Il sera statué ultérieurement sur sa prise en considération.

INTERPELLATIONS — INTERPELLATIES

Demandes — Verzoeken

M. le Président. — Le bureau a été saisi des demandes d'interpellations suivantes:

1° De M. Bock au secrétaire d'Etat aux Affaires européennes et à l'Agriculture sur «les relations entre le secrétaire d'Etat et son collègue de l'Exécutif régional wallon, en ce qui concerne la redistribution des quotas laitiers».

Het bureau heeft de volgende interpellatieverzoeken ontvangen:

1° Van de heer Bock tot de staatssecretaris voor Europese Zaken en Landbouw over «de betrekkingen tussen de staatssecretaris en zijn collega van de Waalse Gewestexecutieve in verband met de herverdeling van de melkquota's».

2° De M. de Clippele au Vice-Premier ministre et ministre de la Justice et des Classes moyennes sur «l'enquête judiciaire concernant les mutuelles».

2° Van de heer de Clippele tot de Vice-Eerste minister en minister van Justitie en Middenstand over «het gerechtelijk onderzoek betreffende de ziekenfondsen».

La date de ces interpellations sera fixée ultérieurement.

De datum van die interpellaties zal later worden bepaald.

De Senaat vergadert opnieuw morgen, woensdag 10 januari, te 14 uur.

Le Sénat se réunira demain, mercredi 10 janvier 1990, à 14 heures.

De vergadering is gesloten.

La séance est levée.

(*De vergadering wordt gesloten te 18 h 35 m.*)

(*La séance est levée à 18 h 35 m.*)